

KENT MORFOLOJİLERİ

KENTSEL FORM ARAŞTIRMALARINDA
ÇOK BOYUTLU YAKLAŞIMLAR

Program ve
Bildiri Özetleri

3-5 Mayıs 2021
ODTÜ, Mimarlık Fakültesi

isufturkey2021@gmail.com

kentselmorfolojisempozyumu2021.wordpress.com

Yayınlayan

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakóltesi
Mayıs, 2021

Dizgi

Elif Gökçen Tepekaya
Sezin Sarıca

Bu program ve bildiri özetleri kitabı 'KENT MORFOLOJİLERİ'
Kentsel Form Araştırmalarında Çok Boyutlu
Yaklaşımlar Sempozyumu için oluşturulmuştur.
Özetler, yazarların mülkiyetindedir ve yazılı izin olmadan
yayınlanamaz.

İletişim

isufturkey2021@gmail.com

Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı

III. KENTSEL MORFOLOJİ SEMPOZYUMU

KENT MORFOLOJİLERİ:
KENTSEL FORM ARAŞTIRMALARINDA
ÇOK BOYUTLU YAKLAŞIMLAR

Program ve Bildiri Özetleri

3 - 5 Mayıs 2021

ODTÜ, Ankara

TÜBİTAK

**ODTÜ
GELİŞTİRME
VAKFI**

TNUM

Turkish Network of Urban Morphology

DANIŞMA KURULU

Neriman Şahin Güçhan (Mimarlık Fakültesi Dekanı, ODTÜ)
Ayşe Sema Kubat (TNUM Başkanı)
Tolga Ünlü (TNUM İkinci Başkanı)
H. Çağatay Keskinok
Güliz Bilgin Altınöz

BİLİM KURULU

Yiğit Acar (Bilkent Ü.)
Tuba Akar (Mersin Ü.)
Müge Akkar Ercan (ODTÜ)
İpek Akpınar (İYTE)
Ela Alanyalı Aral (ODTÜ)
Hatice Ayataç (İTÜ)
Pınar Aykaç (ODTÜ)
Aydan Balamir (ODTÜ)
Yener Baş (Mersin Ü.)
Burak Beyhan (Muğla Sıtkı Koçman Ü.)
Funda Baş Bütüner (ODTÜ)
Burak Belge (Mersin Ü.)
Güliz Bilgin Altınöz (ODTÜ)
Cânâ Bilsel (ODTÜ)
Sinan Burat (Mersin Ü.)
Cansu Canaran (TEDÜ)
Ali Cengizkan (TEDÜ)
Duygu Cihanger Ribeiro (TEDÜ)
B. Deniz Çalış Kural (İstanbul Bilgi Ü.)
Olgu Çalışkan (ODTÜ)
İclal Dinçer (YTÜ)
Mesut Dinler (Politecnico di Torino)
Neslihan Dostoğlu (İstanbul Kültür Ü.)
İpek Durukan (Mersin Ü.)
Elifnaz Durusoy Özmen (YTÜ)
Zeynep Enlil (YTÜ)
Namık Erkal (TEDÜ)
Ebru Firidin Özgür (MSGSÜ)
Duygu Gökçe (Düzce Ü.)
Figen Gül Kafescioğlu (MSGSÜ)
Zeynep Günay (İTÜ)
Yavuz Güner (Trakya Ü.)
Yasemin İnce Güney (Balıkesir Ü.)
Aykut Karaman (Altınbaş Ü.)
Hasan Serdar Kaya (İTÜ)
Esin Kömez Dağlıoğlu (ODTÜ)
Emine Köseoğlu (Fatih Sultan Mehmet Ü.)
Ayşe Sema Kubat (İTÜ)
Eren Kürkçüoğlu (İTÜ)
Elif Mıhçıoğlu Bilgi (TOBB ETÜ)
Nida Naycı (Mersin Ü.)
Derya Oktay (Maltepe Ü.)
Şebnem Önal Hoşkara (DAÜ)
Ayşe Derin Öncel (MSGSÜ)
Gülşen Özaydın (MSGSÜ)
Özgün Özcakır (Erasmus University Rotterdam)
Nimet Özgönül (ODTÜ)
Hamide Burcu Özgüven (Trakya Ü.)
Müge Özkan Özbek (MSGSÜ)
Mert Nezih Rifaioğlu (Hatay Mustafa Kemal Ü.)
Fazilet Duygu Saban (Çukurova Ü.)
Oya Saf (Mersin Ü.)
Yasemin Sarıkaya Levent (Mersin Ü.)
Yücel Can Severcan (ODTÜ)
Neriman Şahin Güçhan (ODTÜ)
Ayşe Tekel (Gazi Ü.)
Fatih Terzi (İTÜ)
Ayşegül Tokol (Bilkent Ü.)
Mehmet Topçu (KTÜN)
Belgin Turan Özkaya (ODTÜ)
Meltem Uçar (Mersin Ü.)
Zuhal Ulusoy (İstanbul Bilgi Ü.)
Tolga Ünlü (Mersin Ü.)
Pelin Yoncacı Arslan (ODTÜ)
Nevter Zafer Cömert (DAÜ)
Fikret Zorlu (Mersin Ü.)

DÜZENLEME KURULU

Cânâ Bilsel (eş-başkan)
Olgu Çalışkan (eş-başkan)
Pınar Aykaç
Sibel Yıldırım Esen
Elif Bekar
Eren Efeoğlu
Simay Cansu Ekici
Selen Karadoğan
Ecem Kutlay
Eren Kürkçüoğlu
Yasemin Sarıkaya Levent
Neris Parlak Temizel
Gökhan Okumuş
Merve Öztürk
Begüm Sakar
Sezin Sarıca
Ebru Şevik
Elif Tepekaya
Feyza Topçuoğlu

İçindekiler

Program

'KENT MORFOLOJİLERİ'
Kentsel Form Araştırmalarında Çok Boyutlu Yaklaşımlar

Davetli Konuşmalar

Özetler

PROGRAM

3 MAYIS 2021 // PAZARTESİ

- 09.30 - 09.50 **AÇILIŞ KONUŞMALARI**
Prof. Dr. Neriman Şahin Güçhan (ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dekanı)
Prof. Dr. Ayşe Sema Kubat (TNUM Başkanı)
- 09.50 - 10.00 **SEMPOZYUM ÇERÇEVE SUNUMU**
Prof. Dr. Cânâ Bilsel ve Doç. Dr. Olgu Çalışkan
- 10.00 - 11.00 **ÖZEL OTURUM**
Prof. Dr. Ayşe Sema Kubat
"Çeper Kuşak Olgusunun İstanbul'un Tarihsel-Coğrafyası Üzerinden Değerlendirilmesi"

11.00 - 12.30 **BİRİNCİ OTURUM**
A1. Tarihi Kırsal ve Kentsel Yerleşimlerin Morfolojik Özellikleri ve Değişim

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Güliz Bilgin Altınöz
(ODTÜ Mimarlık B.)

Erken Dönem Osmanlı Kırsal Yerleşim Örneklerinden Cumalıkızık Üzerine Morfolojik Bir Okuma
R. Tuğba Kızılkuşak
Doğan Ümit Yücel Mimarlık,
Neriman Şahin Güçhan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Tatvan Kentinin Tarihsel Süreçte Morfolojik Değişimi
Berçem Cemre Yetişkin
Kudret Şeyma Yıldız
Mehmet Topçu
Konya Teknik Üniversitesi

Kent dokusunda tarihin izlerini aramak: bir Osmanlı kenti olarak Kars
Simay Cansu Ekici
Neriman Şahin Güçhan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Tarihi Bir Caddenin Morfolojik Değişimini Gazete Haberleri Üzerinden Değerlendirmek: Adana Abidinpaşa Caddesi Örneği
Beliz Büşra Şahin
Adana Büyükşehir Belediyesi,
Fazilet Duygu Saban
Çukurova Üniversitesi

11.00 - 12.30

BİRİNCİ OTURUM

B1. Kentsel Biçimlenme ve Mekân Çözümlenmeleri

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Müge Akkar Ercan
(ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama B.)

**Bir Cumhuriyet Başkentinin
Değişen Morfolojik Yapısı:
Ankara Örneği**
Melike Boz Günay
Ayşe Sema Kubat
İstanbul Teknik Üniversitesi

**Sosyo-Mekânsal Parametre
Olarak Kentsel Omurgalar**
Hüseyin Küçükkoğlu
Esin Özlem Aktuğlu Aktan
Yıldız Teknik Üniversitesi

**İran'da Tarihi Şehir
Merkezlerinde İki Meydan:
Semnan'da Tirandaz Meydanı
ve Hamadan'da İmam
Meydanı Üzerine Kentsel
Morfoloji ve Mekân Dizilimi
Yöntemleriyle Karşılaştırmalı
Bir İnceleme**
Meysam Soleimani
Bursa Teknik Üniversitesi,
Cânâ Bilsel
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

**Kent Formunu Anlamak:
Mekânsal Tasarım Ağ Analizi
(sDNA) Yöntemi ile İstanbul ve
Ankara Merkezi İş Alanlarında
Yol Ağı ve Yürünebilirlik
İncelemesi**
Esra Baytekin
Burcu H. Özuduru
Gazi Üniversitesi

12.30 - 13.30

Öğle Arası

13.30 - 15.00

İKİNCİ OTURUM

A2. Kent Tarihi Araştırmalarında Morfolojik Çözümleme

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Namık Erkal (TEDÜ Mimarlık B.)

Var Olmak ya da Yok Olmak: Anadolu Bizans Kentlerinde Dönüşüm Süreci

Arif Mısırlı
H. Burcu Özgüven
Trakya Üniversitesi

Erken Osmanlı Kentinde Planlama Ögesi Olarak Zaviyeler

Yavuz Güner
Trakya Üniversitesi

Topkapı (Millet) Caddesi Çevresindeki Mahalle Dokularının Dönüşümünün Tarihi Haritalar Üzerinden Değerlendirilmesi

Münire Nurgül Büyükgüllü
Zeynep Eres
İstanbul Teknik Üniversitesi

19. yy Liman Kenti İzmir'in Morfolojik Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme

Nil Nadire Gelişkan
Şeniz Çıkış
İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi

B2. Kent Formu, İmgesi ve Deneyim

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aydan Balamir (ODTÜ Mimarlık B.)

İstanbul'da Yüksek Yapı İmgesi ve Kent Makroformunun Dönüşümü

Tuba Sarı
Bursa Teknik Üniversitesi

Kent Gezgini Deneyimi: Kentsel Algı Elemanı Olarak Kent Dokusunda Üçüncü Boyut

Ecem Kutlay
Selen Karadoğan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Sokak Morfolojisine Eleştirel Bir Bakış: Sokağın Müphem Hikayelerinin Haritalanması

Abdullah Eren Demirel
Gazi Üniversitesi,
Aybüke Tufan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Kentsel Dokuda Kamusal Sanat Olarak Mural: Yeldeğirmeni İstanbul Örneği

Cansu Demir
Olgu Çalışkan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

15.15 - 16.45

ÜÇÜNCÜ OTURUM

A3. Konut Alanlarının Morfolojik Çözümlemesi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zuhâl Ulusoy (Bilgi Üniv. Mimarlık Fakültesi)

Konut Morfolojisinde Tipolojik Çeşitlilik ve Süreksizlik: Batı Ankara'nın Konut Tipleri Atlası için Bir Deneme

Neris Parlak Temizel
Olgu Çalışkan
Aydan Balamir
Kadri Atabaş
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bir Batıkent Okuması: Haritalarla Yer ve Mekan
Ece Küreli Gülpınar
İzmir Ekonomi Üniversitesi,
Aydan Balamir
Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Büyükşehir Saçaklarında Morfolojik Gelişim Süreçlerine Bir Örnek: Göktürk Mahallesi
Murat Berk Evren
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

B3. Kentsel Morfolojide Yöntemler: Mekân Dizimi Çözümlenmeleri

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mehmet Topçu (KTÜN Şehir ve Bölge Planlama B.)

Kent Morfolojisinin Kent Akustiğine Etkilerinin Mekân Dizimi Yöntemi Kapsamında İncelenmesi- Eskişehir Kent Merkezi Örneği

Özlem Gök Tokgöz
Mehmet İnceoğlu
Eskişehir Teknik Üniversitesi

Kentsel Morfoloji - Güvenli Kent - Kent Yoksulluğu İlişkisinin Mekan Dizimi (Space Syntax) ile Analizi: Ankara Örneği
Kübra Cihangir Çamur
Mehdi Roshani
Gazi Üniversitesi

Kentsel Mekânın Değişim Sürecini "Hareket" Kavramı Çerçevesinde İncelemeye Yönelik Bir Yöntem Önerisi
Mete Korhan Özkök
Kırklareli Üniversitesi,
Zekiye Yenen
Yıldız Teknik Üniversitesi

Kamusal Mekâna Erişim: Mekânsal Kademelenmede Konut Üretim Biçimlerinin Etkisi - Ankara, Batıkent Örneği
Begüm Sakar
Orta Doğu Teknik Üniversitesi,
Mehdi Roshani
Gazi Üniversitesi

17.00 - 18.30

DÖRDÜNCÜ OTURUM

A4. Kentsel Morfoloji ve Kentsel Tasarım Yöntem ve Yaklaşımları

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Derya Oktay (Maltepe Üniversitesi)

Kent Planlama Sürecinde Morfolojik Bir Yöntem

Beyza Karadeniz
Yelda Aydın Türk
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Eleştirel Bölgeselcilik Temelinde 'Üretken Tipomorfoloji': Uçhisar, Nevşehir Örneğinde Bir Yöntem Denemesi

Zeynep E. Yelken Kar
Olgu Çalışkan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Mekân Organizasyonunda Üretken Tasarım Üzerine Parametrik Bir Yöntem Önerisi

Merve Özen
Eren Kürkçüoğlu
İstanbul Teknik Üniversitesi

B4. Tarihi Kentte Çeper Kuşak ve Alt Merkezlerin Oluşumu

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mert Nezih Rifaioğlu (İSTE Mimarlık B.)

Tarihi Yarımada İç Çeper Kuşak Alanlarının İncelenmesi:

Konstantin Surları
Ayşe Sema Kubat
İstanbul Teknik Üniversitesi,
Tolga Ünlü
Çukurova Üniversitesi,
Özge Kuru
İstanbul Teknik Üniversitesi

Morfolojik Bölgeler ve Çeper Kuşak Alanları Üzerinden Bir Okuma: İstanbul Yedikule Örneği

Gizem Cihanlı
Ezgi Küçük Çalışkan
Ayşe Sema Kubat
İstanbul Teknik Üniversitesi

Tarihsel Süreçte Çeper Kuşak Alanlarının Analizi: Taksim-Pera Örneği

Burcu Suygüzeloğlu
Ayşe Sema Kubat
İstanbul Teknik Üniversitesi

Kentin Alt Merkezlerinin Sahil ve Çarşı Bölgeleri Üzerinden Değişimini Okumak: Karaköy, Beşiktaş, Üsküdar ve Kadıköy Örnekleri

Ayşe Sema Kubat
İstanbul Teknik Üniversitesi
İrem Kurtuluş
İstanbul Teknik Üniversitesi

4 MAYIS 2021 // SALI

09.30 - 11.00

BEŞİNCİ OTURUM

A5. Kentsel Morfolojide Kuramsal Yaklaşımlar ve Tipo-Morfolojik Çözümleme

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Belgin Turan Özkaya (ODTÜ Mimarlık B.)

İtalyan Tipo-morfoloji Ekolünde Tip ve Tipoloji Kavramları

Neris Parlak Temizel
Cânâ Bilsel
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Plan Game: Post-modern Mimarlık Kuram ve Eğitiminde Alternatif Bir Kentsel Form Arayışı Örneği

Cansu Türk
Esin Kömez Dağlıoğlu
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Tipomorfolojik Analiz: Tarla başı'nda Sosyal ilişkilerin Mekansal Boyutu

Gizem Kepenek
İstanbul Teknik Üniversitesi

B5. Kent Çeperlerinde Yeni Gelişme Alanlarının Biçimlenmesi Sorunsalı

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ebru Firidin Özgür (MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama B.)

Kent Çeperinin Dönüşümü ve Kentsel Morfolojik Özellikleri – Menemen-Seyrek Mahallesi Örneği

Yeşim Koçdemir
Emine İpek Özbek
Dokuz Eylül Üniversitesi

Kent Çeperi Örneği Olarak Antalya Döşemealtı'nın Tipo-morfolojik Analizi ve Bütünleşik Bir Ulaşım Ağı Önerisi Araştırması

Nilay Nida Can
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Planlama Sürecinin Bir Ürünü Olarak Türkiye'de Banliyö Morfolojisi: Ankara-Çayyolu Örneği

Aybike Ceylan Kızıldaş
Gazi Üniversitesi

11.15 - 12.15

ÖZEL OTURUM

Prof. Dr. Giuseppe Strappa

Process Based Architectural Project: Matter / Material / Design / Construction

12.30 - 13.30

Öğle Arası

13.30 - 15.00

ALTINCI OTURUM

A6. Yerel Yönetimler, Planlama Politikaları ve Kentsel Biçimlenme Etkileşimi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zeynep Enlil
(YTÜ Şehir ve Bölge Planlama B.)

Çok-Boyutlu Sistem Çerçevesi: Bütünleşik ve Sürdürülebilir Kentsel Süreçlerin Planlaması ve Yönetiminde Kentsel Morfoloji Yaklaşımlarının Etkileşimi
Ebru Gürler
Bağımsız Araştırmacı

Tarihi Dokuların Değişiminde Yerel Yönetimin Rolü: Ulucanlar/Ankara Örneği
Elif Miray Kısaer
Neriman Şahin Güçhan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Yavaş Şehir Hareketinin Kent Biçimine Etkisi Bağlamında İncelenmesi - Taraklı Örneği
Eda Yalçınkaya
Esin Özlem Aktuğlu Aktan
Yıldız Teknik Üniversitesi

Seferihisar'ın Sakin Şehir Unvanını Almasının Morfolojik Yapısına Etkisinin İncelenmesi
Gizem Dural
Emine Köseoğlu
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

13.30 - 15.00

ALTINCI OTURUM

B6. Kentsel Dokunun Morfolojik Dönüşümü

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fazilet Duygu Saban
(Çukurova Üniv. Mimarlık B.)

Konut Dokularının Tarihsel Süreçte Morfolojik Değişimi: Akşehir Örneği

Murat Ferit Altun
Mehmet Topçu
Konya Teknik Üniversitesi

Adana'da Konut Alanlarının Döngüsel Gelişimi: Oluşum, Birikim ve Dönüşüm Dönemleri

Can Durmuşoğlu
Tolga Ünlü
Çukurova Üniversitesi

Kentsel Dönüşüm Alanlarının Morfolojik Boyutta İncelenmesi "Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm Örneği"

Serpil Kutlu
Ayşegül Tanrıverdi Kaya
Düzce Üniversitesi

Kentsel Mekânın Değişimi: Ayazağa Mahallesi Örneği

Emine Ecem Kırtaş
Banu Tomruk
İstanbul Bilgi Üniversitesi

15.15 - 16.45

YEDİNCİ OTURUM

A7. Kamusal Alanların Biçimlenmesi ve Tasarım Sorunsalları

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu (Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi)

Kamusal Alanın Dönüşümü Üzerine Morfolojik Bir Bakış: Bursa Cumhuriyet Alanı- Atatürk Heykeli Örneği
Gürkan Okumuş
Özgür Ediz
Uludağ Üniversitesi

Meydan ile Bahçe, Merkez ile Çeper Arasında Beyazıt
B. Deniz Çalış Kural
İstanbul Bilgi Üniversitesi
Ali Kural
UrbAr Kentleşme ve Mimarlık Ofisi

Kent Meydanlarına İlişkin Kentsel Tasarım Kriterlerinin Nedensellik Karşılaştırma Yöntemi ile Belirlenmesi: İzmir-Konak Meydanı Örneği
Gizem Erdoğan Aydın
Simge Güngör
Gizem İşçi
İzmir Demokrasi Üniversitesi

Kentsel Morfolojinin Oluşmasında İstasyon Yapıları; Almanya – Türkiye Örneklerinin Karşılaştırılması
Mehmet Nazım Özer
T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

B7. Kentsel Morfolojide Yöntemler: Kentsel Morfolojide Fraktal Çözümleme

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Fikret Zorlu (Mersin Üniv. Şehir ve Bölge Planlama B.)

İzmir Bölgesinin Morfolojik Gelişiminin Fraktal Analiz Yöntemiyle İrdelenmesi
Emine Yetişkul Şenbil
Orta Doğu Teknik Üniversitesi,
Sıla Özdemir
T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Kent Morfolojisinde Kentsel Doku Değişiminin Fraktal Analiz Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi: Konya Örneği
Beyza Köprülü
Mehmet Topçu
Konya Teknik Üniversitesi

Kentsel Yayılma ve Gayrimenkul Piyasası İlişkilerinin Analizi: Ankara İli Bağlıca, Alacaatlı ve Dodurga Mahallesi Örnekleri
Parla Güneş
Harun Tanrıvermiş
Yeşim Tanrıvermiş
Ankara Üniversitesi

17.00 - 18.30

SEKİZİNCİ OTURUM

A8. Tarihi Kırsal Peyzaj ve Kentsel Yerleşimlerde Morfoloji Araştırmaları

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İclal Dinçer
(YTÜ Şehir ve Bölge Planlama B.)

Kaya Oyma Geleneğinin İzinden Kırsal Morfolojiyi Anlamak, Kayseri Koramaz Vadisi Örneği
Bahar Elagöz Timur
Özlem Kevseroğlu
Abdullah Gül Üniversitesi

Kent Monografisi Çalışmalarında Yöntem ve Materyal Kullanımı Üzerine Bir İnceleme: Adana İli, Yüreğir İlçesi Örneği
Burcu Yıldız
Fazilet Duygu Saban
Çukurova Üniversitesi

Hafıza Peyzajlarının Kültürel Haritalamalarının Morfolojik Olarak Karşılaştırılması: Kayseri Derevenk-Gesi ve Koramaz Vadi Köyleri Örneği
Özlem Kevseroğlu,
Abdullah Gül Üniversitesi,
Hatice Ayataç
İstanbul Teknik Üniversitesi,
Nilüfer Baturayoğlu Yöney
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Tarihi Dokuda Uyum-Uyumsuzluk: Amasya Yalıboyu Evleri Üzerine Morfolojik Bir Değerlendirme
Gökhan Okumuş,
Neriman Şahin Güçhan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

17.00 - 18.30

SEKİZİNCİ OTURUM

B8. Kent Formu ve Peyzajı

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Funda Baş Bütüner
(ODTÜ Mimarlık B.)

**Ankara'nın Kent Formunun
Archipelago Kavramı Üzerinden
Analizi**
Ezgi Nur Güngör
Bilkent Üniversitesi

**Kaybolan Ankara Derelerinin
Peyzaj Altyapısı olarak Gün
Yüzüne Çıkarılması**
Özge İdali Özden

**'Kent Morfolojisinde Değişimin
Aktörü ve Mekanı Olarak Su:
Antakya Örneği'**
Ebru Bingöl
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

5 MAYIS 2021 // ÇARŞAMBA

10.00 - 12.15

ÖZEL OTURUM

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ayşe Sema Kubat

10.00 - 11.00

Prof. Dr. Tolga Ünlü

Değişen Planlama Anlayışının Kentin Biçimine Etkisi: Türkiye Üzerine Morfolojik Bir Değerlendirme

11.15 - 12.15

Prof. Dr. Peter Larkham

Urban Morphologies: Multi-Dimensional Approaches In The Study of Urban Form

12.15 - 13.30

Öğle Arası

13.30 - 15.00

DOKUZUNCU OTURUM

A9. Kentlerde Çeper Kuşak Çözümlemesi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tolga Ünlü
(Çukurova Üniv. Şehir ve Bölge Planlama B.)

**Kentsel Kuşak Alanı Olarak
Sümerbank İşçi ve Memur
Evlerinin İncelenmesi**
Şevket Türктаş
Bahadır Kocadağ
Mehmet Topçu
Konya Teknik
Üniversitesi

**İstanbul Sanayi Alanları
Dönüşümlerinin Çeper Kuşak
Analizi ile İzlenmesi**
Ezgi Küçük Çalışkan
Ayşe Sema Kubat
İstanbul Teknik Üniversitesi

**Üsküdar'ın Çeper Kuşak
Gelişim Süreci**
Ebru Çakmak
Burak Belli
Ayşe Sema Kubat
İstanbul Teknik Üniversitesi

13.30 - 15.00

DOKUZUNCU OTURUM

B9. Kentsel Biçimlenme ve Sürdürülebilirlik

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Şebnem Önal Hoşkara
(DAÜ Mimarlık B.)

**Kentsel Morfoloji
Yaklaşımlarında Alternatif Ufuk:
Kentsel ve Mimari Tasarım
Stratejisi olarak İklim-Dirençli Su
Yerleşmeleri**
Ahu Gürler Akdeniz
Bağımsız Araştırmacı (EÜT)

**Tipo-Morfolojik Dönüşüm Ve
Kullanıcı Tercihleri Üzerinden
Covid-19 Sonrası Avm
Tasarımına İlişkin Bir
Değerlendirme: Bulvar Avm
Örneği, Samsun**
İlayda Nur Güngör
Duygu Gökce
Düzce Üniversitesi

**Doğrultulu Günışığı Bağlamında
Yapı Adasında Morfolojik
Değerlendirme: Şirinevler
Mahallesi**
Murat Berk EVREN
Mimar Sinan Güzel Sanatlar
Üniversitesi

**Covid-19 Salgınının Yayılma
Eğilimleri ve Kent Morfolojisi
Arasındaki İlişkinin
Değerlendirilmesi: Bursa Örneği**
Cansu Güller
Çiğdem Varol
Gazi Üniversitesi

15.15 - 16.45

ONUNCU OTURUM

A10. Kentsel Morfolojide Pedagojik Çeşitlilik

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İpek Akpınar
(İYTE Mimarlık B.)

**Kentsel Morfolojinin Şehir
Planlama Eğitimi İçin Sunduğu
Olanaklar Üzerine**
Yener Baş
Mersin Üniversitesi

**Mimarlık ve Kent Planlama
Eğitiminde Kentsel Morfoloji**
Şebnem Önal Hoşkara
Nevter Zafer Cömert
Özge Selen Koç
Doğu Akdeniz Üniversitesi

**Kentsel Morfoloji Çalışmalarının
Koruma Eğitimiindeki Yeri: Tarihi
Çevre Değerlendirme 1 ve 2
Dersleri Deneyimi**
Ebru Omay Polat
Elifnaz Durusoy
Melis Bilgiç
Yıldız Teknik Üniversitesi

**Antroposen Dönemde Ölçeğin
Yeniden Tanımlanması:
Kuzey-Güney Aksında İstanbul
Kent Çalışmaları**
B. Deniz Çalış Kural
Sinan Logie
İstanbul Bilgi Üniversitesi

17.00 - 18.30

KAPANIŞ OTURUMU

**Panel: TNUM Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı ve Kentsel Morfoloji
Araştırmaları**

Prof. Dr. Cânâ Bilsel (Moderatör), Prof. Dr. Ayşe Sema Kubat,
Prof. Dr. Tolga Ünlü, Doç. Dr. Olgu Çalışkan

'KENT MORFOLOJİLERİ'

Kentsel Form
Araştırmalarında
Çok Boyutlu Yaklaşımlar

Kentsel biçimlenmeye ilişkin araştırmalar yirminci yüzyıl dönümünden başlayarak coğrafya, sanat tarihi, kent planlama ve mimarlık disiplinleri içerisinde gelişmeye başlamış, yüzyılın ikinci yarısında ise Büyük Britanya'da coğrafya disiplini altında, kıta Avrupası'nda çoğunlukla mimarlık disiplini altında gelişen kentsel morfoloji araştırmaları bu disiplinlerin kuramsal ve yöntemsel çerçeveleri içerisinde gelişimini sürdürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yıkıma uğramış veya sağlıklı bulunan kent parçalarının yeniden inşasına yönelik işlevselci ve modernist uygulamalar karşısında, kentlerin tarihi merkezlerinin, geleneksel kent dokularının korunarak geleceğe taşınması amacıyla kentsel morfoloji ve tipo-morfoloji araştırmalarının alternatif kentsel tasarım ve mimarlık yaklaşımlarının geliştirilmesine ışık tuttuğu görülür. İtalya'da mimarlık disiplini içerisinde Roma ve Venedik okulları çevresinde ortaya çıkan tipo-morfoloji çalışmaları, Fransa'da özellikle Versailles Mimarlık Okulu çevresinde sosyolojik boyut kazanır. Bu öncü çalışmalardan bugüne kentsel morfoloji tarihsel olarak uygulama disiplinleri ile etkileşim içerisinde olagelmıştır. Kuram ve kılığı arasındaki yakın ilişki, bir araştırma alanı olarak kentsel morfolojiyi değişen meslek pratiği ve onun farklılaşan gündem ve bakış açılarına koşut dönüştürerek geliştirmiştir.

Kurulduğu 1994 yılından bu yana hızla büyüyen Uluslararası Kentsel Form Semineri (ISUF) küresel düzeyde gelişirken aynı zamanda yukarıda anılan çeşitlenmeyi de bünyesinde barındırmış, bu süre içerisinde gerçekleşen hızlı büyüme, içsel dönüşümü de beraberinde getirmiştir.

Coğrafya, tarih, planlama ve mimarlık öncülüğündeki disiplinler çeşitlilik ve alanlar arasındaki etkileşim sayesinde salt konusal (tematik) değil; yöntemsel çeşitliliği de ortaya çıkarmış ve beslemiştir. Zamanla niceliksel araştırma yaklaşımları, baskın niteliksel araştırma yöntemlerine seçenek oluşturmakta ya da sentez bakış açılarının oluşturulmasının önünü açmaktadır.

Özgün ortaya çıkış noktası geleneksel merkezlerin kent dokuları olan kentsel morfoloji, bir dönem sonra modern kent dokularını ve kent çeperlerini de araştırma gündemine katarak bağlamsal çeşitliliğini artırmış, bilgi altyapısını geniş bir alana taşımıştır. Hızla artan uluslararası katılımlarla batı-merkezli bir yazından, gelişmekte olan ülkeleri de bünyesine katan, sosyo-kültürel açıdan çoklu ve zengin bir bakış açısına doğru evrilen bir araştırma alanı ile karşı karşıyayız.

Coğrafi Bilgi Sistemleri'ne (CBS) ek olarak, hesaplamalı tasarım yöntemlerindeki gelişme, morfolojiyi çözümleyici (analitik) bir disiplin olmanın ötesinde üretken (generative) bir araştırma alanı haline getirmektedir. Bu durum, morfolojinin bilgi alanını, gerçek kentsel biçim ve yapılardan, kurgusal geometrinin kural temeli, soyut ve algoritmik dünyasına açmakta; mekansal araştırmanın geleceğe dair yorum gücünü artırmaktadır.

Söz konusu eğilimler ışığında, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı, ISUF'un kuruluşundan 25 yıl sonra kentsel morfoloji alanına yönelik genel bir değerlendirmeyi epistemolojik, yöntemsel, tematik ve disiplinler açıdan ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, üçüncüsü ODTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü ve Şehir ve Bölge Planlama Bölümü işbirliği ile 3-4-5 Mayıs 2021 tarihleri arasında düzenlenecek olan III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu'nda aşağıdaki alt başlıklarda konu irdelenecektir:

Kentsel morfolojide yaklaşımsal çeşitlilik:

Okullar, yeni kuramsal çerçeve ve söylemler, çok boyutlu yaklaşımlar.

Disiplinlerarası çeşitlilik ve etkileşim:

Planlama, kentsel ve mimari tasarım, peyzaj mimarlığı, kentsel coğrafya ve kent sosyolojisi, kent ve mimarlık tarihi, kentsel ve kırsal koruma alanlarında kentsel morfoloji araştırmaları ve disiplinlerarası etkileşim.

Yöntemsel çeşitlilik:

Nitel ve nicel, betimsel ve üretimsel/tasarıma yönelik çeşitlilik bağlamında, farklı morfoloji, tipo-morfoloji, parametrik modelleme, mekân dizini (space syntax), coğrafi bilgi sistemleri yöntem ve tekniklerinin ayrı ve bir arada kullanımı, temsil yöntem ve araçları, haritalama, belgeleme ve görselleştirme biçimleri.

Bağlamsal ve sorunsal boyutlar:

Kent ve kır, merkez ve çeper, konut, sanayi ve kent merkezi bağlamlarında kentsel yenileme, dönüşüm, gelişim süreçleri.

Pedagojik çeşitlilik:

Kentsel morfolojinin kent planlama ve tasarımı, mimarlık ve peyzaj mimarlığı, kültürel mirası koruma, kentsel coğrafya vd. eğitim programlarındaki yeri, yaklaşım çeşitlilikleri ve geçişkenlikleri.

DAVETLİ
KONUŞMALAR

Urban Morphologies: Multi-Dimensional Approaches In The Study of Urban Form

Prof. Dr. Peter J Larkham
Birmingham City University

Urban morphology - the study of urban form - has a long history dating to at least the late nineteenth century. Early publications were descriptive and lacked detail. In the mid-twentieth century a historico-geographical layer was added, and from architecture came a typo-morphological approach. In the later twentieth century came consideration not just of the physical form but of the processes by which it is formed: agents and agency. Most recently added are technological approaches using tools such as space syntax, GIS and simulation. All these approaches have strengths and weaknesses. This paper presents an overview of the development of urban morphology, with particular examples from the pages of the first quarter-century of the journal *Urban Morphology*. Of particular importance are trends towards multiple authorship; multi- and inter-disciplinary approaches; comparisons between approaches; and a general move towards a much richer and more complex urban morphology. Yet gaps and opportunities remain, and this paper identifies potential developments in urban morphology for the next decade.

Process Based Architectural Project

Matter / Material / Design / Construction

Prof. Dr. Giuseppe Strappa
Sapienza, Università di Roma

The lecture topic is the interpretation of architecture as a process of transforming nature into architecture: the way in which matter becomes material and then construction through the project.

The problem of the use of materials is not considered as the conclusive phase of the design process, the one that precedes the construction. On the contrary, the choice of matter / materials, the identification of their possible use, is believed as one of the founding moments of the project intervening since its invention.

The distinction between matter and material is therefore considered a critical and at the same time collective action that in the past belonged to a whole culture. The act of recognizing and ordering the material corresponds to the creative designing phase par excellence.

In the first part of the lecture, a method of interpretation of the historical and contemporary architectural process will be presented. In the second part, the speaker experience on the topic will be presented through a project.

Çeper Kuşak Olgusunun İstanbul'un Tarihsel Coğrafyası Üzerinden Değerlendirilmesi

Prof. Dr. Ayşe Sema Kubat
İstanbul Teknik Üniversitesi

Kentin tarihi izlerini silen hızlı bir şehirleşme dönemi yaşamakta olduğumuz bu dönemde, geçmişi anlamak ve kentleri geleceğini tahmin ederek biçimlendirmek önemlidir. Tarihsel çalışmalar geçmişin izlerini kavramak için ne kadar gerekli ise bu izleri yaratan nedenleri sorgulamak ve geleceğini yönlendirmek için tarih bilimini destekleyici yaklaşımlara ve farklı disiplinlerin bakış açılarına da yer vermek ve desteklemekte o kadar gereklidir.

Kentlerin mekânsal büyüme aşamalarının ve farklı planlama yaklaşımlarının izlerini taşıyan çeper kuşaklar; çoğunlukla kent mirası ve ekolojik koridor özelliği gösteren ve kentin kontrolsüz bir şekilde yayılmasını önleyen alanlardır. Ancak hızlı nüfus artışlarıyla birlikte yeni gelişim yerlerine duyulan ihtiyaç sonucu bu alanlar arazi kullanımındaki değişiklikler ile hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmişlerdir. Hızla büyüyen kentlerde özellikle açık alanlar, yeşil alanlar, tarihi ve kültürel değere sahip olan bostanlık alanlar kentin en zor korunan ve kırılabilir yapıda bulunan alanlarıdır.

Çeper kuşak kavramını anlamak, farklı planlama yaklaşımlarının etkilerini, çeper kuşakların yerlerini ve fonksiyonlarını belirlemek ve bu alanların kente kattıkları değeri kavramak açısından kentsel morfoloji çalışma alanının önemli araştırma konularından biri olarak son yıllarda yerini almaktadır.

Kentin mekânsal biçimlenmesine yönelik bir bakış açısı getiren, araştırma ve analiz yöntemleri yaratan kentsel morfoloji çalışmalarının yaklaşık 100 yıllık bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Avrupa merkezli morfolojik çalışmaları ile gündemde olan bu bilim dalını, Türk kentlerine özgü yaklaşımlar ile geliştirmek ve böylece dünya literatürüne katkıda bulunmak gereğine inanıldığından, özgün bir tarihi ve kültürel geçmişinin olmasının yanı sıra ülkemizin en karakteristik coğrafi bölgesinde yer alan konumu ile bir mega-kent özelliğini taşıyan İstanbul, bu çalışmanın örneklem alanı olarak seçilmiştir. Çok merkezli bir yapıya sahip olan İstanbul'da, tarihsel dönemlerde kent çeperinde yer alan ancak süreç içerisinde kent içine gömülen çeper kuşak kullanımları, son yıllarda oluşan aşırı kentleşmeye paralel olarak, yapılan müdahaleler ile önemli ölçüde azalmakla birlikte, kent merkezinin (MİA) sürekli değişen dinamiğine uyum sağlayarak gelişmişlerdir. Bu özelliği ile İstanbul'un çeper kuşak alanlarının, Avrupa'daki benzer çalışmalardan çok farklı özellikler yansıttığı saptanmıştır.

Çeper kuşak alanları, kentin fiziksel yapısını ve geçirdiği büyüme süreçlerini anlamak açısından büyük öneme sahip olmalarının yanı sıra, kentin kontrollü gelişimi ve alternatif alanların oluşturulabilmesi için de önemli fırsatlar sunmaktadır. Çeper kuşaklar; kente nefes aldırarak, onları kentsel ve bölgesel ihtiyaçlara göre kentlilerin aktif kullanımına sunacak, kentin kimliğini yansıtarak kentsel kaliteye sahip yeni kullanım önerileri getiren ve kent bütününde en verimli şekilde değerlendirilen kullanım alanları olarak ele alınmalıdır. Çeper kuşak alanlarının kentlerin doğal süreci içerisinde büyümelerini yönlendiren, kentsel birimler olarak ifade edilmeleri ve gelişme plan önerilerinde tanımlanmaları oldukça büyük önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Çeper Kuşak, Kent Planlama, Kent Tarihi, İstanbul

Değişen Planlama Anlayışının Kentin Biçimine Etkisi: Türkiye Üzerine Morfolojik Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Tolga Ünlü
Çukurova Üniversitesi

Kentsel morfoloji, kentsel büyümenin döngülerini, kentin farklı bölgelerinde gerçekleşen dönüşüm süreçlerini ve bu süreçlerin gerçekleşmesinde çeşitli aktörlerin (dolaylı ya da dolaysız) etkilerini incelerken, ortaya çıkan sonuçların kentsel mekanda değişimin yönetilmesi için bir çerçeve sunmasını da amaçlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kentsel morfolojinin gelişmesine öncülük eden M.R.G. Conzen, bir çok çalışmada bu duruma işaret etmiş, kentsel yapıyı çevrenin bir öğrenme nesnesi olarak entelektüel bir değer barındırdığını, yapıyı çevrenin dönüşümünün incelenmesi ile elde edilecek bilginin planlama süreçlerinde yeni yaklaşımların geliştirilmesinde yararlı olabileceğini ifade etmiştir.

İngiltere'de Conzen tarafından geliştirilen tarihsel-coğrafi yaklaşım ve İtalya'da Muratori ve Caniggia tarafından geliştirilen süreç tipolojisi yaklaşımı kapsamında ortak olarak dile getirilen sorunlardan bazıları, kentsel yapıyı çevrenin biçimlendirilmesinde insan ölçeğinin göz ardı edilmesi, kentlerde kaba yıkıcı süreçlerin hakim olduğu, kültürel coğrafya içinde üretilen bilginin mekan üretme süreçlerinde değerlendirilmemesi olmuştur. Türkiye kentlerinde de benzer eleştiriler dönem dönem gündeme gelmekle birlikte, kentsel mekanın biçimlendirilmesindeki süreçlerin ayrıntılı olarak incelendiği az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu süreçlere etki eden etmenler arasında planlama kararları da bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilk döneminden itibaren değişen planlama anlayışının kentin biçimine etkisi temel olarak üç aşamada değerlendirilecektir. İlk aşama, yeni bir kent üretme düşüncesinin egemen olduğu Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki birikim süreçlerine odaklanırken, 1950'lerden sonraki dönemi ele alan ikinci aşamada, hızla büyüyen ve yayılan kenti denetlemeyi öncelik haline getiren planlamadaki değişen anlayışın üst ölçeğe odaklanırken alt ölçekte kentsel mekanın biçimlenmesine nasıl etki ettiği sorgulanmaktadır. Üçüncü aşamada ise, son dönemde esneklik kazanan ve belirsizliğin ön plana çıkmaya başladığı planlama anlayışının, kararları gerçekleştirme süreçlerinde kentsel mekanı nasıl ele aldığı ve söz konusu esnekliğin ve belirsizliğin mekanı biçimlendirme süreçlerindeki etkisi tartışılmaktadır.

Türkiye kentlerindeki değişimin incelenmesi için tarihsel coğrafi yaklaşım, bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre, kentteki büyüme ve yayılma süreçleri ve kentin farklı parçalarındaki değişim süreçleri ile bu süreçleri tetikleyen aktörlerin öncelikleri ve etkileri bir bütün olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın bulguları, yıkıp yapmaya odaklanan yerine geçme süreçlerinin kentin yeniden üretiminde egemen olduğunu gösterirken, bu süreçlerin hayata geçmesinde morfolojik birimlerin kent bütünü içinde üretmiş olduğu kademeli birlikteliğin ve bu birlik ile oluşan kentin karakterinin, plan kararlarının geliştirilmesinde geri planda kaldığına dikkat çekmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye kentleri, morfolojik süreçler, tarihsel coğrafi yaklaşım, değişen planlama

ÖZETLER

A1.

Tarihi Kırsal ve Kentsel Yerleşimlerin Morfolojik Özellikleri ve Değişim

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Güliz Bilgin Altınöz
(ODTÜ Mimarlık B.)

Erken Dönem Osmanlı Kırsal Yerleşim Örneklerinden Cumalıkızık Üzerine Morfolojik Bir Okuma

R. Tuğba Kızıkuşak

Doğan Ümit Yücel Mimarlık

Neriman Şahin Güçhan

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Prof. Dr.

1300'lü yıllarda Bursa'nın doğusunda, Uludağ'ın kuzey eteklerinde kurulan Cumalıkızık, doğal çevre ile bütünleşen özelliklerini yakın zamanlara kadar korumuştur. Çevresindeki doğal kaynaklar -toprak, su, kayalıklar ve orman- hem geleneksel yapılar için yapı malzemesi, hem de yaşamın devamı için köy halkının geçim kaynağı olmuştur. Cumalıkızık kırsal yerleşim dokusunu biçimlendiren ve yüzyıllar boyunca sürdürülebilir kılan temel etken, insan ile doğa arasındaki kuvvetli bağ ve örüntüler dizgesidir. Mekân, her ölçek ve karakterdeki döngü ve değişimleriyle doğrudan yaşamı yansıtır. Mekânın temel bağlamının ve referans noktasının sosyal ve ekonomik yaşamla ilişkisi, dokuya tutarlı bir bütünlük getirmiştir. Ancak, Cumalıkızık'ın "Vakıf Köyü" statüsünü kaybetmesi, başlıca geçim kaynağı ve yapı malzemesi olan kestane ağaçlarının kuruması, köylünün tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayamaması gibi nedenler insan-doğa arasındaki temel ilişki ve örüntülerin değişmesine ve kurulan dengenin kaybolmasına yol açmıştır.

Bu durum ekonomik sıkıntı içindeki Cumalıkızık köylülerinin önce geniş tarım arazilerini elden çıkarmalarına, daha sonra da mera bulamadıkları için hayvancılıktan vazgeçmelerine neden olmuştur. Son yıllarda daha da popüler hale gelen Cumalıkızık'ın günümüzdeki temel geçim kaynağı turizm ve gastronomik faaliyetlerdir. Değişen sosyal ve ekonomik hayat, doğrudan bağlantılı olduğu kırsal mekânları dönüşmeye zorlamaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın amacı, koruma altındaki mevcut geleneksel dokuyu oluşturan kırsal örüntülerin çözümlenmesiyle Cumalıkızık'ı inşa eden ve biçimlendiren morfolojik özelliklerin ortaya koyulmasıdır. Çalışmada geleneksel dokuyu oluşturan farklı ölçekteki kırsal örüntüler analiz edilerek, bu örüntüler arasındaki ilişkiler ve bu örüntüleri meydana getiren sosyo-ekonomik yapı sorgulanmaktadır. Ayrıca, dokunun zaman içinde gösterdiği değişimin izi, farklı ölçekteki kırsal örüntüler üzerinden takip edilmiş, alan yazın taraması ile desteklenerek anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Cumalıkızık yerleşimindeki geleneksel dokunun sahip olduğu örüntü dilini çözümlemek amacıyla yapılan morfolojik araştırma için arazide tespitler yapılarak, sokak-yapı adası ve bina-sokak ilişkisi doku genelinde analiz edilmiştir. Ayrıca, alan yazın araştırmasının yanısıra ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Kültürel Miras Koruma Programı ile köyde çalışma yürüten mimarlık ofislerinin arşivleri taranarak, elli beş adet tescilli geleneksel konutun rölevellerine ulaşılmış, bu örnekler üzerinden yapıların özgün kurgusu ve tarihsel dönemleri ile bu yapılardaki değişim ve çeşitlilik izlenmiş ve bu çalışmanın sonuçlarının alan genelinde nasıl dağıldığı saptanmıştır.

İç içe geçen farklı ölçeklerdeki örüntüler üzerinde yapılan bu morfolojik araştırmaya, yerleşime ait fiziksel özellikler, tarihi araştırma ve sosyo-ekonomik yaşamın gelişimi de eklenince Osmanlı'nın erken dönem kırsal yerleşimlerinden biri olan Cumalıkızık'ın morfolojik özellikleri ve doğa referanslı örüntü dili açığa çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumalıkızık, kırsal morfoloji, geleneksel kırsal yerleşim, kırsal örüntü, geleneksel konut

Kent Dokusunda Tarihin İzlerini Aramak: Bir Osmanlı Kenti Olarak Kars

Simay Cansu Ekici

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Neriman Şahin Güçhan

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Prof. Dr.

Coğrafi konumuna bağlı askeri önemi nedeniyle binlerce yıldır yerleşikliğini koruyan Kars, tarih boyunca farklı medeniyetlerin egemenliğinde varlığını sürdürmüş, birçok kez yıkılsa da her seferinde yeniden inşa edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu Anadolu'nun doğu sınırındaki bu şehri 1534 yılında topraklarına kattıktan sonra, Rus ve Pers tehditlerinden korunmak amacıyla geliştirmiş ve şekillendirmiştir. Kars Nehrinin etrafını sardığı dik bir tepenin üzerinde bulunan kale savunmanın en önemli merkezi iken, bu kalenin yamaçlarında bulunan mahalle ise güçlü sur duvarlarıyla çevrelenen korunaklı bir yerleşim alanı olmuştur. Kaleiçi Mahallesi olarak adlandırılan bu bölgenin etrafında doğu, batı ve güney yönlerinde kenar mahalleler oluşarak, kent 19. yüzyıla kadar genişlemeye devam etmiştir.

1877 ve 1914 yılları arasında bölgenin Rus yönetimine girmesi kentin morfolojisini önemli ölçüde etkilemiş, kalenin güneyine doğru ızgara planlı yeni bir garnizon merkezi inşa edilirken, Osmanlı dönemi kentinin kale eteklerine uzanan kesimi korunmuştur. Modern kentleşme örneği olarak değerlendirilen bu yeni planlanan alan, Cumhuriyet döneminden sonra hem fiziksel hem de sosyal olarak gelişmeye devam ederken Kars'ın tarihi Osmanlı dokusu önemini yitirmeye başlamış, özellikle son 20 yılda terk edilerek boşalan konutlar büyük oranda tahrip olmuş ve konut dokusu bütünlüğünü önemli ölçüde yitirmiştir.

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde oluşan kent dokusunun günümüzdeki izleri tarihi belgeler, görsel kaynaklar ve fiziksel kanıtlar aracılığıyla tespit edilerek, tarihsel süreçte meydana gelen kayıplar, bu çalışmada üretilen zamandizinsel haritalar yoluyla ortaya koyulmaktadır. Oluşturulan haritalar, mahalle ölçeğindeki kentsel örüntünün farklı tarihlerde fiziki mekândaki durumunun karşılaştırılmasını içermektedir. Bu amaçla öncelikle Osmanlı döneminde geliştiği bilinen dokunun korunmuş kısımlarını belirlemek ve dokudaki kayıp ilişkileri tespit etmek için Kars'ın Osmanlı dönemi kentsel formu analiz edilmiştir. Alanyazında tanımlanan Osmanlı Kent dokusunu oluşturan temel özellikler kullanılarak, Kars'ta yapıli çevreyi üreten formlar ve bunların birbirleriyle kurdukları ilişkiler tanımlanmıştır. Böylece kale, saray, hamam, cami, köprü ve konut gibi farklı yapı türleri ve bunları şekillendiren coğrafi özellikler günümüz kentinin bütünselliği içinde değerlendirilerek, mekânsal değişimin kentteki yansıması incelenmiştir. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında gelişimini tamamlayan Kaleiçi ile onun güney, batı ve doğu çeperlerinde oluşan mahallelere ilişkin izler 1972 tarihli kadastral plan, eski fotoğraflar, haritalar, gravürler ile 1957 yılı ve sonrasına ait hava fotoğrafları ile tespit edilmiştir. Geleneksel kentsel formun kalan izlerini bulmak üzere bu görsel belgelerde bulunan yol ağları, sokak düzeni, ada-parcel ilişkisi ve dolu-boş oranı incelenerek, mevcut durumla karşılaştırılmıştır.

Bu çalışma ile Kars'ın geleneksel Osmanlı kent dokusunun özgününde iki katlı, kara bazalt taşından yığma olarak inşa edilmiş, düz çatılı yoğun bir konut dokusu ile birlikte camiler, hamamlar ve saray gibi kamusal yapılarından oluştuğu; kent

formunun belirleyicisi olan anıtsal yapıların ise günümüze ulaşarak görel olarak daha iyi korunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu dokuyu oluşturan sokakların ve çoğunluğu konutlardan oluşan yapı adalarının, özellikle son 20 yıl içinde önce plansız yapılaşma ile bozulmaya başladığı, ardından farklı kentsel dönüşüm uygulamalarıyla kısmen yok olduğu tespit edilmiştir. Sadece kent içinde değil, kentin çeperlerinde yer alan askeri savunma ve gözlem amaçlı inşa edilmiş ve geçmiş dönemlerde kent morfolojisinde önemli bir yere sahip olan yapı ve yapı gruplarının da günümüzde işlevlerini kayb ettikleri ve giderek daha da harap hale geldikleri saptanmıştır.

Bu çalışma ile birlikte 16. yüzyıl Erken Osmanlı döneminde şekillenmeye başlayan bir Doğu Anadolu kenti olan Kars'ta 19. yüzyıl itibariyle sona eren bu tarihsel sürecin günümüz bağlamında ne ölçüde saptanabildiği incelenerek, bugüne kadar tarihinde birçok felaket, savaş ve kuşatma bulunan bir yerleşimden 21. yüzyılda geriye kalanlar tanımlanmıştır. Bu tanımlama, morfolojik değişimini sürdüren kentlerde yer alan tarihi dokuların, kentlerin planlaması sürecinde oynaması gereken rolünün tartışılmasına olanak sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kars, kent morfolojisi, Osmanlı Kenti, tarihi kent, doku.

Tatvan Kentinin Tarihsel Süreçte Morfolojik Değişimi

Berçem Cemre Yetişkin

Şehir Plancısı

Kudret Şeyma Yıldız

Şehir Plancısı

Mehmet Topçu

Konya Teknik Üniversitesi - Doç.Dr.

Tarihsel süreçte kentlerin yapısı, belirli olay ve durumlara bağlı olarak değişimler göstermektedir. Ayrıca, kentin değişiminde rol oynayan fiziksel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik faktörlerin, kente farklı dönemlerde farklı ağırlıklarda etki ettiği de bilinmektedir. Buna bağlı olarak, tarihi ve kültürel derinliğe sahip Tatvan kentinin yapısal değişimi, morfolojik bakış açısıyla incelenmiş ve sonuç olarak tarihsel süreç içerisinde, kentin değişimine neden olan kırılma noktaları belirlenmiştir. Belirlenen kırılma noktalarına paralel, kentin bazı bölgelerinde farklı formlarda oluşumlar gözlemlenmiştir.

Tatvan kentinin analizinde yöntem olarak; tarihsel süreç içerisindeki değişimi, imar planları, görseller, yazılı kaynaklar ve hava fotoğrafların yararlanarak sayısal analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle, kent genelinde tarihsel süreçte kırılma noktaları oluşturacak olaylar, durumlar belirlenmiş ve haritalandırılmıştır. Daha sonra kırılma noktaları, yıllar içindeki nüfus yoğunluk değişimleri ile birlikte değerlendirilmiş; nüfusun yer seçimi, kentin formu ve yayılımı için bir yargıya varılmıştır. Tarihsel belgeler ve yapılan analizler etrafında, morfolojik değişimleri incelenmek üzere, yakın geçmişin zamansal izlerini taşıyan dört örneklem alan belirlenmiştir. Seçilen alanlardan dönemin yapısını yansıtan 1983/Dumlupınar Mahallesi, 2000/Bahçelievler Mahallesi, 2010/Cumhuriyet Mahallesi ve 2017/Tuğ Mahallesinin mekânsal değişimi, dönemsel analizleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Tatvan kentinin farklı kentsel dokuları barındırmasının, kırılma noktalarıyla olan bağlantısına ulaşılmıştır. Örneklem alan olarak seçilen 1983 dönemini yansıtan Dumlupınar Mahallesinin formunun oluşumunda topografyanın ve yerleşim dokusunun organik oluşunu doğrudan etkili olduğu görülmüştür. 2000 dönemini yansıtan Bahçelievler Mahallesinin formunun oluşumunda en temel etken ise demiryolunun sınırlayıcı etkisidir. 2010 yılı için belirlenen Cumhuriyet Mahallesinin yapısının oluşumunda nüfusun, kentin ilk yerleşim alanlarından, bu mahalledeki yeni gelişme bölgelerine kayması etkili olurken, tek katlı yapılar yerine çok katlı yapıların tercih edildiği de izlenmiştir. Kentin ilk yerleşim yerlerinden biri olan ve 2017 yılı için belirlenen Tuğ Mahallesi, merkez mahalle olması özelliğinden dolayı sürekli nüfus çekmektedir. İlk yerleşim formunu korusa da değişim özellikle parsel- konut ilişkisinde çok net okunmaktadır.

Çalışma alanı olarak seçilen Tatvan, bulunduğu konum itibarıyla bir kavşak noktası ve ticaret kentidir. Nüfusu bağlı bulunduğu Bitlis il merkezinden fazla olmakla birlikte, devamlı artmaktadır. Tarihsel süreç içinde de hızlı gelişmesi, kentsel dokusunda, nüfus yoğunluğunda ve bina- parsel ilişkisinde bulunan farklılaşmaları tetiklemiştir. Dolayısıyla çalışma sonucunda, belirlenen dönemlerdeki kırılma noktaları incelendiğinde, mekânsal değişimlerde etkili olduğu net olarak görülmüştür. Ayrıca, liman kenti oluşu ve demiryolu bağlantısının bulunması, kentin gelecek dönemleri için de gelişim ve değişimin önünü sürekli açık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tatvan, Tarihsel Gelişim, Kentsel Doku, Kırılma Noktaları

Tarihi Bir Caddenin Morfolojik Değişimini Gazete Haberleri Üzerinden Değerlendirmek: Adana

Beliz Būşra Őahin

Yüksek Mimar

Fazilet Duygu Saban

Çukurova Üniversitesi - Prof. Dr.

Çalışmanın amacı Adana tarihi kent merkezinin ana akslarından birisi olan ve Roma Dönemi'nden kaldığı tahmin edilen Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 ve 2018 yılları arasında geçirdiği fiziki değişimi, çalışma alanında meydana gelen gelişmelerin dönemsel olarak takip edilebileceği yerel bir gazete üzerinden takip ederek, çalışma alanında meydana gelen kentsel ve yapısal ölçekteki morfolojik değişimin sosyal bağlamdaki etkilerini araştırmaktır.

Bu kapsamda Abidinpaşa Caddesi'nin morfolojik değişimi, caddeyi oluşturan yapı adaları çalışma alanının sınırı kabul edilerek, ulaşılabilen en eski harita tarihi olması dolayısıyla 1938 tarihinden 2018 tarihine kadar geçen süreç içerisinde, Conzen'in geliştirmiş olduğu coğrafya temelli morfoloji yaklaşımı bağlamında değerlendirilmiştir. Değerlendirme, çalışma alanını gösteren çeşitli yıllara ve niteliklere sahip haritalar, hava fotoğrafları ve arşiv fotoğrafları kullanılarak yapılmıştır. Adana kentine ait 1938 tarihli kadastro haritasıyla beraber 2018 yılına dair çalışma alanını gösteren hâlihazır harita morfolojik değerlendirmenin ana materyalini oluştururken, 1938-2018 yılları arasındaki fiziki değişim sokak dokusu ve dolu-boş oranına dair değişimleri gösteren şemalar üzerinden yapılmıştır. Çalışma alanının gazete haberleri üzerinden takibi, 1918 yılından itibaren Adana ve Çukurova Bölgesi'ne dair haber içeriğine sahip yerel bir basılı yayın kaynağı olan Yeni Adana Gazetesi'nin 1938 ve 1990 yılları arasındaki arşivi kullanılarak yapılmıştır.

Yapılan değerlendirme sonucunda, Abidinpaşa Caddesi'nin 1938 yılından 2018 yılına kadar geçen süreçte sokak dokusunun büyük oranda korunduğu gözlemlenirken, yapı yoğunluğunun ve çalışma alanında bulunan yapıların kat yüksekliklerinin büyük bir artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Gazete haberleri üzerinden yapılan okuma ile Abidinpaşa Caddesi'nin farklı dönemlerde halk arasında Doktorlar Caddesi ve Bankalar Caddesi gibi çeşitli isimlerle anılmasının ardında yatan sebepler bu kullanımların ortaya çıkmasında etkili olan gelişmelerin konu olduğu gazete haberleri üzerinden tespit ve teyit edilmiştir. Söz konusu farklı adlandırmaların oluşumunun çalışma alanında bulunan yapısal kent imgelerinin dönemsel fiziki ve sosyal koşullarına paralel nitelikte olduğu görülmüştür. Çalışma alanında meydana gelen fiziki değişim, farklı dönemlerde özgün kentsel imgelerin oluşmasına katkıda bulunurken, imgesel değer taşıyan dokuda meydana gelen radikal değişimlere rağmen kentli belleğinde bazı imgelerin hala korunduğunu da göstermiştir.

Anahtar Kelimeler

Adana Tarihi Kent Merkezi, Abidinpaşa Caddesi, Kentsel Morfoloji, Yeni Adana Gazetesi

B1.

Kentsel Biçimlenme ve Mekân Çözümlenmeleri

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Müge Akkar Ercan
(ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama B.)

Bir Cumhuriyet Başkentinin Değişen Morfolojik Yapısı: Ankara Örneği

Melike Boz Günay

İstanbul Teknik Üniversitesi

Ayşe Sema Kubat

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Başkentler, ülkelerinin odak noktası olma ve simge kent karakteri taşımaları yönünden özel bir anlama sahiptirler. Bu yönüyle başkentlerin oluşum ve gelişim süreçlerine etki eden dönemler ve kararlar kritik öneme sahip konular olmaktadır. Sözü geçen dönemlerden başkentlerin morfolojik yapıları etkilenecek şekilde değişime uğramaktadır. Türkiye'nin başkenti Ankara da Cumhuriyet'in ilanından itibaren pek çok önemli tarihsel döneme tanıklık etmiş ve bu dönemlerin etkileri kentsel karakterine yansımıştır. Bu kapsamda çalışmada araştırılan başlıca soru, bir şehre başkent olma niteliği kazandıran özgün mekânların tarihsel dönemlerden günümüze dek varlıklarını ve anlamlarını devam ettirip ettirmedikleri üzerine olmuştur. Çalışmanın amacı, zamanla gelişen ve değişen Ankara'nın başkent karakterine yön veren tarihsel ve mekânsal özelliklerin morfolojik olarak değerlendirilmesidir. Buna yönelik geliştirilen yöntem kurgusunda, kentsel yapıdaki değişimin morfolojik olarak ortaya konulması hedeflenmiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte Ankara'nın gelişimine etki eden farklı plan dönemleri haritalar eşliğinde incelenmiş ve önemli mekânsal alanlar tanımlanmıştır. Tarihi dönemler ile kent yapısındaki değişim; morfolojik analizlere sayısal bir boyut katarak objektif bir bakış açısı kazandıran Mekânsal Dizim (Space Syntax) Modeli eşliğinde değerlendirilmiştir. Böylece, Mekân Dizim yönteminin sunduğu analitik veriler ile, başkent anıtsal ve karakteristik mekânları kanıtlanabilir bir çerçevede tespit edilmiştir.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda, Ankara'nın 1920'li yıllar itibarıyla öne çıkan anıtsal yönetim aksının günümüzde de varlığını koruduğu ancak; ticari ve idari potansiyelinin azalarak yerini yeni gelişen batı koridoruna bıraktığı gözlemlenmiştir. Başkent Cumhuriyet dönemini temsil eden bu özgün aksın, son yıllarda gelişen ekonomik ve politik taleplerle birlikte günümüz Ankara'sında batı aksına doğru yöneldiği kanıtlanmıştır.

Mekân Dizim analizlerinin yön verdiği sonuçlar sonrasında, kentin değişen morfolojik yapısına mimari ölçekte de etki eden tipomorfolojik değerlendirmeler yapılmış ve Ankara'nın başkent karakterine yön veren alanların değişim süreci ortaya konulmuştur. Çalışma bulgularında, Ankara'nın başkent olma özelliğine yön veren ve tarihsel dönemler boyunca öne çıkan alanların günümüzde mekânsal niteliklerinin ve yapısal karakterlerinin kimi noktalarda yitirildiği kimi noktalarda ise önemli ölçüde farklılaşma süreci içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Başkent Ankara'nın tarihten günümüze kadar geçirdiği değişimlerin ortaya konulduğu bu çalışma ile, bir başkenti kentsel ve mimari ölçeklerde morfolojik olarak değerlendirmenin önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentsel Değişim, Kentsel Morfoloji, Mekân Dizimi, Tipo-morfoloji

Sosyo-Mekânsal Parametre Olarak Kentsel Omurgalar

Hüseyin Küçükoğlu

Siirt Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Araştırma Görevlisi / YTÜ Kentsel Mekân Organizasyonu - Tasarım Yüksek Lisans Programı

Esin Özlem Aktuğlu

Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Doç. Dr.

Şehircilikte kullanılan “kentin bir organizma olduğu” analojisi, birçok yeni benzetmeyi de beraberinde getirmiş ve mekân disiplinleri dağarcığına yerleştirmiştir. “Omurga” kavramı da bu benzetmelere güncel sayılabilecek kullanımlardan birisidir. Önceleri -kentin önem derecesi yüksek ulaşım bağlantılarını tarif etme amacıyla- daha çok “bulvar” veya “aks” olarak tanımlanan lineer hareket alanları, omurga kavramı ile ulaşım vasfının yanına kamusal kullanımı da dahil eden çok işlevli bir ortak alana dönüşmüş ve kentin yapısal parçalarından biri olarak anılmaya başlanmıştır. Kentsel mekânda kalıcı olma arzusu tarih boyunca pek çok mekânsal tasarım aracının geliştirilmesine yol açmıştır. Bu araçlar arasında etki alanı en geniş olanlardan biri de şüphesiz kentsel omurgalar olmuştur. Bacon’un (1967:35); “Güçlü bir etkiye sahip ve net bir şekilde tanımlanmış hareket sistemleri ve gelişme bölgeleri arasında bağ kuran yapı” şeklinde tarif ettiği omurga tanımı, bahsi geçen etkiyi hem bireysel hem de mekânsal yönüyle somutlaştırması bakımından yerinde bir örnektir. Bireyin mekân ile kurduğu ilişkinin en kolay kamusal alan vasıtası ile anlaşılacağı kabul edilirse, kentsel omurgaların bu ilişkiyi çok daha görünür ve anlaşılması kolay hale getireceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda kentsel omurgalar çalışma özelinde birey-mekân ilişkisini anlamaya yarayan sosyo-mekânsal bir gösterge olarak kabul edilmiştir. Kentsel omurgaların mekânsal ve mekân dışı etkilerinin (çalışmada sosyal etki olarak değerlendirilmiştir) tespit edilmesi çalışma amacı olarak belirlenmiştir. Omurga kavramının sırasıyla diğer kavramlar, kentsel biçimler ve bireyin mekânsal eylemleri ile ilişkilendirildiği üç adım çalışmanın genel kurgusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın ilk adımı, ilgili alan tanımlamalarından başlayan ve mekân disiplinlerinde birbirleri yerine sıkça kullanılan bulvar, aks ve omurga kavramlarının ayırımına odaklanan kavramsal çözümleme aşamasıdır. İkinci adım, omurga-kent biçimi ilişkisinin hipotetik örnekler üzerinden irdelendiği kuram yoğun ancak yöneme dair girdiler barındıran bir geçiş alanı olarak değerlendirilebilir. Üçüncü adım ise çalışmanın örneklem alanları olarak seçilmiş Paris, Roma ve Ankara kentlerinin hem sosyal hem de mekânsal bir bakışla analiz edildiği yöntem aşamasıdır. Yöntemin mekânsal ayağı, özellikle dönemsel gelişim haritaları, planlar ve tasarım kararları kullanılarak ilgili alanların omurga-kent biçimi ilişkisini doğru okumaya ve konumlandırmaya yöneliktir. Yöntemin sosyal ayağı ise kentsel omurgaların çok işlevli kamusal alanlar olduğu kabulü üzerine örneklem alanların kentsel arayüz bağlamında ele alındığı birey odaklı süreçtir. Bu ayağın veri kaynağını özellikle iki ve üç boyutlu mekânsal bilgiler ile ilgili alanların-temel tasarım yaklaşımı, yaklaşımın uygulanma biçimi, süreci, ölçeği gibi hem mekâna hem de bireye temas eden parametreler oluşturmuştur. Sonuçta omurgaların ister kurgusal ister anlamsal açıdan ele alınsın kentin birçok dinamiği ile doğru-yanlış bağlantılı olduğu her üç örnekte de kendini göstermiştir. Bu nedenle birey ile mekânın ilişkisinin anlaşılmasında, analiz edilmesinde ve yorumlanmasında eklektik yaklaşımların önemine dikkat çekilmesi de çalışmanın çıktılarından biridir.

Anahtar Kelimeler: sosyo-mekânsal parametre, kentsel omurga, kent biçimi, birey-mekân

İran'da Tarihi Şehir Merkezlerinde İki Meydan: Semnan'da Tirandaz Meydanı ve Hamadan'da İmam Meydanı Üzerine Kentsel Morfoloji ve Mekân Dizilimi Yöntemleriyle Karşılaştırmalı Bir İnceleme

Meysam Soleimani

Bursa Teknik Üniversitesi - Öğretim görevlisi

Cânâ Bilsel

ODTÜ Mimarlık Bölümü - Prof. Dr.

Meydanlar, geleneksel İran şehrinde farklı fiziksel ve işlevsel özelliklere sahip önemli kentsel unsurlardır. Başkentlerdeki ana meydan idari öneme sahipken, diğer şehirlerde genellikle ticari faaliyetlerin olduğu bir kamusal alan olmuştur. 20. yüzyılın başlarından itibaren, İran şehirlerinin geleneksel kent yapısı üzerine modern sokak ağı uygulanarak dönüştürülmeye başlatıldı. Şehirlerin morfolojik mantığı pervasız müdahalelerle değişti ve geleneksel kent unsurları birbirleriyle olan ilişkilerini kaybettiler. Bu çalışma, İran'ın geleneksel iki şehri olan Semnan ve Hamadan'daki iki meydanı analiz ederek eski ve yeninin karşılıklı etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kentsel morfoloji, bir yöntem olarak, kentlerin geçmiş ve şimdiki mekânsal yapısını ve meydanların bu yapılarda durumunu belirlemek için kullanılacaktır. Semnan'da bulunan Tirandaz Meydanı, eskiden iç içe geçmiş çok sayıda açık ve kapalı alan içeren kentsel kompleksin bir parçasıydı. Kentsel modernizasyonundan sonra, Tirandaz Meydanı'nın morfolojik karakteri tamamen değişti. Öte yandan, Hamadan'ın tarihi merkezinde, kentin yeni kamusal odak noktası olması için modern bir meydan yayalaştırılmıştır. Hamadan'ın İmam meydanı, araba trafiğini kolaylaştırmak için ilk modernizasyon hareketi tarafından 20. yüzyılın başlarında inşa edildi. Mekan dizilimi analiz yöntemi, geleneksel bir meydanın mekânsal özelliklerinin modern kentte nasıl değiştiğini, ve işlevsel olarak değiştirilmiş modern bir meydanın şehrin tarihi çekirdeğini nasıl etkilediğini anlamak için kullanılacaktır. Eksenel Harita analizi, modernleşme sürecinde geleneksel kentlerin entegrasyon modelinin nasıl değiştiğini incelemek için yapılacaktır. Hamadan için, İmam Meydanı'ndaki araç trafiği sınırlamalarından önceki ve sonraki durumları arasında "Choice" ve "Integration HH" analiz metodları ile karşılaştırma yapılmıştır. Modeller, İmam meydanının trafik yükünü artırarak tarihi dokuya olumsuz bir etki yaptığını göstermektedir. Görsel Grafik analizi, modern kentte, Semnan'daki Tirandaz Meydanının mekânsal özelliklerinin nasıl değiştiğini anlamak için yapılmıştır. "Visual Integration" ve "Visual Clustering Coefficient" ölçümleri, görünürlüğünü ve kamu faaliyetleri potansiyelini değerlendirmek için kullanılmıştır. Başarılı bir kamusal alan için bu niteliklerin her ikisi de gerekli olduğundan, bunların korelasyonu "scatter plot" diyagramı ile yapılacaktır. Sonuçlar, geleneksel Tirandaz Meydanı'nın çağdaş Semnan'da merkezîyetini ve kamusal alan olma potansiyelini kaybettiğini ortaya koyuyor. Modern sokaklar, şehrin yeni ticari aksları olmak için kapalı çarşı gibi geleneksel kentsel unsurlarla yakın rekabet içindedir. Semnan'ın tarihi kapalı çarşıdan bağımsız Tirandaz Meydanı modern caddeye bağlanmış ve tarihi sosyo-ekonomik rolü tamamen otopark yerine dönüşmüştür. Meydanda yaya akışı azaldığından, geleneksel perakendecilerin yerini toptan satış mağazaları almıştır. Hamadan'da modern caddelerin sosyal aktiviteler açısından yüksek potansiyeli, geleneksel mahalleler dikkate alınmadan yeni bir meydan yapmak için kullanıldı. Araştırmanın sonuçlarına göre, kalan tarihi evlerin yarı özel alanı, artan araba trafiği tarafından ihlal edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İran geleneksel kenti, Meydan, Mekan Dizilimi, Kentsel modernleşme, Görsel entegrasyon

Kent Formunu Anlamak: Mekânsal Tasarım Ağ Analizi (sDNA) Yöntemi ile İstanbul ve Ankara Merkezi İş Alanlarında Yol Ağı ve Yürünebilirlik

Esra Baytekin

Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Yüksek Lisans Öğrencisi

Burcu H. Özuduru

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Kentsel gelişme ile kentsel formlar değişmekte tek merkezlilik kendini çok merkezli ve karmaşık kent formlarına bırakmaktadır. Bu değişim ile kent planlamada mekânsal organizasyonun ve kent morfolojisinin analiz edilmesi kent plancıları ve kent bilimcileri için zorlaşmakta, yürünebilirlik ve sürüş mesafesi her merkez ve alt merkez için değişmektedir. Bu çalışmanın ana amacı kent ve kent parçalarının okunabilirliklerinin yok olduğu bu dönemde kentin kavramsallaştırılmasında teknoloji ve veri tabanının kullanılması ile oluşturulan coğrafi bilgi sistemlerinin işlevi olan Mekânsal Tasarım Ağ Analizi (sDNA) yönteminin seçilmiş örnek iki bağlam üzerinde incelemek ve analiz sonuçlarının karşılaştırılarak kentsel formların erişilebilirlik ve merkezilik üzerindeki etkisini 1000 metrelik yarıçap ile yürünebilirlik ve 5000 metrelik yarıçap ile de sürüş mesafesini kullanarak açıklamak, kullanılan mekânsal analiz programının ne tür çıktılar ürettiğini kent plancıları için göstermek ve geleneksel kentsel planlama yöntemlerinden teknoloji ile bütünleşebilen kentsel planlama yöntemlerine geçişin bir aşamasını açıklamaktır. Çalışmada Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) programı olan ArcGIS kullanılarak içinde bulunan Mekânsal Tasarım Ağ Analizi (sDNA) modülü ile Merkezi İş Alanı olarak seçilen Ankara İli Eskişehir Yolu üzerinde konumlanan Mustafa Kemal Mahallesi ve İstanbul İli Sarıyer İlçesi Maslak Mahallesi'nin 1000 metre ve 5000 metre yarıçapta Yol Ağı Analizi uygulaması yapılarak, aynı işlevli iki farklı kentsel formun erişilebilirlik ve merkezilik bağlamında yürünebilirlik ve sürüş mesafeleri incelenmiş ve karşılaştırılması yapılmıştır. Bu çalışma sonucu iki farklı mekânsal konfigürasyona sahip Ankara ve İstanbul illerine ait Merkezi İş Alanlarına uygulanan mekânsal tasarım ağ analizi yöntemi, kentlerin merkezilik, erişilebilirlik ve yürünebilirlik açısından nasıl farklılaştığına dair çıktılar oluşturmuş; ileride daha karmaşık bir forma sahip olacak kentleri Coğrafi Bilgi Sistemleri yardımı ile nasıl okunabileceğine dair ileriki çalışmalar için yol göstermiş ve mekânsal yol ağı analizi yöntemi ile kentsel planlama süreçlerinde kent ve ulaşım plancılarına daha akılcı ve sistematik bilgi ve analiz çıktıları sağlamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Kentsel Biçim, Mekansal Organizasyon, Coğrafi Bilgi Sistemi, Mekânsal Tasarım Ağ Analizi (sDNA), Yürünebilirlik

A2.

Kent Tarihi Araştırmalarında Morfolojik özümleme

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Namık Erkal
(TEDÜ Mimarlık B.)

Var Olmak ya da Yok Olmak: Anadolu Bizans Kentlerinde Dönüşüm Süreci

Arif Mısırlı

Trakya Üniversitesi - Dr. Öğr. Üyesi

H. Burcu Özgüven

Trakya Üniversitesi - Prof. Dr.

Bizans kentleşme tarihi imparatorluğun sosyal ve ekonomik tarihinin önemli bileşenlerinden biridir. Anadolu-Bizans kentinin fiziki gelişim süreci durağan ve gelişmiş dönemleri, yer yer değişkenlik gösteren yapısıyla yaklaşık bin yıllık zaman dilimini kapsar. Bildirinin amacı Anadolu-Bizans kentinde mekânsal süreklilik sürecini ve çeşitli zaman dilimleri içinde kentsel dokunun yeniden üretiminin analiz edilmesi ile Bizans Anadolu'sunda kentsel değişimin karakterini sorgulamaktır. Çalışmanın ana kaynağını arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılmış veriler oluşturmaktadır. İnceleme kapsamında Anadolu'nun batı ve güneybatısında yer alan Ephesos, Miletos, Pergamon, Menderes Magnesiası, İasos, Sardes, Ksanthos, Kaunos, Priene, Myra, Side, Kaunos, Sagalassos, Rhodiapolis ve Amorium gibi antik kentlerin savunma sisteminin süreç içindeki dönüşümleri ele alınmıştır.

Bizans kentine yönelik araştırmalar incelendiğinde kentleşme tarihi süresince mekânsal süreklilik sorunsalına ilişkin bazı farklı görüş ve bilgiler olduğu anlaşılmaktadır. Piskoposluk listelerinden yola çıkılarak, Bizans kentlerinin kentsel işlevlerini sürdürdüğü belirtildiği gibi (Ostrogorsky, 1959), nümismatik verilerine dayanarak Orta Bizans Çağı'nda kentsel ekonominin, dolayısıyla kentsel yaşamın çöktüğü öne sürülmektedir (Každan, 1954). Diğer yandan, kentlerin kademeli olarak terkedildiği, nüfusun kırsal bir bölgeye taşındığı, böylece kentlerin kastro olarak ayakta kaldığı da ifade edilmektedir (Foss, 1977; Mango, 1980). Bu çalışmada güncel arkeolojik verilerin kent morfolojisi kapsamında mekânsal değerlendirilmesi ve yorumlanmasıyla kentsel sürekliliğe dair çıkarımlar yapılmaktadır.

Bizans Dönemi boyunca yerleşim yerlerindeki en dikkat çekici yapı tahkimatlarıdır. Anadolu'daki birçok Erken Bizans Dönemi kent suru temsili bir karakter taşımaktadır. Roma Dönemi'nin sona ermesiyle dini ve kültürel anlamda köklü değişiklik sürecine giren kentlerde, kültürel ve düşünsel dönüşümün mekâna yansıdığı görülmektedir. 7. yüzyıl ile birlikte ise kentsel işlevlerin parçalandığı ve kentin gerektiğinde küçülerek periferik alanlara kaydığı hatta terk edildiği belirlenmektedir. Herakleios Dönemi'nde (610-641) Bizans ordu ve idare sisteminin temelden değişikliğe uğrayarak thema düzeninin organize edilmesi, yeni bir eyalet teşkilatını ve askeri yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bizans Devleti'nin bu dönemdeki eylemleri, birçok kenti terk edilmekten kurtarmış ve onları Sasaniler ve Araplar tarafından imha edilmesine karşı savunma odaklı bir yaklaşım geliştirerek korumuştur. Aynı zamanda, bu eylemler ve devlet aygıtının varlığı, çoğu eyaletteki kentlerin karakterini ve işlevini değiştirmiştir. Kentler, büyük ölçekli bir yerleşimden küçük ölçekli bir yerleşime evrilmiş ve bu dönemde kentleri küçülten yeni surların yapımının görülmesi yanı sıra mevcut surların onarımı yönünde inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

7. yüzyılın ardından ikinci bir kırılma noktası da 11.-12. yüzyılda, Türk akınlarının Anadolu'yu etkisi altına almasıyla başlamış ve Türk fetihlerine karşı yeniden savunma odaklı bir evre gelişmiştir. Türklerin bölgeye gelmesi, halkı bir kez daha surların arkasına sığınmaya zorlamış ve Bizans yerleşim faaliyetlerinin odak noktası müstahkem alanlar olmuştur.

Bulgular ışığında, Bizans çağı boyunca kentsel çeperin gereksinime uygun olarak dönüşüm geçirdiği görülmekle birlikte, Bizans kentinin belirli etkenlere ve sorunlara karşı cevap verme kabiliyeti geliştirerek ayakta kalabilmeyi sürdürmüş olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Bizans Kenti, Batı Anadolu, Kent Morfolojisi, Kentsel Dönüşüm, Savunma Duvarları

Erken Osmanlı Kentinde Planlama Ögesi Olarak Zaviyeler

Yavuz Güner

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü - Dr. Öğr. Üyesi

Erken dönemde Osmanlı kentinin formu, genel itibarıyla kale içinde yönetim işlevi, kale dışında zanaat faaliyetlerinin yer aldığı İslam kent modeline benzerdir. Özellikle güvenlik sorunu yaşamayan Osmanlı kentleri, kısa zamanda kale dışına çıkarak yeni yerleşim alanları oluşturmuştur. Taht-el Kala adı verilen (Kale altı) bu bölgelerde ilk önceleri pazar ve benzeri yerleşik olmayan ticari faaliyetler yer almaktaydı. Ağırlıklı olarak Müslüman nüfusun yer aldığı kale dışı bölgesinde; etrafında mahal- lelerin şekillendiği tekke- zaviye, külliye (imaret sitesi) gibi sosyal ve dini tesisler, kent merkezini tanımlayan ticari yapılar ve fonksiyonu itibarıyla kentin daha geniş iskân sahalarını tanımlama özelliğine sahip hamamlar yer almaktaydı. İnşa tarihleri ya da banilerinin kimlikleri aracılığıyla, kentsel mekân oluşumunun zaman boyutunun tespit edilmesine de olanak bu yapılar, Erken devir Osmanlıda kent mekânının fiziksel olarak tanımlanmasını kolaylaştırmaktadır. Buna karşın genel kabul, tüm bu yapıların birbirleriyle ve yol ağıyla olan ilişkilerinin bütüncül bir planlama düşüncesine sahip olmadığı yönündedir. Kentin fiziksel varlığının oluşumunda, çözümlerin parsel düzeyinde üretildiği, kendiliğinden bir karar süreci söz konusudur.

Kanaatimizce sözü edilen raslantısallığın kent ölçeğindeki istisnası zaviyelerdir. Erken dönem Osmanlı toplumsal yapısının kuvvetle yansıdığı zaviyelerin (Ters T Planlı Yapılar) kent içindeki konumları değerlendirildiğinde diğer tüm yapı gruplarından farklı niteliklere sahip oldukları görülmektedir.

Bu çalışmanın temel sorusu, kavramsal düzeyde bir planlama ögesi olarak kabul edilebilecek olan zaviyelerin, kent planında kendi içinde ilişkisel bir düzende yerleştirilmeleri yoluyla, erken Osmanlı kentinde, olası bir master planın varlığının gösterilip gösterilemeyeceğidir.

Bu amaç doğrultusunda önemli bir Osmanlı kenti olan Edirne örneği üzerinden, zaviyelerin kent haritası üzerindeki lokasyonu değerlendirilmiştir. Söz konusu yapıların kentin diğer fiziksel unsurlarıyla (Dini ve Sosyal Yapılar, Yol, Kamusal Alan vb.) ilişkisi ve “yer” seçiminin raslantısallığı değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak Osmanlı Kentinin ilk kuruluş aşamasında, toplumsallık üzerinde oldukça etkili olan zaviyeler aracılığıyla, kentin uzun bir gelecekte genişleme sahasının tanımlandığı ve sınırlarının belirlendiği gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zaviye, Osmanlı Kenti, Planlama, Edirne

Topkapı (Millet) Caddesi Çevresindeki Mahalle Dokularının Dönüşümünün Tarihi Haritalar Üzerinden Değerlendirilmesi

Münire Nurgül Büyükgüllü

İstanbul Teknik Üniversitesi

Zeynep Eres

İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Doç.Dr.

İstanbul'un tarihi semtlerinin pek çoğu, yangın ve deprem gibi fiziksel etkenlerin yanı sıra toplumsal, ekonomik ve politik etkenler çerçevesinde gelişen imar uygulamaları sonucu geleneksel yerleşim dokularını büyük ölçüde yitirmiştir. Ancak halen mahallenin tanımlayıcı yapısı olan cami ve çeşme gibi kamusal yapılar, kimi zaman tarihi değerleriyle kimi zaman da yalnız taşıdıkları tarihi adlarla Osmanlı döneminin geleneksel mahalle kültürünü yansıtır. Bu bildiride, sonradan Millet Caddesi'ne dönüştürülecek olan Topkapı Caddesi'nin çevresindeki geleneksel mahalle dokularının dönüşümü ve mahallelerin bileşenleri olan cami, medrese, sıbyan mektebi ve çeşme gibi anıt yapıların değişimi tarihi haritalar üzerinden tanımlanacaktır. 1875 tarihli Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 19. Asırda İstanbul Haritası ve 1913-1914 tarihli Alman Mavileri Haritası, 20. yüzyıl dönümünde bu bölgenin geleneksel organik yerleşim düzenini ortaya koymaktadır. Bütünüyle ahşap mimarının söz konusu olduğu eğrisel dar sokak ve çıkmaz sokak örüntülü bu mahallelerde 1910 Aksaray ve Mercan yangınlarının büyük etkisi olmuş, çok geniş mahalle birimleri tümüyle yanarak ortadan kalkmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası bu yangın bölgelerindeki değişimi ortaya koyarken; 1922 tarihli Plan Général de la Ville de Constantinople Haritası da 1918 tarihli Cibali-Cerrahpaşa-Şehremini yangınları sonrası ızgara plan ile yeniden planlanan yangın yerlerini göstermektedir. Yapı adalarındaki bu radikal değişim, Osmanlı döneminde inşa edilen genellikle küçük ölçekli cami, mescit, sıbyan mektebi ve hamam gibi anıtsal yapıların ait olduğu külliye vakıflarının isimlerini alan nahiye ve mahalle sınırlarının da yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Mahallelerin geçirdiği değişimler, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1958 tarihli Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri adlı eserinde yer verdiği haritadan ve 1934 tarihli İstanbul Şehri Rehberi'nden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Menderes dönemi imar uygulamalarının en şiddetli yaşandığı akslardan biri olan Topkapı Caddesi, Millet Caddesi adıyla yeni kimliğine dönüşürken; başta camiler olmak üzere yıkılan pek çok Osmanlı yapısı nedeniyle geleneksel mahalleler bağlamını iyice yitirmiştir. Bu bildiride Topkapı (Millet) Caddesi'nin iki tarafında yer alan geleneksel mahallelerin günümüze ulaşan izleri, tarihi haritalarda tespit edilen ve günümüze ulaşan tarihi sokaklar saptanarak ortaya konmaya çalışılacaktır. İncelenecek olan mahalleler arasında; ismi korunmuş ancak sınırları değişmiş olan Beyazıt Ağa, Ereyli ve Murad Paşa mahalleleri ve ismiyle birlikte sınırları da değişen 9 adet mahalle bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı dönemi mescitleri, sıbyan mektebi, hamam ve çeşme gibi kamusal yapılarının da mevcut olanları alan araştırmasıyla, günümüze ulaşmamış olanları da harita ve arşiv çalışmalarıyla belirlenecektir. Bu bağlamda bir mahallenin cami kadar temel bir bileşeni olan çeşmeler, Kazım Çeçen'in yayınladığı suyolları haritalarından konumlandırılacaktır. 20. yüzyıl başında büyük yangınlar öncesi Topkapı Caddesi çevresindeki mahallelerin durumu ve günümüzdeki durum karşılaştırılarak bütünüyle "kentsel ve tarihi sit" olarak tescilli olan alanda tüm dönüşümlere karşın korunan kültürel değerlerin ortaya konması, bu bildirinin temel amacıdır.

Anahtar Kelimeler: tarihi kent, İstanbul, Topkapı caddesi, tarihi harita, yangın, Menderes dönemi

19. yy Liman Kenti İzmir'in Morfolojik Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme

Nil Nadire Gelişkan

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü - Araştırma Görevlisi

Şeniz Çıkış

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü -Prof. Dr.

19. yy Akdeniz liman kentleri arasında hatırı sayılır bir yere sahip İzmir, ticaret dinamikleri sebebiyle öteki Akdeniz liman kentleriyle benzeştiği kadar ticaret üzerinde söz sahibi aktörlerin çeşitliliği ve politik gelişimi ile de ayrışır.

Endüstri devrimi sonrası dünya ticaretindeki hiyerarşik yapı, ticaretin pazar alanının da genişlemesiyle beraber yeniden şekillenir. Piramidin en tepesinde Avrupa ve Birleşik Amerika bulunurken ekonomisi tarıma dayalı 'çevre' ülkeler daha aşağı basamaklarda yer alır. Pamuk, çevre ülkeleri sınıflandırırken Osmanlı İmparatorluğu'nu merkezi yönetimde siyasi bağımsızlığını emperyalist ülkelerle yarış esnasında korumaya çalışan ülkelerin yanına koyar. Bu ülkelerin arasında Çin ve İran da bulunur. Osmanlı'yı ötekilerden ayıran pozisyonu ise özellikle 18.yy sonundan başlayıp 21. yy'a değin devam edecek endüstrileşmiş Avrupa ülkeleri ile arasındaki sonu gelmeyen rekabete sahne olmasıdır. İzmir bu rekabetin platolarından biridir. Özellikle 19. yy'da İstanbul'un ardından imparatorluğun ikinci kapital merkezi sayılan kent, en önemli limanlardan biri olma özelliğini de sürdürür. Tüm bu özellikleri İzmir kentini dönemin cazibe merkezi yapar. Bu dönemde İzmir'e mimari ve kentsel tasarım ölçeğinde düzenlemeler ve yenilikler Osmanlı hükümeti aracılığıyla ve yerel ölçekte yapılmakla beraber özellikle batılı ülkelerin inisiyatiflerinin de kent morfolojisi üzerinde önemli etkisi olmuştur. Liman kentine ve hinterlantına yönelik Avrupa ülkelerinin önyak olduğu ya da üstlendiği bu yatırımlar Bilsel'in de altını çizdiği üzere, İzmirin batılı imajını vurgulamak üzere yapılmış olup kent dokusunu da mimari tipolojiyi de etkileyecektir.

Bu bağlamda 19. yy İzmir kentinin morfolojik dönüşümü, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı arşiv kayıtlarından ulaşılan özellikle 1850 sonrasına tarihlenen demiryolu ve ulaşım ile alakalı yeni harita, çizim ve belgeler aracılığıyla İzmir'in yerel, bölgesel ve küresel ağlar içerisindeki yeri ve ilişkilerinin hangi kentsel müdahalelerle değişim ve dönüşüme uğradığı değerlendirilecektir. Bu çalışmada önceki İzmir anlatılarına ek olarak, özellikle endüstri kanallarına hizmet edecek Kordon bölgesi ve mega ulaşım projeleri için kullanılacak parsellerin dönüşümü ve yapılanması daha alt ölçekte çalışılacaktır. Global ve lokal ölçekte yaşanan sosyal değişimler de bu tartışmalara eklemeyecek ve Braudel'in Akdeniz kentlerine bakış açısından faydalanarak imparatorluğun bu dönemde yaşadığı tarihi ve ekonomik kırılmalar ışığında İzmir kent dokusunun ve İzmir hinterlantının nasıl dönüştüğüne de üst ölçekte odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 19. yy'da İzmir, İzmir'in Morfolojik Dönüşümü, Akdeniz limanı İzmir, Liman Kent Morfolojisi

B2.

Kent Formu, İmgesi ve Deneyim

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aydan Balamir
(ODTÜ Mimarlık B.)

İstanbul'da Yüksek Yapı İmgesi ve Kent Makro-formunun Dönüşümü

Tuba Sarı

Bursa Teknik Üniversitesi - Dr. Öğr. Üyesi

İstanbul'da önceleri kentin merkezi iş alanı Şişli-Maslak aksında yoğunlaşan ve çoğunluğunu iş merkezleri ve otellerin oluşturduğu yüksek binalar, son yıllarda konut tipolojilerinde de baskın hale gelerek farklı kentsel odaklar yaratmaktadır. Bu da kentsel morfolojik açıdan farklı örüntülerle kentsel dokuda yeni bir katmanlaşmaya yol açmaktadır. Araştırma kapsamında 2000 sonrası İstanbul konut mimarlığında düşey yoğun yapılaşmanın arttığı Şişli-Maslak, Başakşehir-Beylikdüzü, Kozyatağı-Ataşehir, Maltepe-Kartal ve Suriçi-Çeplerler bölgesini içeren farklı kentsel odaklar incelenmektedir. Böylece, düşey yoğun konut yapılaşmasının İstanbul metropoliten alanında gösterdiği çok merkezli gelişime ve dağılmaya dikkat çekilmek istenmektedir. Peter Marcuse'un PolyCentrism, Concentrated Decentralization Kuramı'na (2008) dayanarak, kentlerin formu sürekli değişmekte, fiziksel ve mekânsal değişimler çok merkezlilik (poliocentrism) ve kentsel dağılıma (urban fragmentation) kavramlarıyla açıklanmaktadır. Araştırmanın birincil hipotezi, yüksek binaların konut yapılarına sıçramasıyla birlikte bu çok merkezli dağılımın arttığını ve buna bağlı olarak kentsel dokuyu dönüşüme zorladığını savunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın sınırları doğrultusunda İstanbul'da beş farklı kentsel odak üzerindeki konut ve konut ağırlıklı çalışılmış 20-25 kat ve üzerindeki düşey yoğun yapıların analiz ve sentezi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, İstanbul düşey yoğun konut yapılarının finans merkezi olarak gelişmesi öngörülen ya da geliştirilen yerleşimlerin çevresinde yer alması iş merkezlerinin gelişimi ile konut alanlarının gelişimi arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda, İstanbul'un çok merkezli makroformunun finans ve iş merkezi yerleşim alanlarına göre şekillendirildiği görülmektedir. Bu kapsamda, düşey yoğun yapılaşma ve küresel sermaye arasındaki kuvvetli ilişki düşünüldüğünde buradaki kentsel doku mega projeler, yüksek ofis ve konut kulelerinin imgesi ile dönüşüme uğramaktadır.

Araştırmanın dayandığı bir diğer hipotez ise, son yıllarda özellikle konut alanındaki mevcut yüksek yapı üretimi dikkate alındığında farklılık ve biçim arayışlarının ön plana çıktığı ve etrafına tanınabilirlik getirmeyi hedefleyen binalar ile imge odaklı bir mimarının gelişimi kanıtlamaya çalışacaktır. Bildirinin hedefleri ve sınırları çerçevesinde geliştirilen araştırma modeli kapsamında düşey yoğun yapı projeleri mimari-estetik imge, mimari-kent imgesi ve mimari- sunum imgesi olmak üzere çeşitli parametreler aracılığıyla analiz edilmiştir. Semantic Yöntem kapsamında koşullu örneklem metodu ile seçilmiş düşey yoğun konut yapıları tasarım-anlam ilişkileri bağlamında Charles Sanders Peirce'nin (Peirce, 1982) "sign" modeli kullanılarak incelenmiştir. Bu modele göre Peirce üçlü bir yapıdan bahsetmektedir. Icon, Index ve Symbol adını verdiği bu yapıya göre her imgenin farklı anlam ve göstergelere işaret ettiği savunulmaktadır.

Yapıların birincil fonksiyonları bağlamında, konut fonksiyonuna ek olarak yapı programı ve ölçüğe göre ofis, avm, otel gibi işlevsel kullanımlardan bir ya da birkaç farklı fonksiyonun konut fonksiyonu ile entegre edildiği görülmektedir. Ayrıca, birincil fonksiyonların dışında konut fonksiyonuna hizmet eden çeşitli sosyal ve işlevsel donatılar ile dikkat çeken bu yapılar ikincil fonksiyonların neredeyse birincil fonksiyonların önüne geçtiği bir işlevsel çeşitlilik sunmaktadır. Düşey yoğun konut yapılarında rezidans konforu sunan yaşam alanlarının tercih edilmesi ile konutun işlevsel imgesi dönüşüme uğramakta, konut sadece bir yaşam alanı olmanın ötesinde belirli hizmetlerin sağlandığı ve deneyimlendiği çok işlevli bir yapıya bürünmektedir. Konutun bir otel yapısı gibi çeşitli hizmetler ile kodlanması ise, burada sunulan yüksek standart yaşam imgesinin göstergeleri olarak yansıtılmakta ve rekabetin arttığı konut piyasasında bir pazarlama stratejisi kapsamında farklılaşma arayışlarının bir sonucu olarak gelişmektedir.

Sonuç olarak, 2000 sonrası dönem konut mimarlığı açısından biçim ve imge arayışları bağlamında tek bir mimari stilin aksine farklılaşma ve imge arayışlarının arttığı çoğulculuk dönemine işaret etmektedir. İstanbul metropoliten alanındaki düşey yoğun yapılaşmanın en simgesel örnekleri bu dönemde görülmekle birlikte yükseklik ve ölçek iddiası, farklı biçim ve imge arayışları ile küresel ikonik olarak nitelendiren yeni bir mimari anlayışın geliştiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Yüksek bina, kentsel merkez, konut, form, imge.

Kent Gezginini Deneyimi: Kentsel Algı Elemanı Olarak Kent Dokusunda Üçüncü Boyut

Ecem Kutlay

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Araştırma Görevlisi

Selen Karadoğan

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Araştırma Görevlisi

Sürekli değişime ve dönüşüme uğrayan kent mekânı, kentlere yönelik yeni yaklaşımların oluşmasında ve çeşitlenmesinde öncü olmuştur. Kent, değişmeyen, katı veya statik form örüntülerinin aksine, her karşılaşmada farklı deneyimler sunabilen canlı bir organizmadır. Bu değişken yapı, kenti sürekli keşfedilecek mekanlar bütünü halinde sunmaktadır. Güncel nörobilim çalışmalarının da gösterdiği üzere, mekan ile her karşılaşma duygusal uyarımlara neden olabilmektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında kentsel morfoloji çalışmalarında kentin karmaşık ve dinamik yapısını yenilikçi bakış açılarıyla incelemek, değişkenlik halinin ihtiyaçlarını da karşılayacaktır. Değişim hareketle ilişkilidir. İnsanın, mekanla duygusal olarak etkileşimde olabilmesi için mekânı hissetmesi, içinde bulunması ve hareket etmesi gerekir. Mekânın ve hareketin birlikteliği üçüncü boyut algısını inşa eder. Bu bağlamda, kineestetik deneyim güncel morfoloji çalışmalarına girdi olarak incelenecektir. Kentsel morfoloji yazınında kuşbakışı, tepeden bir anlayış hakimken, içeride olma hali çok fazla yer bulamamıştır. Oysa, kentsel dokuda üçüncü boyut, kent algısının şekillenmesinde önem kazanmaktadır. Yapıların birbiriyle, kent adalarıyla ve sokakla kurdukları ilişkinin ara yüzü üçüncü boyuttur. Aynı zamanda insan davranışını yönlendiren, kinestetik hissi ve hareketi oluşturan bu yaklaşım, kent elemanlarının çok boyutlu ve ilişkisel bir bağlamda ele alınmasını sağlayacaktır. Kinestetik deneyimi yaya, gezgin ya da turist üzerinden düşünmek, bu kurguyu algıya dayandırmak ve kentsel deneyim olarak sunmak zengin bir tartışma temeli oluşturacaktır. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın temel amacı, kent dokusunda üçüncü boyutun kentsel algı üzerindeki etkisini ve bunun biçimlerini ortaya koymaktır. Bu çalışma İtalya'nın Roma kentinde bir yeniden okuma yaparak, kinestetik deneyimin ürettiği kavramsal çerçeveyi ve kavramlar setini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yöntemin bir aracı olarak, neredeyse tek tipleşen turistik haritalar ile kenti kinestetik deneyimleyenlerin 'algısal morfolojisi' arasında yürüme rotaları ve alan fotoğrafları üzerinden bir karşılaştırma yapılacaktır, böylece yazında sürekli bahsi geçen söylemlere ek olarak, gündelik hayatın içinden (kentten içinden, gezginin gözünden) ayrıntılar morfolojinin kavram setini güçlendirecektir. Sonuç olarak bu çalışma, yaya deneyimden yola çıkarak hareketi yönlendiren morfoloji elemanlarının, gözlemci bakış açısıyla haritalanması metodu kullanılarak morfoloji yazınına ihtiyaç duyduğu güncel kavram setini sunacaktır. İçinde yaşadığımız kentleri bizim için ilgi çekici yapan ve dikkatimizi çeken özellikleri böylece daha anlamlı hale gelecektir.

Anahtar Kelimeler: kinestetik, kent formunda dikey boyut, kentsel algı, kent gezginini

Sokak Morfolojisine Eleştirel Bir Bakış: Sokağın Müphem Hikayelerinin Haritalanması

Abdullah Eren Demirel

ODTÜ Mimarlık Yüksek Lisans Programı - Gazi Üniversitesi - Araştırma Görevlisi

Aybüke Tufan

ODTÜ Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı

Toplumsal yaşamın bir yansıması olan sokaklar kenti tanımlayan en önemli mekansal oluşumlardandır. Birçok yüzey ve yapı ile tanımlanan çok boyutlu dinamik alanlar olan sokaklar, her kullanıcı tarafından fiziksel ve duyuşsal olarak farklı derecede deneyimlenir. Buna karşın, kentin oluşumu ve düzenlenmesi üzerine söz sahibi olan kurumlar ve aktörlerden oluşan bir grup geleneksel tasarım ve görselleştirme yöntemlerine bağlı kalarak sokağı yalnızca çeşitli kamusal ve özel işlevleri/ mekanları birbirine bağlayan bir araç olarak görmekte. Bu bağlamda değerlendirildiğinde de kentsel deneyimde geçiş mekanı olmaktan öteye gidemeyen sokaklardaki etkin ve edilgen kullanıcının varlığı ve yüzleşmeleri de yok sayılmaktadır. Edilgen kullanıcılar sokağı belirli bir eylemi yerine getirmek amacıyla geçici olarak deneyimlerken, etkin kullanıcılar sokağı yaşanan bir mekan olarak deneyimler, günlük yaşantılarına göre çevrelerini özeleştirirler. Kullanıcı deneyiminin bu şekilde farklılaşması, aralarındaki etkileşimle sonuçlanır ve sokak, bu kullanıcılar arasında yüzleşmenin bir sınırı olarak ortaya çıkar.

Etkin ve edilgen kullanıcıların yüzleşme mekanı olarak sokak, genelleyici bir morfolojik incelemede farkedilmeyecek çeşitli derecelerde egemenlik alanlarını (territory) içerisinde barındırır. Bu çalışma da alışlagelmiş yöntemlerin aksine sokağı tek başına fiziksel bir mekan olarak incelemenin ötesine geçerek, bu değişen egemenlik alanlarını, ve etkin kullanıcıların müphem hikayelerini haritalayarak sokakların değerlendirilmesinde yeni bir pencere açmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Ankara'nın Altındağ ilçesindeki Babür Caddesi ve çevresi, bir tarafında yoğun kamusal alanları ve diğer tarafta zengin kimlikli konut dokusundan dolayı çalışmanın merkezi olarak belirlenmiştir. Sokağın kullanıcılarının etkin ve edilgen olarak kendi arasında çeşitlenmesine yol açan bu ikili durumun yanı sıra, Babür Caddesi kültürel ve etnik çeşitlilikleri de barındıran bir çok farklı sosyal ilişki katmanlarını da içerir. Fakat bu farklılıklar ve çeşitlenmeler, "temsili mekan" (representational space, Lefebvre) yaklaşımı çerçevesinde incelendiğinde güçlükle farkedilirken, sokağın dinamik ve değişken karakterini yansıtan "yaşanan mekan" kurgusu içerisinde gözlemlenebilir hale gelir. Haritalama çalışmasında da kentsel dokuda saklı çeşitli sosyo-ekonomik düzeydeki insanlara ait bu yaşanan mekanların birleşimini bütünüyle sunabilmek için "rizom"(köksap) tekniğinden faydalanılmıştır. Birçok haritalamanın bir araya gelişi ile çoklu ve kapsayıcı okumalara açık bir yüzey tanımlayan rizom haritalama tekniği, bu özelliği ile çok değişkenli yorumlamalara açık, sistematik bir ilişkiler alanını betimler. Bu tekniğinin benimsenmesi ile amaçlanan, sokağı zamanda dondurulmuş, sonuca ulaşmış, statik bir sahne olarak sunmak yerine, etken ve edilgen öznelerin zaman ve mekan

kartezyeninde kurduğu formal ve informal ilişkilerden girift bir ağ olarak yeniden tanımlamaktır. Deleuze ve Guattari (2005) tarafından “başlangıcı ve sonu olmayan, ortada, şeyler arasında” olarak tanımlanan rizom, merkezci ve hiyerarşik olmayan yapısı ile sokağın gizli kalmış sosyal ve mekansal müphem hikayelerini ağığa çıkar-mada etkili bir tekniktir. Bu anlatılar ne ardışık ve örtüşen hikayelerdir ne de tama-men zıt ya da ayrılmış konumdadır; yaşamın zaman ve mekan uzamlarındaki kes-işimleridir.

Bu alışma sokak hakkında kağıt üzerindeki yukarıdan aşağı yaklaşıma rağmen varlığını sürdüren müphem hikayeleri Michel de Certeau'nun literatüre kazandırdığı (1984) taktik ve strateji kavramları üzerinden rizom tekniği ile haritalayarak eleştirel ve üretken bir bakış açısı sunmayı hedefler. Stratejiler, gücü simgeler ve kontrolü öne çıkarır. Bu yönüyle, geleneksel yöntemlerle sokak incelenmesi kamusal ve bireysel mekanları bağlayan geçiş mekanı özelliğini korumak için oluşturulmuş stratejiler olarak görülebilir. Buna karşın sokağın etkin kullanıcıları egemenlik al-anlarını tanımlamak için taktikler geliştirir. Bu taktiklerle geçici ya da kalıcı olarak sokağı yaşanan bir mekan haline getirirler. Genişlemeler (expansions) ve işgaller (invasions) formunda taktiklerle etkin kullanıcının sokağı özelleştirmesinin farklı zaman dilimlerinde ve farklı öznelerle nasıl gerçekleştiği haritalanmıştır. Ulaşılan bulgularla sokakların görünmeyen ama yaşanan parçaları görünür hale getirilerek bu bakış açısının kent ve mimarlık üzerine yapılan çalışmalara da kazandırılması hedeflenmektedir. Bu bulgular sadece Babür Caddesi özelinde ortaya çıkarılmış olsa da , amaçlanan rizom tekniğinin esnekliğine dayanarak farklı bağlamlara adapte edilebilen bir yaklaşımdan teoride ve pratikte faydalanılabilmek ihtimalini sorgulamaktır.

Kaynakça

De Certeau, M. (1984) The practice of everyday life. Trans. Rendall, Steven. Berkeley: University of California Press

Deleuze, G., Guattari, F. (2005) A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia, Minneapolis & London : The University of Minnesota Press

Anahtar Kelimeler : Sokak, Haritalama, Rizom, Strateji ve Taktik , Müphem Hikayeler

Kentsel Dokuda Kamusal Sanat Olarak Mural: Yeldeğirmeni İstanbul Örneği

Cansu Demir

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Olgu Çalışkan

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Doç.Dr.

Günümüz kentlerinde kamusal sanatın daha çok görünürlük kazanmasıyla birlikte, sanat ve kentli arasındaki ilişki kapalı galeri ortamlarından çıkıp kentli mekana doğru evrilen bir nitelik kazanmıştır. Özellikle mekansal planlama ve tasarımda kentsel mekan yaratma pratiklerine artan ilgi ile birlikte, farklı ülkelerdeki pek çok kent, daha önce deneyimlenmemiş biçimde halka açık sanatsal performansları ile kent mekanını bütünleştirme eğilimindedir. Muraller (duvar resimleri) olarak şehirlerin kamusal alanda deneyimlenen sanatsal aktivitelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Murallerin bir kamusal sanat türü olarak artan popüleritesi, yerel yönetimleri de şehir dokusunun mekansal yapısı içinde sanat performansını denetleyen kodlar üretmeye yöneltmiştir. Kozmopolit kent kültürünün odağı niteliğindeki İstanbul hem 'içeride' (çeşitli büyüklüklerdeki galeri, sergi salonları vb.) hem de 'dışarıda', kentin farklı noktalarında yer bulan çağdaş sanatlar için bir kültürel merkez durumuna gelmiştir.

Bu bağlamda, İstanbul'un Kadıköy semtinin merkez mahallesi niteliğinde olan Yeldeğirmeni, 2012 yılında kentsel canlandırma projesi kapsamında ilk defa uluslararası bir mural festivaline ev sahipliği yapmıştır. O tarihten bu yana ilgi gören festival, gelenekselleşerek düzenli olarak kentsel mekanın mural sanatına ev sahipliği yapmasını sağlamıştır. Böylece muraller açısından oldukça zenginleşen semt, sanatın kentsel doku içerisindeki algısal performansının test edilebilirliği için uygun hale gelmiştir. Bu noktada çalışma, muralleri içinde bulunduğu dokuyu kurulumsal (konfigürasyonel) niteliğine göre bütünleşiklik yapısı (integration), görünürlüğü (visibility) ve kentsel peyzaj karakteristiği (townscape) temelinde katmanlı bir morfolojik çözümlenmeye konu etmektedir. Space Syntax ve Isovist analizleri ile kurulum karakteri incelenen kentsel dokuda benzer dizimsel bütünleşme düzeyine sahip olan mural noktalarının görünürlük düzeyi ve kentsel peyzaj içerisindeki görece algı düzeyleri irdelendikten sonra farklı morfolojik niteliğe sahip olan uygulamaların gerçek yaşamda kentli tarafından algılanma düzeyi anket ile ortadan konmuş; böylece form ve deneyimsel başarımlar arasındaki korelasyon test edilmiştir. Çoklu yöntemsel bakış açısı sayesinde yoğun doku içerisinde kamusal görsel sanatın algılanma düzeyinin artırılmasını amaçlayan yerleşim çalışmaları için morfolojik bir kılavuz bakış açısının ortaya konması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kamusal sanat, mural, kentsel doku, mekan dizimi, kent peyzajı

A3.

Konut Alanlarının Morfolojik Çözümü

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zühal Ulusoy
(Bilgi Üniv. Mimarlık Fakültesi)

Konut Morfolojisinde Tipolojik Çeşitlilik ve Süreksizlik: Batı Ankara'nın Konut Tipleri Atlası için Bir Deneme

Neris Parlak Temizel

ODTÜ Mimarlık Bölümü - Araştırma Görevlisi

Olgu Çalışkan

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Doç. Dr.

Aydan Balamir

ODTÜ Mimarlık Bölümü - Prof. Dr.

Kadri Atabaş

Atabaş Mimarlık / ODTÜ Mimarlık Bölümü - Yarı-zamanlı Öğretim Görevlisi

Türkiye’de güncel şehircilik ve mimarlık pratiğinin temel sorunlarından biri, konutun yapı üretimindeki nicel ağırlığına ve kenti oluşturmadaki başat rolüne rağmen, kentsel mekânda nitelik koşullarını üretemeyişidir. Başkent olma konumu nedeniyle, konut alanında öncü uygulamaları bünyesinde barındırmış olan Ankara da diğer kentler gibi, giderek şablon çözümlere mahkum olmuştur. Farklı konut üretim modelleri bakımından sahip olduğu deneyim birikimi ise neredeyse unutulmuştur. Bildirinin amacı, Başkent Ankara’nın planlı konut gelişim tarihi içerisinde ortaya koyduğu birikimin görselleştirilmesi ve tipolojik özellikleri açısından incelenmesidir.

“Alternatif Modellerin Açık Müze Alanı Ankara” başlıklı bir atölye çalışmasına dayanan bu incelemede, 1950’lerden 2000’li yıllara uzanan deneyim paletinin Batı Ankara üzerinden haritalanması hedeflenmiştir. Farklı konut dokularının dağılımı, kentteki görelî yoğunlukları ve örüntü özelliklerine odaklanan haritalama çalışması, derinliği merkezden 25 kilometreyi bulan bir alan içerisindeki tipolojilerin belirlenmesi ve görselleştirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Haritalamaya konu olan başlıca konut tipleri, (i) Bahçeli Ev, (ii) Gecekondu, (iii) Apartman, (iv) Çizgi Blok, (v) Avlulu-Çeper Blok, (vi) Nokta Blok, (vii) Bazalı Blok, (viii) İstisnai Formlar terimleriyle ifade edilmiştir. Çalışmada, çevrimiçi harita ve uydu görüntülerini altlık olarak kullanan, basit çizimler ve grafik elemanlar yoluyla kişiselleştirilmiş haritalama çalışmalarının yapılmasını sağlayan ve izleyiciye statik haritaların aksine etkileşimli bir ortam sunan haritalama servislerinden “MapHub” kullanılmıştır.

Haritalama sonucunda ortaya konan saptama ve değerlendirmeler şu şekilde özetlenebilir: Kentin merkez bölgesinden çepere doğru sırasıyla (i) (kamu) erken dönem toplu konut uygulamaları, (ii) (kooperatif) erken dönem planlı çeper gelişimi, (iii) (küçük müteahhit/yapsat) imarlı konut alanları, (iv) (enformel sektör) halen kentsel dönüşüm sürecindeki gecekondu dokusu, (v) (kamu/TOKİ) orta sınıf çeper gelişimi, (vi) (özel sektör) orta ve üst sınıf merkez ve çeper gelişiminden oluştuğu gözlenmektedir. Kentsel örüntünün gelişigüzel karma yapısı, kentin bütünsel gelişimine yönelik, plan(lama) sürekliliğine dayalı bir yaklaşımın terk edilmiş olduğunu göstermektedir. Merkezden çepere doğru çözünen kent formunun parçalı, birbirinden bağımsız yapısı, sürdürülebilir bir kentsel yaşam pratiğini üretmekten uzaktır.

Ayrıca, merkezî bir üst-plan şemasına sahip semtlerde bile, konut alanları güçlü bir mekânsal süreklilik olmadığı gözlenmiştir. Okunaklı bir kent örüntüsü ve imgesi yaratamayan, birbirinden kopuk doku kümeleri, mekânsal planlama pratiğimizin kent formuna yönelik “tasarım denetimi” ve “süreç yönetimi” araçlarından yoksun olduğunu düşündürmektedir. Son olarak, haritanın ortaya koyduğu örüntü, konuta yönelik arayışların zamanla Türkiye’de azalmakta olduğunun göstergesi olarak düşünülmektedir. Haritaya bakarak kamu yararının gözetildiği ortamlar algılabildiği gibi, rant ekonomisine dayalı politikaların izleri de okunabilmektedir. Caddesokak düzeninin giderek yok olup, etrafı çevrili yerleşim kümeleriyle genişleyen denetimsiz bir “anti-kent”in ortaya çıkışı, durumun mekânsal tezahürüdür. Türkiye şehir kurmayı bırakıp toplu konut yerleşimleri ile kentleşmekte iken, son 20 yılda toplu konut da terkedilerek “kapalı/kapılı siteler” dönemine girilmiştir. Mimarlık ve şehirciliğin mekâna yönelik çoklu bakış açısıyla ele alınan konu, alternatif yaşam formlarının olabirliğini tartışmak için bir altlık olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: konut, konut tipleri, tipoloji, Ankara, haritalama

Bir Batıkent Okuması: Haritalarla Yer ve Mekan

Ece Küreli Gölpinar

İzmir Ekonomi Üniversitesi - Araştırma Görevlisi

Aydan Balamir

Orta Doğu Teknik Üniversitesi - Prof. Dr

Türkiye’de yaşam çevreleri, toplu konut üretiminde faaliyet gösteren kamu ve özel kuruluşların uyguladıkları *generic*¹ konut bloklarıyla şekillenmektedir. Bağlamın kent, banliyö ya da kırsal oluşundan bağımsız olarak, her yerde aynı anlayışla üretilen bu bloklar; iklim, topoğrafya, kültür, hanehalkı özellikleri gibi koşullarla da ilişkilendirilmeden, basmakalıp yerleşim desenleri ve konut tipleriyle biteviye çoğalmaktadır (Resim 1). 1980 sonrası dönemlere tarihlenebilen bu ana akım üretimin tekdüzeliğine karşılık, 80 öncesinin mimarlık ve planlama pratiklerindeki görece çeşitlilikten ve kıt kaynaklara rağmen alternatif arayışların varlığından söz edilebilir. Ankara’nın başkent oluşundan itibaren ev sahipliği yaptığı konut girişimleri, bu konuda özellikle dikkat çekicidir. İçlerinde 1034 hektarlık alana kurulmuş, yaklaşık 53.000 konutlu ve 213.000 nüfuslu Batıkent (1979), kooperatifler eliyle gerçekleştirilmiş en büyük toplu konut projesi olarak, başlı başına bir deneyimdir.²

Resim 1. Türkiye’de kent, banliyö ve kırsal bağlamlarında üç toplu konut. Kaynak: “National Geographic MapMaker Interactive” (<https://mapmaker.nationalgeographic.org>)

1 Hayal gücü veya bireysellik eksikliği, tahmin edilebilir ve orijinal olmayan (lacking imagination or individuality predictable and unoriginal). Kaynak: New Oxford American Dictionary (2010)

2 www.kent-koop.org.tr/detay_proje/batikent/2 (Temmuz 2020’de erişilmiştir).

Çok yönlü araştırmalara konu edilmiş olan Batıkent, oluşturduğu yaşam çevreleri bakımından yeterince incelenmiş değildir. Günümüzde ana akım konut üretiminin yer ve mekân özellikleri bakımından yoksunluğu, Batıkent'in karşılaştırma zemini olarak incelenebileceği bir araştırmayı gündeme getirmiştir. Bildirinin amacı, Batıkent'in alternatif konut tipleri barındıran özellikli bölümlerini ortaya çıkarmak ve yerleşim bütünündeki plan kurgusunu değerlendirmek üzere; kent, mahalle, yapı adası ve yapı bloğu/parsel ölçeklerinde haritalanarak analiz edilmesidir.

Konunun ele alınışı ve analiz araçlarının belirlenmesinde, Roger Trancik'in ifadesiyle "bütünleşik kentsel tasarım için potansiyel stratejiler sağlayan" başlıca üç yaklaşım ve ilgili haritalama türleri dikkate alınmıştır: 1. Şekil-zemin kuramı; yerleşimin dolu-boş düzenini gösteren haritalar (ünlü Nolli haritasından farkı, zeminde özel-kamusal gösterimlerinin işlenmeyişi). 2. Bağlantı kuramı; Fumihiko Maki'nin "kolektif form" sınıflamasıyla birlikte, mekânlar ve etkinliklerin birbirine bağlantısını gösteren haritalar. 3. Yer kuramı; (metinde bu başlık altında ele alınan Kevin Lynch'e odaklanarak) kent imgesi, kentin okunması ve hatırlanmasında rolü olan mekânsal ve yapısal unsurları gösteren haritalar. Yer ve mekân özellikleri için konut ağırlıklı çevrelerde öncelikli olan diğer hususlar ise, başlıca iki yönden incelemeye katılmıştır: a. Boyutsal analiz; yoğunluk, yükseklik, uzaklık, yürünebilirlik ölçülerinin haritalanması ve konut gruplarında görece büyüklüklerin görünür kılınması. b. Tipo-morfolojik analiz: bina tipleri, ada-parsel biçimlenişi ve cadde-sokak-meydan türlerinin haritalanması.

Araştırmanın bulguları, Batıkent'in yerleşim ölçeğindeki dolu-boş örüntüsü, boyutsal ve biçimsel farklılıkları ve konut tiplerinin çoğulluğu bakımından zengin bir çeşitlilik gösterdiği yönündedir. Ana akım konut üretiminin standart çözümleriyle karşılaştırıldığında, Batıkent'in alternatif yaşam çevrelerini barındıran bir deneyelliğe sahip olduğu görülür. Buna karşılık, mekânsal bağlantıların ve genelde kent imgesinin zayıflığıyla, döneminin öncü yaklaşımlarının gerisinde durmaktadır. Batıkent son yıllarda ana plan kararlarının dışına çıkan bir yapılaşma baskısı altındadır. Bu durum, kooperatifler döneminden farklı olarak Batıkent'in de ana akım tipler doğrultusunda bir gelişmeye açılıp, özgün yönlerinin kaybolmasına yol açabilecektir.

Anahtar Kelimeler

Batıkent, Alternatif konut, Yer ve mekân, Haritalama

Büyükkent Saçaklarında Morfolojik Gelişim Süreçlerine Bir Örnek: Göktürk Mahallesi

Murat Berk Evren

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bina Bilgisi Yüksek Lisans Programı

Göktürk Mahallesi, İstanbul kent çeperinin ötesinde, yakın geçmişe kadar kırsal bir yerleşim olarak varlığını sürdürmüştür. Özellikle kent çeperinde ve saçağında yaygınlaşmaya başlayan bir konut formasyonu olan kapalı konut sitelerinin etkisinde kırsal niteliklerini yitirmekte ve büyükentin saçaklanma alanına dönüşmektedir. Çalışmanın amacı, İstanbul büyükent etki alanındaki kırsal çevrenin, kentsel çevreye dönüşme sürecinde bir örneklem olan Göktürk Mahallesinin, bahsedilen dönüşüm sürecinde geçirdiği aşamaları morfolojik arayüzde tanımlamak ve yapıllı çevreyi biçimlendiren etkenleri ortaya koymaktır.

Çalışma yönteminin birinci aşamasında yerleşimin morfolojik gelişimi Moudon (1997) tarafından tanımlanan yaklaşıma göre yol, yapı ve yapı adalarının kronolojik değerlendirilmesiyle ortaya konmaktadır. Kronolojik değerlendirmede, kentsel formun temel bileşenleri olan yol, yapı ve yapı adası örüntülerine ilişkin biçim ve niteliklerin değişimi incelenirken, yapıllı çevrenin kapalı konut sitelerine dönüşürken geçirdiği aşamalar ortaya konmaktadır. Çalışma yönteminin ikinci aşamasında yerleşimin morfolojik gelişimi Tipo-morfolojik yaklaşıma göre kapalı sitelerin haricinde yapıllı çevreyi oluşturan konut türleri üzerinden değerlendirilmektedir. Buna göre, yerleşimin kırdan kente dönüşürken geçirdiği aşamalar, tipo-morfolojik yaklaşıma göre bir yerleşimin temel işlevi olan konut türleri üzerinden tariflenmektedir.

Çalışma kapsamında Göktürk'ün kentsel gelişimi, (1) cumhuriyet öncesi, (2) mübadele sonrası, (3) sanayi gelişimi sonrası ve (4) konut gelişimi sonrası olmak üzere dört kronolojik dönemde tanımlanırken, arazi kullanım nitelikleri, nüfus yapısı ile bunların kentsel ve mimari mekandaki karşılıkları değerlendirilmektedir. 1970'li yıllara dek tarım ve hayvancılık işlevine dayanan kırsal bir yerleşim olarak varlığını sürdüren Göktürk, bu dönemden itibaren büyükentin sosyo-ekonomik dinamiklerinin etkisinde, sanayi ve madencilik işlevinin etkisinde gelişim göstermiştir. Yapıllı çevrede sınırlı bir yaygınlığı görünen ve yalnızca birincil yol eksenleri üzerindeki tarım arazileri üzerinde gelişen sanayi işlevi, tarımsal niteliklerin konuta dönüşümünde bir ara dönem olarak takip eden süreçte yerini 2000 yılından itibaren kapalı konut sitelerine bırakmaktadır.

Kapalı konut sitelerinin gelişimiyle birlikte tüm bu morfolojik ve işlevsel dönüşüm, yerleşimin sosyal yapısını da radikal bir şekilde dönüştürmüştür. Buna göre, yerleşimin kırsal karakterini yitirdiği, ikamet, ticaret ve hizmet işlevlerini barındıran kentsel bir karaktere dönüştüğü görülmektedir. Sonuç olarak, kısa bir zaman diliminde kent makroformunda belirgin olarak göze çarpan kapalı konut sitelerinin, kent dışındaki yerleşimlerde kırsal niteliklerin yitirilmesine ve büyükentin saçaklanmasına neden oldukları, bununla birlikte arazi kullanım niteliklerini de üst ölçek planlamadan bağımsız bir biçimde değiştirdikleri saptanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapalı Site, Göktürk, Tipo-morfoloji, Kırdan Kente Dönüşüm, Kentsel Morfoloji

B3.

Kentsel Morfolojide Yöntemler: Mekân Dizimi Çözümlenmeleri

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mehmet Topçu
(KTÜN Şehir ve Bölge Planlama B.)

Kent Morfolojisinin Kent Akustiğine Etkilerinin Mekân Dizimi Yöntemi Kapsamında İncelenmesi- Eskişehir Kent Merkezi Örneği

Özlem Gök Tokgöz

Eskişehir Teknik Üniversitesi

Mehmet Inceoğlu

Eskişehir Teknik Üniversitesi - Doç. Dr.

Mekân dizim analiz yöntemi yapıların ve şehirlerin mekânsal dokularını incelemek amacıyla geliştirilen teknikler bütünü olarak tanımlanmakta ve "insanların mekânsal deneyimlerine" odaklanmaktadır. İnsanların mekânsal deneyimleri ise somut verilere dayalı, fiziksel boyutlarının ötesinde; soyut ve kavramsal bileşenlerden oluşmaktadır. Mekân dizim analiz yöntemi bu ilişkiler ağını daha iyi anlamamıza yardımcı olan yöntemler bütünüdür. Mekânsal deneyimlerimizi zenginleştiren soyut öğelerinden biri de sestir. Sesler kentlerin ayrılmaz parçalarıdır ve insanların kentle kurdukları ilişkide önemli bir yere sahiptir. Mekân dizim analiz yöntemi ile ele alınan, kentsel arazi kullanımları, sosyal ve ekonomik performans, suç oranları gibi konulara odaklanan birçok çalışma bulunmasına rağmen mekânsal deneyimin önemli bir parçası olan kent sesleri üzerine sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında kent morfolojisinin kent akustiği üzerine etkilerinin mekân dizim analiz yöntemiyle ele alınması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Mekân dizim analiz yönteminde faydalanılan bütünleşme analizi, yaya hareket analizi ve arazi kullanım verileri alan çalışması ve bölge haritaları yardımıyla tespit edilmiş sonrasında, kent akustiği üzerine verileri içeren gürültü haritası yardımıyla bütünsel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışma kapsamında örnek bölge olarak Eskişehir kent merkezi seçilmiştir. Bu kent merkezi alanında ki işlevsel farklılaşmanın, insan yoğunluğunun, doğal ve yapay faktörlerinin bölgedeki akustik ortama yansımaları gürültü haritaları ve mekân dizim analiz yöntemindeki analizler ile karşılıklı değerlendirilmiş, böylece kentsel akustik ve kent morfolojisi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma sonucunda kentsel mekânların analizlerinde kullanılan mekân dizim analiz yönteminin kentsel alanların akustik ortamlarının incelenmesinde veya tasarlanmasında ne ölçüde faydalı olabileceği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mekân Dizimi, Kent Morfolojisi, Kent Akustiği, , Mekânsal Algılama, Kent Merkezi

Kentsel Morfoloji - Güvenli Kent - Kent Yoksulluğu İlişkisinin Mekan Dizimi (Space Syntax) ile Analizi: Ankara Örneği

Kübra Cihangir Çamur

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Doç. Dr.

Mehdi Roshani

Gazi Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Günümüzde metropolitan kentlerin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan biri olan 'kentsel yoksulluk', Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde giderek daha fazla yaygınlaşmaktadır. Kentsel yoksulluk ile ilgili yapılan araştırmaların, güvenlik algısı ile ilişkilendirildiği görülmekte, düşük gelirli konut alanlarında kentsel yaşam kalitesinin temel göstergelerinden biri olan 'kentsel güvenlik' seviyesinin düşük olduğu literatürde tartışılmaktadır. Çalışmalarda kentsel güvenlik algısı ile kentsel yoksulluk arasında ters bir ilişki olduğu ortaya çıkarılmaktadır.

Kentel yaşam kalitesinin sağlanmasında önemli bir konuma sahip olan kentsel güvenlik, bireylerin güvenlik sorunlarına ve ihtiyaçlarına yanıt verebilen ve daha güvenli alanlarda yaşama taleplerini karşılayan bir üst kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehircilik bağlamında kentsel güvenlik algısı, yapı çevrenin karakteristik özelliklerinden etkilenmekte, aynı zamanda bireylerin mekanı nasıl kullanacağını da etkilemektedir. Bu kapsamda kentsel morfoloji ve güvenlik algısına ilişkin yapılan araştırmalar, kentsel bütünleşme-bağıntılık (urban cohesion) kavramının önemini vurgulayarak kentsel bağlamda yapısal bağıntılık derecesinin güvenlik hissini etkilediğini ileri sürmektedir.

Şehircilik yazınında 'kentsel yoksulluk-kentsel güvenlik', 'kentsel morfoloji-kentsel güvenlik' ve 'kentsel yoksulluk-kent morfolojisi' gibi ikili kavramların ilişkiselliği üzerine çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen 'kentsel yoksulluk, kentsel güvenlik algısı ile kent morfolojisi' arasındaki bütünsel ilişki incelenmemiştir. Bu kapsamda, araştırmanın Ankara'nın düşük gelirli konut bölgelerinde kentsel morfoloji ve güvenlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi, yerleşim alanlarında güvenlik algısında değişime yol açan mekansal biçimlenme özelliklerinin (bağlantısallık, erişilebilirlik, entegrasyon, derinlik, vb.) tanımlanması ve bu ilişkiselliğin kentsel yoksulluk temelinde irdelenmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Ankara kentinde nicel ve nitel araştırma yöntemlerini kullanarak kentsel yoksulluğun mekansal göstergelerinden biri olan düşük gelirli konut bölgelerinde kentsel güvenlik göstergelerini irdelemektir. Farklı dokuya sahip konut alanlarının morfolojik özellikleri incelenerek kentsel morfoloji ve güvenlik algısı arasındaki ilişki ortaya konulacaktır. Çalışma kapsamında Ankara kenti genelinde farklı karakteristik özellikler taşıyan örnek alanların mekansal örgütlenmesi 'mekan dizimi' yöntemi kullanılarak analiz edilecek, bağlantısallık ve mekansal derinlik parametreleri değerlendirilecektir. Jacobs, Newman ve Hillier tarafından kentsel mekana ilişkin geliştirilen teorilere göre, bu parametreler bireylerin kentsel alanlarda güvenlik algısı üzerine doğrudan bir etkiye sahiptir. Mekan dizimi analiz modelinin yanı sıra, Ankara kentinde belirlenen düşük gelirli konut bölgelerinde anket çalışması ve görüşmeler yapılarak bireylerin güvenlik düzeyleri de belirlenecektir. Çalışma sonucunda elde edilen sosyo-ekonomik göstergeler, güven/güvensizlik hisleri ile ilgili değişkenler, güven hissi haritaları ve hareket örüntüsü haritaları, mekansal örüntü ile karşılaştırılarak kentsel morfoloji, güvenli kent ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişki tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Morfoloji, Kentsel Yoksulluk, Kentsel Güvenlik, Mekan Dizimi

Kentsel Mekânın Değişim Sürecini “Hareket” Kavramı Çerçevesinde İncelemeye Yönelik Bir Yöntem Önerisi

Mete Korhan Özkök

Kırklareli Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Araştırma Görevlisi

Zekiye Yenen

Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Yapılı çevre incelendiğinde birçok farklı niteliğe sahip fazla ilişkisel mekân kümelenmesinin olduğu görülmektedir. Kentler zaman içinde sürekli değişen/dönüşen sosyo-ekonomik ve politik ilişki yumaklarının fiziksel mekân üzerinden biçimlendiği örüntülerden oluşmaktadır (Alonso, 1964; Mohareb, 2009; Trummer, 2009; Psarra, 2012; Stravrides, 2006, çev. 2016). Bu konuya yönelik olarak, Stravrides (2006, ss. 15-16, çev. 2016) mekânsal düzenlerin ve örüntülerin incelenerek toplumsal yapıların ve kimliklerin tespit edilebileceğini belirtmektedir. Heidegger, Deleuze-Guattari, Giddens ve Lefebvre'den hareketle varılan bir diğer sonuç kentsel deneyim ve sosyal praksisin temelde; mekân üzerinde varolan/oluşan akışlar (hareket), iletişim ve etkileşim ekseninde oluştuğu ve biçimlendiğidir (Giddens, 1979; Ballantyne, 2007; Lefebvre, 2014).

Bu zaman süreci içinde insan ve mekân birebir etkileşimli ve karşılıklı bir varoluş/üretim/yeniden üretim ilişkisi yaşamaktadır. Günümüze doğru mekânsal morfolojiye dair yapılmış çalışmalar incelendiğinde; özellikle son on yıllık dönemde sokak örüntüleri ana odağında “hareket” kavramının değişimin incelenmesinde esas bileşen olduğu gözlemlenmiştir. Bu kavram özellikle kentsel mekân içindeki sosyal ve ekonomik entegrasyonu ölçmede bir bileşen olarak ele alınmıştır (Al Sayed, Turner ve Hanna, 2010; Richards-Rissetto ve Landau, 2014; Shpuza, 2014, s. 450). Morfolojik açıdan sokak örüntüsünün kentsel biçimlenme ve organizasyon içinde sabitliği en yüksek ve değişim/dönüşüm süreçlerine en dayanıklı element olduğu vurgulanmakta, parsel örüntüsünün ve yapıları çevrenin kentsel değişim/dönüşüm süreçlerinden etkilenme durumunun sokak örüntüsüne göre daha fazla olmasından ötürü, sokağın incelemelerde ele alınması gereken temel elemanlardan biri olması gerektiği belirtilmektedir. (Hillier, 2002, ss. 153-154; Marshall, 2008; White ve Surface-Evans, 2012, ss. 1-10; Ariza-Villaverde, Jiménez-Hornero ve Ravé, 2013, ss. 1-2; Polla ve Verhagen, 2014, ss. 1-4; Oliveira, 2016, s. 15). Benzer şekilde, Louf ve Barthelemy (2014, s. 1) sokak örüntüsünün kentlerde yapısal ve organizasyonel bilgiyi taşıması açısından, kentsel evrim ve biçimlenme süreçlerinin incelenmesinde ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Literatür incelemelerinden hareketle, sokak örüntüleri özelinde yapılacak incelemelerin kentte “doğal hareket” akışlarının anlaşılabilmesi ve kentsel sistem içinde bütünleşme/erişilebilirliğin kavranabilmesi açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bu örüntü içinde yer alan sosyal, ekonomik ve politik mekân kullanımları ise kendi içinde “yönlendirici/dağıtıcı hareket” etkileri oluşturabilmektedir. Doğal ve yönlendirilmiş hareketin birlikte ele alınması “kentsel hareketlilik” yapısı okumasının yapılabilmesini sağlayacaktır. Bu okumanın tarihsel dönemler içinde geçmişten günümüze yapılması ise kentsel tarihin mekânsal boyutlu incelenemesini olanaklı kılacaktır.

Farklı bir bakış açısına göre, zaman içinde kentsel erişimi kolaylaştırmak veya kısıtlamak, hareketi yönlendirmek ve etkileşimi sağlamak için yapıları çevre sürekli olarak düzenlenmektedir (Hillier ve Hanson, 1984; Rapoport, 1990; Doyle, Garrison ve Houston, 2012). Bu bakımdan kentsel hareketlilik mekânın yeniden üretimi

veya düzenlenmesi için potansiyel tetikleyici niteliğe sahiptir (Gordon, 1984; Hillier, Penn, Hanson, Grajewski ve Xu, 1993, ss. 31-32; Inomata, 2004, s. 179; Smith, 2007, ss. 23-25; Rodrigue, Comtois ve Slack, 2009). Kentteki hareket potansiyelinin ortaya konması komşuluk biriminden, kent ve bölge ölçeğine sosyo-ekonomik ilişkilerin incelenbilmesini mümkün kılacaktır (Griffiths, 2012; Richards-Rissetto ve Landau, 2014, s. 365; Griffiths ve Vaughan, 2020, s. 3).

Yukarıdaki yaklaşım ışığında çalışmanın amacı; kentsel mekânın tarihsel süreçte geçirdiği değişim/dönüşüm süreçlerini ve etkilerini "hareket" kavramı temelinde açıklama ve çözümlenmeye yönelik geliştirilen öneri yaklaşımın Edirne kent merkezi çalışma alanında seçilmiş ilgili dönemsel haritalar ve planlar özelinde değerlendirilmesidir. Sunulan kavramsal çerçeveden hareketle çalışmanın ele aldığı temel problem; kentsel örüntülerin incelenmesi sırasında, geleneksel planlama yaklaşımı koşutunda, tek bir anın kesitine göre değerlendirilmesi, dolayısı ile durağan bir yapı olarak ele alınması ve zaman sürecinde görülen değişimlerin değerlendirilmemesi şeklinde belirlenmiştir. Fiziksel yapıda sokak örüntülerinin Mekân Dizimi Teorisi ve bağlı bilgisayar uygulamaları ile ele alınması sonucunda "doğal hareket", sosyal, ekonomik ve politik mekân kullanımları ile "yönlendirilmiş hareket" analizlerinin değerlendirilmesi sonucunda, çalışmada kentsel bütündeki akış/hareket örüntülerinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu kapsamda öncelikli olarak ilgili literatür kapsamında akış/hareket örüntülerini tespit etmeye yönelik örnekler yöntemleri ve analiz odakları açısından incelenecek ve bu doğrultuda çalışmada ele alınacak bileşenler tanımlanacaktır. Çalışma alanı olarak Edirne kent merkezinde seçilecek dönemsel haritalar ve planlar üzerinde akış/hareket örüntülerini tespit etmeye yönelik analizler yapılacak ve sonucunda değişim/dönüşüm süreçleri, nedenleri ve etkileri ortaya konulacaktır.

Kaynakça

Al Sayed, K., Turner, P. A. ve Hanna, S. (2010). Modelling The Spatial Morphogenesis In Cities: The Dynamics of Spatial Change in Manhattan. 10th International Conference on Design & Decision Support Systems, 19-22 July 2010, Eindhoven, The Netherlands içinde (ss. 1-15). 10th International Conference on Design & Decision Support Systems, sunulmuş bildiri, Hollanda: Department of Architecture, Building, and Planning, Eindhoven University of Technology: Eindhoven.

Alonso, W. (1964). The Historic and the Structural Theories of Urban Form: Their Implications for Urban Renewal. *Land Economics*, 40(2), 227-231. doi:10.2307/3144355

Ariza-Villaverde, A. B., Jiménez-Hornero, F. J. ve Ravé, E. G. D. (2013). Multifractal analysis of axial maps applied to the study of urban morphology. *Computers, Environment and Urban Systems*, 38, 1-10. doi:10.1016/j.compenvurbsys.2012.11.001

Ballantyne, A. (2007). *Deleuze & Guattari for Architects*. London ; New York: Routledge.

Doyle, J. A., Garrison, T. G. ve Houston, S. D. (2012). Watchful realms: Integrating GIS analysis and political history in the southern Maya lowlands. *Antiquity*, 86(333), 792-807.

Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*. Berkeley: University of California Press.

Gordon, G. (1984). The shaping of urban morphology. *Urban History*, 11, 1-10. doi:10.1017/S0963926800006878

Griffiths, S. (2012). The Use of Space Syntax in Historical Research: Current Practice and Future Possibilities. 8th International Space Syntax Symposium, sunulmuş bildiri, Şili: PUC.

Griffiths, S. ve Vaughan, L. (2020). Mapping spatial cultures: Contributions of space syntax to research in the urban history of the nineteenth-century city. *Urban History*. <https://www.cambridge.org/core/journals/urban-history> adresinden erişildi.

Hillier, B. (2002). A theory of the city as object: Or, how spatial laws mediate the

social construction of urban space. *URBAN DESIGN International*, 7(3), 153-179. doi:10.1057/palgrave.udi.9000082

Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space* (Reprint edition.). Cambridge: Cambridge University Press.

Hillier, B., Penn, A., Hanson, J., Grajewski, T. ve Xu, J. (1993). Natural Movement: Or, Configuration and Attraction in Urban Pedestrian Movement: Environment and Planning B: Planning and Design, (20), 29-66. doi:10.1068/b200029

Inomata, T. (2004). The spatial mobility of non-elite populations in Classic Maya Society and its political implications. J. C. Lohse ve F. Valdez (Ed.), *Ancient Maya Commoners içinde* (ss. 175-196). ABD: University of Texas Press.

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) (2. Baskı.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 1991).

Louf, R. ve Barthelemy, M. (2014). A typology of street patterns. *Journal of The Royal Society Interface*, 11(101), 20140924. doi:10.1098/rsif.2014.0924

Marshall, S. (2008). *Cities Design & Evolution* (1 edition.). Abingdon, Oxon ; New York, NY: Routledge.

Mohareb, N. (2009). Re-reading Historical Cairo Spatial Configuration Transformation. 7th International Space Syntax Symposium, sunulmuş bildiri, Stockholm: School of Architecture, KTH.

Oliveira, V. (2016). *Urban Morphology: An Introduction to the Study of the Physical Form of Cities*. The Urban Book Series. Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-319-32083-0

Polla, S. ve Verhagen, P. (2014). *Computational Approaches to the Study of Movement in Archaeology, Theory, Practice and Interpretation of Factors and Effects of Long Term Landscape Formation and Transformation*. Berlin, Boston: De Gruyter. doi:10.1515/9783110288384

Psarra, S. (2012). Spatial morphology, urban history and design in Julienne Hanson's 'Urban transformations: A history of design ideas'. *The Journal of Space Syntax*, 3(1), 7-19-19.

Rapoport, A. (1990). *The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach*. University of Arizona Press.

Richards-Rissetto, H. ve Landau, K. (2014). Movement as a means of social (re) production: Using GIS to measure social integration across urban landscapes. *Journal of Archaeological Science*, 41, 365-375. doi:10.1016/j.jas.2013.08.006

Rodrigue, J.-P., Comtois, C. ve Slack, B. (2009). *The Geography of Transport Systems* (2 edition.). London ; New York: Routledge.

Shpuza, E. (2014). Allometry in the Syntax of Street Networks: Evolution of Adriatic and Ionian Coastal Cities 1800–2010. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 41(3), 450-471. doi:10.1068/b39109

Smith, M. E. (2007). Form and Meaning in the Earliest Cities: A New Approach to Ancient Urban Planning. *Journal of Planning History*, 6(1), 3-47. doi:10.1177/1538513206293713

Stravrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya*. (A. Karatay, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 2006).

Trummer, P. (2009). Morphogenetic Urbanism. *Architectural Design*, 79(4), 64-67. doi:10.1002/ad.919

White, D. A. ve Surface-Evans, S. L. (2012). *Least Cost Analysis of Social Landscapes: Archaeological Case Studies*. University of Utah Press.

Anahtar Kelimeler: Hareket, Sokak Örüntüsü, Kent Morfolojisi, Mekânsal Değişim/Dönüşüm, Edirne.

Kamusal Mekâna Erişim: Mekânsal Kademelenmede Konut Üretim Biçimlerinin Etkisi - Ankara, Batıkent Örneği

Begüm Sakar

ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Araştırma Görevlisi

Mehdi Roshani

Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kamusal mekânlar, kentin en temel bileşenlerinden biri olup gündelik yaşama ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretimine önemli bir katkı sağlamaktadır. Kentsel yaşamın yer aldığı etkileşim mekânları olan kamusal alanlar, hiçbir kısıtlama olmaksızın tüm kentlinin erişimine açık olan ortak mekânlardır. Kentlerin değişim/dönüşüm ve üretim süreçlerinde kamusal mekânın üretimi, gelişimi ve erişilebilirliği ile mekânların kamusal dereceleri planlama açısından önde gelen tartışma konularını oluşturmaktadır. Kamusal-özel alan ikiliği bağlamında, kamusal alanlardaki kentsel yaşam kamusal-özel alan arasındaki karşıtlık ile doğrudan ilişkili olup, kamusal mekâna erişim mekânın kademelenmesi ve kamusal alan hiyerarşisinin kurgulanış biçiminden etkilenmektedir.

Kentleşme biçimindeki değişim/dönüşüm ve konut üretim biçimlerinde yaşanan değişimler kamusal mekân üretiminde ve kullanımında farklılaşmaya yol açmaktadır. 1980'li yıllarda konut üretim mekanizmalarından biri olan konut kooperatiflerinin kentsel arsa tahsisinde ve finansal kaynak üretmede yetersiz kalması sonucunda, kooperatif üst birlikleri yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde büyük ölçekte konut projelerini uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda Ankara'da gerçekleştirilen ilk uygulama Batıkent projesidir. Belediye ile konut kooperatiflerinin işbirliğine dayanan bu projede üretilen konut alanları, kamusal-özel mekân ilişkisinin doğrudan kurulduğu gridal sistem üretiminden farklılaşmış, 'site' tipi yapılaşma biçimi kamusal-özel mekân kademelenmesini etkilemiştir. Sosyal demokrat belediyeçilik döneminin konut üretim biçimleri üzerindeki etkisi sonucunda 'kapalı/kapılı siteler'e ilk örnek oluşturabilecek kooperatif siteleri üretilmeye başlanmış, kentsel mekânın kamusalılığı tartışmalarında mekânsal ayrışma sorununu gündeme getirmiştir.

Bu kapsamda, araştırmanın konusunu farklı konut üretim biçimlerinin kamusal-özel mekân kademelenmesine etkilerinin incelenmesi ve kamusal mekâna erişilebilirliğin morfolojik analizler aracılığıyla tespit edilmesi oluşturmaktadır. Bu çalışmada Ankara/Batıkent semtinde yer alan konutların yıllar içerisindeki değişimi incelenerek, konut alanları içerisinde üretilen kamusal alanlar ile mahalle ölçeğinde üretilen ortak alanlarla olan kullanımlar arası kamusalığın gelişimi ortaya konmaktadır. Kamusal mekâna erişim, konut alanlarında yapı çevre ile tanımlanmış mekânların biçimlendirdiği özel-yarı özel/yarı kamusal-kamusal alan ilişkiselliği üzerinden tartışılmaktadır. Morfolojik analiz bağlamında sokak örüntüsü, ada/parsel düzeni ve yapı örüntüsünün irdelenmesinin ardından, 'Mekân Dizimi' analiz modeli aracılığıyla mekânsal kademelenmede derinlik ve mekânsal bütünleşme değerleri elde edilerek kamusal-özel mekân ilişkisi ve kamusal mekânlara erişilebilirlik tespit edilmektedir. Mekânların bir araya gelmesindeki ilişkilerin açıklanması ile kamusal alan hiyerarşisinin irdelenmesinde hareket oranını ve bağlantısallığı (connectivity) temel alan bu matematiksel analiz modeli esas alınarak konut alanları üretiminde kamusal tartışmasına katkı sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal-özel mekân kademelenmesi, Konut alanları, Kapalı siteler, Mekân dizimi

A4.

Kentsel Morfoloji ve Kentsel Tasarım Yöntem ve Yaklaşımları

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Derya Oktay
(Maltepe Üniversitesi)

Kent Planlama Sürecinde Morfolojik Bir Yöntem

Beyza Karadeniz

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Araştırma Görevlisi

Yelda Aydın Türk

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Kent planlama pratiğinde, yerel karakter, toplumsal yapı, ekonomik ve çevresel faktörler kentlerin morfolojik yapısını etkileyen önemli etmenlerdir. Kentlerin gelişim süreçlerindeki morfolojik değişim-dönüşümü anlamak ve tanımlamak gelecekteki plan kararları için kritik öneme sahiptir. Kentlerdeki tek tipleşmenin önüne geçebilmek için yerel verilerin ve dinamiklerin göz önünde bulundurulduğu süreç yaklaşımları tanımlanmalıdır. Bu süreçte morfolojik veriler ışığında kentlerin mekânsal yapısının tanımlanması gerekmektedir. Bu da kentin morfolojik yapısının iyi okunmalı ve planları yönlendirici analiz yaklaşımları ve yöntemleri tanımlanmalıdır.

Çalışmanın amacı, Türkiye'deki kent planlama sürecine ve planlama pratiğine bir kontrol aracı olarak morfolojik analiz yöntemlerinin nasıl dahil edilebileceğinin tartışılmasıdır. Bu çerçevede kent morfolojisi ve planlama ilişkisi tartışılmış, kentsel morfoloji yöntemlerinin imar planlarının yapılması sürecindeki önemi ve bu bağlamda morfolojik bir analiz yöntemi ve adımları tanımlanmıştır. Belirlenen amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

-Kent planlama sürecinde kentsel morfoloji çalışmalarının yeri ve önemi nedir?

-İmar planlarının yapılması sürecine kentsel morfoloji yöntemleri nasıl dahil edilebilir?

-Çalışmada önerilen morfolojik analiz yaklaşımının planlama sürecine ne tür katkıları olacaktır?

Çalışmada, Türkiye'de planlama sürecine kentsel morfoloji verilerinin dahil edilmesine yönelik 5 adımdan oluşan bir morfolojik analiz yöntemi tanımlanmıştır. Bu yöntemin tanımlanmasında Tarihsel-Coğrafyacı bir yaklaşım izlenmiş ve sayısal yöntemlerden ise Spacemate kullanılmıştır. Çalışma kapsamında tanımlanan yöntemin aşamaları;

Alan Çalışması (Kente / Alana Yönelik Verilerin Toplanması),

Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi,

Morfolojik Bölgelerin Belirlenmesi,

Belirlenen Morfolojik Bölgelerden Doku Örneklerinin Seçilmesi,

Doku Örneklerinin Spacemate (Kentsel Yoğunluk Analizi) ile analizidir.

Yöntem seçilen bir kentsel yerleşme özelinde test edilmiştir. Sonuç olarak, tanımlanan analiz yönteminin uygulanması ile kentin morfolojik karakter bölgeleri, bölgelerdeki kentsel yoğunluk dağılımları ve bunlar arasındaki ilişkiler tanımlanabilmektedir. Böylelikle yöntemin aynı zamanda imar planlarının oluşturulması sürecinde planı yönlendirebilecek bir araç olarak kullanılabileceği görülmüştür. Bu araç, kent dokularındaki parçacı müdahalelerin kontrol edilmesinde de etkindir. Kısacası, tanımlanan yöntem planlama sürecine entegre edilebilir niteliktedir. Böylelikle kentin morfolojik yapısını analiz etmeye yönelik sistematik bir süreç tanımlanmakta, öngörülecek plan kararlarını yönlendirici önemli ipuçları ve referanslar ortaya koyulabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent Planlama, Kent Morfolojisi, İmar Planları, Spacemate

Eleştirel Bölgeselcilik Temelinde ‘Üretken Tipomorfoloji’: Uçhisar, Nevşehir Örneğinde Bir Yöntem Denemesi

Zeynep E. Yelken Kar

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Olgu Çalışkan

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Doç. Dr.

Geleneksel şehirler, malzeme kullanımı ve yapıların mimari özelliklerinden, yerleşim örüntülerinin mekan dizimsel yapısına kadar bir dizi yerel kodla biçimlenmişlerdir. Geleneksel morfolojinin çok katmanlı doğasında içkin olan yapılaşma kuralları, geleneksel kentleri kendine özgün kılar. Buna göre, farklı kural dizilerinin farklı kombinasyonları, özgün kentsel bağlamların karakterlerinin oluşumu ve gelişimindeki en belirleyici etkidir. Bu bakımdan, geleneksel kent bağlamında uygulamaya konmuş her tasarım ediminin, kendini bu özgün evrimsel süreçte uyumlamak gibi zorlu bir görevi vardır.

Kentlerin evrimi, kalıtımsal olarak mekansal örüntü ve formların mutasyona uğramasıyla morfolojik çeşitliliği beraberinde getirir. Bu nedenle, yeni olanın, mevcut örüntülerle uyum içinde bir süreklilik göstermesi, mevcut mimari tipleri önemseyen her yenilikçi tasarım pratiğinin temel hedeflerinden biridir. Mimari tasarım söyleminde böylesi bir perspektif “eleştirel bölgeselcilik” adıyla tanımlanmış ve tartışılmıştır. Kentsel tasarım bağlamında ise bu yaklaşım, geleneksel mekan tipolojilerinin üretici (generative) bakış açısıyla yeniden yorumlanmasına dayalı olarak, yeni tasarım yöntemleri ile geliştirilmeyi beklemektedir.

Bu makale, yukarıda sözü geçen bakış açısını benimseyerek, çağdaş kentsel dokunun geleneksel şehri oluşturan tasarım kodlarıyla üretilmesi için yöntemsel bir çerçeve sunma denemesidir. Bu amaçla, eleştirel bölgeselci bakış açısıyla, üretici bir tipolojik kentsel tasarım yönteminin kentsel gelişim üzerine denenmesi için, Türkiye’deki en karakteristik geleneksel yapılaşmalardan biri olan Uçhisar seçilmiştir.

Bölgedeki geleneksel dokunun kod açımına uğratılması ile düzenli olarak yeniden üretilen tipik yapı unsurları, “örüntü” kavramıyla ele alınmıştır. Bu kapsamda, bölgedeki “hakim tip” olan avlulu evin tanımlanmasında fiziksel örüntülerle birlikte özgün morfolojik yapının koşulladığı aktivite örüntülerinden de yararlanılmıştır. Böylece eleştirel bölgeselci kentsel tasarım bakış açısı ile bağlam, sadece var olan geleneksel yapıların kendileriyle sınırlı tutulmamış, aynı zamanda bölge halkının mekanları kullanım biçimlerinin de anlaşılmasına çalışılması ile birlikte yeninin tasarlanmasında aktif referans olarak ele alınmaktadır. Bu sayede bildiri, eleştirel bölgeselcilik, tipomorfoloji ve üretici (generative) şehircilik yaklaşımları arasında bir yöntemsel arayüzü tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Tip/tipoloji, örüntü, bağlam, eleştirel bölgeselcilik, üretken şehircilik

Mekân Organizasyonunda Üretken Tasarım Üzerine Parametrik Bir Yöntem Önerisi

Merve Özen

İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı - Mimar/Yüksek Lisans Öğrencisi

Eren Kürkçüoğlu

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Dr. Öğr. Üyesi.

Geleneksel kentler, pek çok sayıda aktör ve parametrenin mekânsal üretim sürecine katılması ile oluşmakta ve bu durum kent dokusunda, mekânın yerel dinamiklerini yansıtan çeşitliliklere olanak sağlamaktadır. Geleneksel kentlerin meydana gelmesindeki temel, çeşitli ve özgün morfoloji, oluşsal (emergent) bir üretim biçimi ile meydana gelmiştir. Bu yöntem ile kent, standartlar ile değil yerel parametreler ile kendiliğinden oluşmaktadır. Oluşsal (emergent) üretim döneminden planlı döneme geçişten sonra kent mekânının yeniden üretilmesinde, yerel parametrelerin mekânsal izleri büyük ölçüde silinmiş, tek ve katı bir planlama anlayışı ile üretilmeye çalışılan yeni kent formu yere özgü olmanın getirdiği çeşitlilik ve özgünlüğü kaybetmiştir. Planlı döneme geçiş ile mekânın yeniden üretilmesinde kentlerin niteliği sorgulanmaya başlamış, kent ölçeği ile bina ölçeğinin birbirinden ayrı ele alınmasının kent dokusunu parçaladığı üstüne pek çok söylem geliştirilmiş ve oluşsal (emergent) şehirciliğin sağladığı üretimsel nitelik ve çeşitlilik, form ve planlama süreci üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır. Üretken bir mekân tasarımı üzerine yeni ve kabul görmüş bir planlama metodolojisi (üretken bir tasarım yapan ve günümüz teknolojisi ile desteklenmiş bir metot) günümüz şehircilik yazınının hala temel gereksinimlerindedir.

Bu çalışma kapsamında önerilen yeni metodoloji, kent formunun üretiminde, mevcut planlama tekniklerinin yerine yeni ve üretken bir yaklaşım sunmaktadır ve yerel (yere özgü) parametrelerin, parametrik çalışma alanına dahil edilmesi yönü ile özgündür. Çalışmanın temel amacı; oluşsal şehircilikte gözlenen çeşitliliğin günümüz kentlerine tekrar kazandırılabilmesi için, yerel parametrelerin mekâna aktarımını sağlayan algoritma temelli bir tasarım metodolojisinin oluşturulmasıdır. Önerilen yöntem ile kent formu, yerel parametrelerin kent formunu denetleyen ölçütler olarak tanımlanması, sınıflandırılması ve sonrasında kent formunu oluşturan algoritmaya denetimci (attractor points) olarak eklenmesi ile parametrik olarak modellenmektedir. Morfolojik analizler ile toplanan ve formu oluşturan temel parametreler; “denetim” ve “üretim” olmak üzere iki temel kategoride sınıflandırılmaktadır: Denetim parametreleri yere uygunluk derecesinden sorumlu iken üretken (generative) parametreler ise kent formunun çeşitliliği ile ilgilidir.

Denetim ve Üretim Parametreleri, yerel dokunun kentsel ve yapısal özelliklerini temsil etmektedir ve genelden özele; Yapı Adası Dokusu, Yapı Adası-Parsel İlişkileri, Parsel Dokusu, Yapı-Parsel İlişkileri, Yapısal özelliklere ilişkin Parametrelerden oluşmaktadır.

Çalışma alanı olarak planlı ve plansız olmak üzere iki farklı kent dokusunu bir arada barındıran İstanbul, Levent Bölgesi seçilmiştir. İlk etapta çalışma alanının detaylı morfolojik analizleri yapılmış, farklı karakteristik özelliklere sahip kent dokularının morfolojik parametreleri çözümlenmiştir. İkinci etapta ise yukarıda bahsi geçen yöntem aracılığı ile yerel parametrelerin üretken bir algorithmada kullanılması ile oluşsal kent üretiminde olduğu gibi uygulama alanına ait parametreleri yansıtan, çeşitlilik ve yerellik gösteren bir mekânın üretimine dair metodolojik bir deneme yapılmıştır.

Çalışmanın sonuç bulguları; metodolojiye katılan parametreler ile yerellik ölçütünün arasındaki bağı gözleme fırsatı sunarken, çalışma ile elde edilen üretken kent formu, katı bir plan ile elde edilen formla karşılaştırıldığında oluşsal kentlere benzer morfolojik çeşitlilikler oluşturduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Parametrik Kodlama, Parametrik Morfoloji, Üretken (Generative) Şehircilik, Yerel Parametreler, Denetimli kodlama.

B4.

Tarihi Kentte eper Kuşak ve Alt Merkezlerin Oluşumu

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mert Nezih Rifaioğlu
(İSTE Mimarlık B.)

Tarihi Yarımada İç Çeper Kuşak Alanlarının İncelenmesi: Konstantin Surları

Ayşe Sema Kubat

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Tolga Ünlü

Çukurova Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Özge Kuru

İstanbul Teknik Üniversitesi - Şehir Plancısı

Louis'in (1936) Berlin kentinin büyümesini incelediği çalışmasında kullandığı ve daha sonra kentsel morfoloji alanında İngiliz morfogenetik geleneğin kurucusu olan M.R.G. Conzen tarafından geliştirilen çeper kuşak kavramı, kentsel büyümenin ve kentin gelişme dönemlerinin incelenmesinde önemli bir morfolojik birim haline gelmiştir. İç, orta ve dış çeper kuşak olarak üç farklı çeper kuşak tanımlamış olan Conzen, çalışmalarında iç çeper kuşak alanlarına yoğunlaşmıştır. Bunun bir nedeni, tarihsel geçmişi uzun yıllara dayalı olan kentlerde, özellikle Ortaçağ boyunca oluşmuş olan kent surları boyunca çeper kuşak kullanımlarının gelişmiş ve birlikte bir süreklilik göstermiş olmasıdır. Bu çerçevede kent surları Conzen tarafından çeper kuşak kullanımları için sabitleyici hat olarak tanımlanmış ve surların çeper kuşak alanlarının oluşumunda etkin rol üstlendiğini belirtmiştir. İlerleyen süreçte, çeper kuşak kavramının kent planlama, peyzaj mimarlığı, kentsel tasarım, ekolojik ve sürdürülebilir tasarım gibi konularla da ilişkili olduğu ortaya çıkmış ve böylece bu alanda yapılan araştırmalar önem kazanmıştır. Çeper kuşak analizi; kentin büyüme örüntülerini ve dinamiklerini anlamada ve açıklamada, kentin kültürel ve doğal özelliklerini analiz ederek sürdürülebilir büyümenin sağlanmasında ve tarihi kent kimliği ve kültürünün yansıtılmasında önemli bir araçtır. Kentsel büyümeye yönelik çeper kuşak perspektifiyle geliştirilecek inceleme ve araştırmalar, İstanbul gibi çok merkezli kentlerin tarihi ve mekânsal analizlerinin oluşturulmasında oldukça etkilidir. Çeper kuşak alanlarının göreceli olarak daha geniş parseller barındırdığı ve bu alanlarda kent kimliğine etki eden kamusal nitelikli birçok yapının üretildiği göz önüne alındığında, İstanbul'a yönelik gerçekleştirilecek çeper kuşak analizleri kentin tarihsel süreçte geçirdiği büyüme döngülerinin ve dönemlerinin tespit edilmesi açısından önemlidir. İstanbul'un tarihi yarımadasında daha önce yapılan çeper kuşak çalışmalarında, iç çeper kuşak alanları sabitleme hattı olarak değerlendirilen tarihi kent surlarıyla ilişkili olarak incelenmiş ve Bizans İmparatorluğu döneminde inşa edilen, Theodosius surları yapılıncaya yıkılan Konstantin surları "hayali sabitleme hattı" olarak adlandırılmıştır (Kubat, 2019). Bu bilgi, "Konstantin surları ve çevresinde iç çeper kuşak oluşum ve dönüşüm süreçleri gelişmiş midir?" ve "Eğer Konstantin surları boyunca iç çeper kuşak oluşumu gerçekleştiyse, bu süreçlere bağlı olarak Konstantin surları günümüzde sabitleme hattı olarak kabul edilebilir mi?" sorularını doğurmuştur. Bu çerçevede çalışmanın amacı, İstanbul'un

tarihi yarımadasındaki iç çeper kuşak oluşum ve dönüşüm süreçlerini inceleyerek Konstantin surları ve çevresinde iç çeper kuşak analizlerini yapmak ve Konstantin surlarının günümüzde aktif bir sabitleme hattı olarak kabul edilip edilmeyeceğini değerlendirmek olmuştur. Bu kapsamda, Konstantin surları çerçevesinde çeper kuşak kullanımlarının gelişip gelişmediğine yönelik gerçekleştirilecek inceleme, surların üretildiği tarih itibariyle zorluklar barındırmaktadır. Çeper kuşak alanlarına yönelik incelemeler parsel odaklı ayrıntılı çalışmaları gerektirmektedir. İstanbul için 19. yüzyıldan itibaren üretilmiş haritalar, araştırma alanındaki dönüşümün yaklaşık iki yüzyıllık süreçte açığa çıkarılmasını sağlayacaktır. Ancak Konstantin surları ve çevresindeki olası bir çeper kuşak alanının sınırlarının netleştirilmesi için tarihi haritalar ve uydu görüntülerinin yanı sıra arkeolojik veriler de kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmada ilk aşamada çeper kuşak alanları parsel düzeyinde belirlenmiş ardından bu alanlarda gerçekleşen değişim ve dönüşüm süreçleri incelenerek, alandaki işlevsel ve fiziksel değişiklikler ortaya konmuş ve son aşamada Konstantin surlarının İstanbul için iç çeper kuşak alan oluşumuna katkı sağlayıp sağlamadığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç Çeper Kuşak Alanı, İstanbul, Tarihi Yarımada, Konstantin Surları

Morfolojik Bölgeler Ve Çeper Kuşak Alanları Üzerinden Bir Okuma : İstanbul Yedikule Örneği

Gizem Cihanlı

İstanbul Teknik Üniversitesi

Ezgi Küçük Çalışkan

İstanbul Teknik Üniversitesi

Ayşe Sema Kubat

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Yedikule, Osmanlı döneminden 1970'lere kadar İstanbul'un tipik Rum mahallelerinden olan Suriçi'nin güneybatısında yer alan tarihi bir bölgesidir. Roma İmparatorluğu'nda şehrin giriş noktası olması, çevrelediği tarihi kent surları, Yedikule Hisarı ve bostanlar, bölgeyi kentsel değerler açısından önemli bir yer haline getirmiştir. Bugün, Anadolu'dan İstanbul'a göç edenlerin yaşadığı bir mahalle olan Yedikule, İstanbul'un, Marmara Denizi'ne kıyısı olan bir semti olması ve bünyesinde önemli endüstriyel miras alanlarını barındırması sebebiyle, kentsel morfoloji çalışmalarında kültürel, çevresel ve kentsel açılardan önem arz ederek incelenmesi gereken odaklardan biridir.

Kentsel morfoloji çalışma konularından biri olan çeper kuşak alanları, yapılaşma döngüleri arasında oluşmuş, ilk başta kent çeperinde iken, kentin büyümesi ile iç bölgelere gömülü kalmış, doku ve kullanım bakımından kentin yoğun yapılaşmış alanlarından farklılık gösteren kentsel birimlerdir (Hazar, Kubat, 2015). Çeper kuşak alanlarının Tarihi Yarımada'da araştırılması, bölgenin korunması ve gelecekte yapılacak planlara yol göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Morfolojik bölgeler ise kendi içlerinde homojen kentsel form komplekslerini temsil eder. Kentsel formların değerlendirilmesi açısından aynı özelliklere sahip olan morfolojik bölgeler, şehir planlarında, yapı dokusunda, arazi ve bina kullanımlarında oluşturulabilir (Conzen, 2004).

Bu çalışmanın amacı, kentsel koruma ve planlama stratejilerinde yararlanmak üzere, İstanbul'un önemli morfolojik bölgelerinden ve iç çeper kuşak alanlarından biri olan Yedikule'nin arazi kullanım analizlerine dayanarak bölgenin çeper kuşak alanlarının coğrafyacı M.R.G. Conzen'in teorileri başta olmak üzere, kentsel morfoloji alanında yapılmış farklı çalışmalar yardımıyla tespit edilmesi ve bu alanların zaman içerisindeki değişiminin incelenmesidir.

Çalışmada izlenecek adımlar şu şekildedir:

Tarihi Yarımada'nın morfolojik bölgelerinin incelenmesi, ikinci derecede oluşturulan bölgelerden biri olan Yedikule'nin çalışma alanı olarak seçilmesi, Yedikule'nin morfolojik gelişiminin tarihi süreçlerin incelenmesiyle anlaşılması, Tarihi haritaların üst üste çakıştırılarak bölgedeki değişimlerin saptanması, Çeper kuşak alanlarının 7 farklı tarihi haritanın incelenmesiyle tespit edilmesi, Yedikule'nin morfolojik bölgeleri ile çeper kuşak alanlarının çakıştırılarak değerlendirilmesi.

Çalışmada, morfolojik bölgelerin incelenmesi için, kent formunu oluşturan sokak, bina ve parsel analizleri; plan birimleri, arazi kullanımı ve bina tipleri analizlerinden yararlanılmıştır. Genellikle dört derecede tanımlanan morfolojik bölgelerden birinci dereceli bölgeler, tarihi kentin bütünü temsil eden Tarihi Yarımada ile

tanımlanırken ikinci derece, Tarihi Yarımada'nın mahalle ölçeğinde incelenmesiyle oluşan alanlar ve zamanla eklenen dolgu alanlarından oluşmaktadır. İstanbul'un morfolojik bölge analizlerinden elde edilen bilgiye göre ayrı bir bölge olarak ele alınan Yedikule, kentsel yapısı, tarihi ve kültürel konumu da göz önünde bulundurularak bu çalışmada incelenecek bölge olarak seçilmiştir. Üçüncü ve dördüncü dereceli bölgeler ise Yedikule ölçeğinde incelenmiştir.

Bölgenin çeper kuşak alanlarının tespiti için 1860-2019 yılları arasında oluşturulmuş 7 farklı harita incelenmiştir. Tarihi kent surları ve Yedikule Hisarı, bölgenin kıyı çizgisi ve tarihi demiryolları Yedikule'nin başlıca "eşik hat"larıdır (Fixation line). 1860 tarihli haritadan referans alınarak araştırmamızın ilk çeper kuşak alanları tespit edilmiştir. Bu alanlar çoğunlukla bostan alanlarından oluşmaktadır. Sırasıyla incelenen 1860, 1890, 1918, 1966, 1982, 2005 ve 2019 tarihli haritalarından bölgedeki bostan alanlarının, zamanla farklı kullanımlara dönüştüğü gözlemlenmiştir. Artan nüfus, inşa edilen yeni ulaşım hatları (Kennedy Caddesi, demiryolları gibi), endüstriyel alanların oluşturulması, kıyı bölgesine dolgu alanları eklenmesi gibi nedenlerle çeper kuşak alanlarında ve "eşik hat"larında değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler çeper kuşak alanının dönüşmesi şeklinde olurken, yeni çeper kuşak alanlarının oluşması ve mevcut çeper kuşak alanlarının genişlemesi de gözlemlenmiştir (Fringe belt alienation-yabancılaşma, fringe belt translation-öteleme, fringe belt consolidation-sağlamlama, fringe belt accretion-büyüme, fringe belt expansion-genişleme). Yedikule'deki çeper kuşak alanları ve morfolojik bölgelerin tespiti, ardından karşılaştırılması sonucunda, bölgede yeni oluşan veya değişime uğrayan alanların, yapılan değişime göre kendi içlerinde homojen bir yapı oluşturdukları; bu homojen yapının da bölgenin morfolojik bölgelerinin oluşmasına büyük bir katkı sağladığı görülmektedir.

İstanbul'un tarihi ve bütünleşik dokusunun bir parçası olan Yedikule'nin, kentte özellikle son yıllarda gerçekleşen mekânsal müdahaleler kapsamında morfolojik analizlerinin yapılması, bu analizler doğrultusunda süregelen ve gelecekte yapılacak olan koruma ve tasarım çalışmalarında, plan ve projelerde aydınlatıcı olacaktır. Çalışma sonucunda, çeper kuşakları ve morfolojik bölgeleri tespit edilen Yedikule'de, bu morfolojik analizlerin İstanbul'un tarihi surlarının ve çevresel değerlerinin korunmasına katkı sağlayabileceği gibi, gelecekte yapılacak morfoloji çalışmaları ve yazınına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeper Kuşak, Eşik Hattı, Morfolojik Bölgeler, Yedikule, İstanbul Tarihi Yarımada

Tarihsel Süreçte Çeper Kuşak Alanlarının Analizi: Taksim-Pera Örneği

Burcu Soygüzelöglü

İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı

Ayşe Sema Kubat

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Çeper kuşak alanı kavramı, 1960'lı yıllardan beri kent morfolojisi, planlaması ve kentsel coğrafya gibi çeşitli alanlarda çalışan araştırmacılar tarafından ele alınmaktadır. 1990'lı yılların sonuna doğru, kentsel tasarım kapsamında çeper kuşak alanı kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar artmış, bu kavramın önemine dikkat çekilmeye başlanmıştır. Çeper kuşak alanları, kentlerin tarihsel gelişim sürecinde uygulanan farklı planlama yaklaşımlarından etkilenir ve kent içindeki konumları ve fonksiyonları açısından önemlidir. Çeper kuşak alanları; kentin oluşum ve gelişim sürecinde kentin tarihini, bu tarihsel sürecin tanık olduğu çeşitli olayları ve planlama yaklaşımlarını yansıtır. Bu nedenle, çeper kuşak alanlarının bir kentteki oluşum ve gelişim süreçlerini analiz ederken o kentin tarihi altyapısını incelemek ve bu ikisini birlikte düşünmek oldukça önemlidir. İstanbul'un tarihi altyapısı dahilinde, hızla artan nüfusun ve yeni gelişim alanlarına olan ihtiyacın artmasının sonucu olarak, arazi kullanım ve fonksiyonlarında çeşitli değişiklikler olduğu görülmektedir ve bu durum İstanbul'un tarihsel gelişim sürecindeki temel problemlerden biri olan çeper kuşak yabancılılaşmasına sebep olmaktadır. İstanbul'un tarihi altyapısı ve ana büyüme aksı bağlamında; 1800'lü yıllarda kentin dış çeperini oluştururken, zaman içerisinde kentin büyümesi ile bu özelliğini kaybederek eski ve yeni merkezi iş bölgelerinin birleşmesi ile şu anki halini alan Taksim-Pera, doğrusal olarak gelişmekte olan merkezi iş bölgesi ekseninde kilit bölge olarak görülmektedir. Bu çalışma; İstiklal Caddesi, Taksim Meydanı ve bu alanların Tarlabaşı Bulvarı'na kadar olan çevre alanlarını kapsayan, Maçka ve Dolmabahçe'ye uzanan Taksim-Pera olarak nitelendirilen bölgenin çeper kuşak oluşumu ve değişiminin, bölgenin tarihi ve coğrafi altyapısı ile ilişkilendirilerek analiz edilmesini ve anlaşılmasını amaçlamaktadır. Çeper kuşak alanlarının oluşum ve değişim süreçleri üzerine morfolojik bir yöntem geliştiren M.R.G Conzen ve M.P Conzen'in "çeper kuşak teorisi (fringe-belt concept)" çalışmanın ana metodolojisini oluşturmaktadır. Bu metodoloji kullanılarak, çeşitli çeper kuşak arazi kullanımları tarihi haritalar üzerinde analiz edilmiş ve bu haritaların katmanlar halinde çakıştırılması ile elde edilen veriler sayısallaştırılmış ve karşılaştırmalı çıkarımlar yapılmıştır. Aynı zamanda, geçmiş ve günümüz çeper kuşak alanları arasındaki ilişkiyi anlayabilmek ve tarihle nitel ve nicel olarak bağlantı kurabilmek amacıyla bölgede mevcut çeper kuşak analizi de yapılmıştır. Bu çerçevede gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda, 1930'lu yıllara kadar bölgedeki çeper kuşak alanlarının çoğunlukla sabit kaldığı, sağlamlaştığı ve dönüşüme uğradığı; 1950'li yıllar ve sonrasında Taksim'in meydanlaşmasıyla bölge ve özellikle Gezi Park'ı çevresinde artan yeni yapılaşmaların etkisiyle yeşil ve boş alanların yabancılılaşma sürecine girdiği görülmüş; 1882'den günümüze kadar süregelen tarihsel gelişimde sınırlı sayıda yeni oluşan ve büyük ölçüde yabancılılaşmaya uğrayan çeper kuşak alanları ile bölgedeki toplam çeper kuşak alanının azaldığı saptanmıştır. Bu çalışmanın, Taksim-Pera bölgesinin çeper kuşak alanlarının oluşum ve değişim süreçlerini inceleyen ilk girişim olduğuna, bu yönü ve elde ettiği sonuçlar ile kent morfolojisi alanına katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler Çeper Kuşak Alanları, İstanbul, Kent Morfolojisi, Tarihi Altyapı, Taksim-Pera

Kentin Alt Merkezlerinin Sahil ve Çarşı Bölgeleri Üzerinden Değişimini Okumak: Karaköy, Beşiktaş, Üsküdar ve Kadıköy Örnekleri

Ayşe Sema Kubat

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

İrem Kurtuluş

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

İnsanların gündelik hayatının yansıdığı bir sahne olan kentler, kuruldukları günden itibaren toplumsal değişimlere ve gelişmelere paralel olarak sürekli bir devinim hali içindedirler. Zaman içinde farklılaşan ihtiyaçlar ve planlama kararları doğrultusunda kent merkezlerinde meydana gelen fiziksel değişimlerin, kentin sosyal yapısı ile beraber incelenerek ortaya konması gelecekte doğacak olan ihtiyaç ve alınacak kararların sağlıklı şekilde belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, İstanbul'da bulunan küçük yerleşim yerleri olarak kurulduktan sonra tarihsel süreçte kentle bütünleşen alanlar olma özelliği taşıyan Karaköy, Beşiktaş, Üsküdar ve Kadıköy semtlerinin çarşı ve iskele bölgeleri üzerinden zaman içindeki dönüşümleri ve günümüzdeki kullanımları incelenmiştir.

Seçili alanların morfolojik yapılanmasının çözümlenebilmesi ve mekânsal düzenlerindeki değişimler, çalışma alanlarının arazi kullanımı, bina ve yol dokularındaki farklar 1940'larda hazırlanan Pervititch haritaları ve günümüzdeki mevcut durumun karşılaştırılması ile ortaya konmuştur. Değişim ve dönüşümler, M.R.G. Conzen tarafından geliştirilen "kent plan analizi" metodu ve kompleks kentsel dokunun içinde gizli olan sosyal öncüllere ve mekânsal formun sonuçlarına ışık tutan mekânsal dizin yönteminin bir arada kullanılarak yorumlanması yolu ile ortaya konmuştur. Bu analizlere ek olarak çarşı ve sahil bölgelerindeki gündelik kullanımın daha ayrıntılı irdelenebilmesi için sabah, öğle ve akşam saatlerinde, hafta içi ve hafta sonu birer gün olmak üzere yapılan yaya sayımlarından faydalanılmış ve kaydedilen veriler alandaki fonksiyonlar ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışma, farklı bakış açıları ile oluşturulmuş nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanılması ile sosyal ve mekânsal yönden kentin alt merkezlerinin incelenmesine bir örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu dört farklı alanda yapılan saptamalar doğrultusunda aralarındaki benzerlik ve farklılıklar da ortaya konmuştur. Araştırma ile tarihsel sürecin ve dönüşümün tanımlanmasının, her biri ulaşım ve kentin lokal ekonomisi için önemli merkezler olma niteliği taşıyan bu alanlara gelecekte yapılacak düzenlemeler için de altlık oluşturabileceğine inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal dizin (space syntax), İngiliz Morfoloji Ekolü, alt merkez, kentsel değişim, İstanbul

A5.

Kentsel Morfolojide Kuramsal Yaklaşımlar ve Tipo-Morfolojik Çözümleme

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Belgin Turan Özkaya
(ODTÜ Mimarlık B.)

İtalyan Tipo-morfoloji Ekolünde Tip ve Tipoloji Kavramları

Neris Parlak Temizel

ODTÜ Mimarlık Bölümü - Araştırma Görevlisi

Cânâ Bilsel

ODTÜ Mimarlık Bölümü - Prof. Dr.

Özet: İki yüzyılı aşkın tarihi olan 'tip' kavramını ilk defa kent ve kent mekânı ile ilişkilendiren İtalyan Tipo-morfoloji Ekolü, verimli bir araştırma programının başlamasına öncülük etmiş ve Fransız Tipo-morfoloji Ekolüne ilham vermiştir. Mimariölçeğeyaptığıvurguile,kentselmorfolojiçalışmalarıiçindetarihselcoğrafya ve space-syntax yaklaşımlarından ayrışan İtalyan Ekolü, tip ve tipoloji kavramlarını araçsallaştırarak mimari mekânın kentsel analizin parçası olmasını sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı, ekolün oluşmasında önemli rol oynayan Saverio Muratori, Gianfranco Caniggia, Carlo Aymonino ve Aldo Rossi'nin tip ve tipoloji kavramlarına getirdikleri yorumları karşılaştırmalı olarak ele almaktır. Birbirleriyle benzerlikleri kadar farklılıklar da taşıyan bu yorumların incelenmesinin, tipo-morfolojik analiz metodunun yeniden yorumlanmasında iyi bir altlık olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tipo-morfolojik analiz, tipoloji, morfoloji, İtalyan Ekolü

Plan Game: Post-modern Mimarlık Kuram ve Eğitiminde Alternatif Bir Kentsel Form Arayışı Örneği

Cansu Türk

Orta Doğu Teknik Üniversitesi - Yüksek Lisans Öğrencisi

Esin Kömez Dağlıoğlu

Orta Doğu Teknik Üniversitesi - Dr. Öğretim Üyesi

Post-modern mimarlık kuramı ve eğitimi, kentsel tipoloji ve morfoloji çalışmalarında etkileri bugün hala belirgin bir şekilde görünür olan pek çok alternatif yaklaşımın gelişmesine katkı koymuştur. Bunun en çarpıcı ve bilindik örneklerinden biri Colin Rowe'un 1960'ların başından 1980'lere kadar yürütücülüğünü yaptığı Cornell Kentsel Tasarım Stüdyosu ve onun kuramsal bir yansıması sayılabilecek olan Kolaj Kent kitabıdır. Colin Rowe bu çalışmalarında mimarlık ile kenti ilişkilendirmenin ve birlikte üretmenin bir yöntemi olarak bağlamsalcılık (contextualism) yaklaşımını ortaya koyar. Esas olarak kentsel dokuyu örnek anlamına gelen contextualism kavramından türeyen bu yaklaşım, farklı tarihsel dönemlerden farklı üslup ve biçimlerdeki yapı tiplerini ve onların parçalarını kolaj tekniğiyle bir araya getiren eklettik bir mimari tasarım yaklaşımını benimserken, bu parçaların kentsel ölçekteki konum ve ilişkilerini belirlemek için şekil-zemin diyagramlarını araçsallaştırır. Bu diyagramlar yapıların kentsel mekân oluşturma olanaklarını ön plana çıkarırken, binaları birer poché olarak tanımlayarak mimari nesnelere kendi ayak izine indirger.

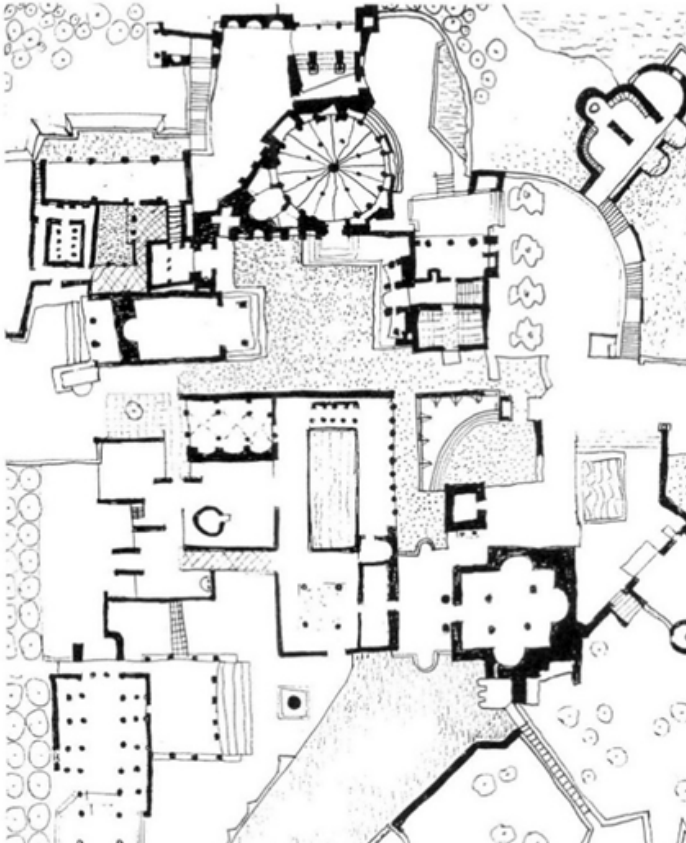
Özellikle şekil-zemin diyagramlarının kentsel doku analizlerinde oldukça etkili bir araç olması sebebiyle, Colin Rowe'un kentsel tasarım yaklaşımı günümüz kentsel form araştırmalarında önemli bir referans olmayı sürdürür. Oysa bugün oldukça az bilinen ve özünde Kolaj Kent savını önceleyen alternatif bir yaklaşımın Plan Game olarak adlandırılan bir oyunda ortaya çıktığını söylemek mümkün. 1950'lerde Texas Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğretim üyeleri Colin Rowe, Bernard Hoesli, Robert Slutzky ve John Hejduk tarafından geliştirilen Plan Game, her bir katılımcının çeşitli dönemlerden farklı mekân tipolojilerine sahip yapıların planlarını sırasıyla tek bir kâğıda çizmeleriyle oluşan kurmaca bir kent planı üretir. Diğer bir deyişle, bu oyun, mimari öncülerin hayali birlikteliğinden kurgusal ve beklenmedik bir kent biçimi oluşturma egzersizi olarak tanımlanabilir. Bu alternatif yaklaşımın önemi, mimari öncülerin üslup ya da biçimlerinden ziyade mekânsal ve tipolojik niteliklerinin ön planda olduğu bir kent formu üretme yöntemini ortaya koymasındadır. Plan Game iç içe, mimari mekân ile kentsel kamusal mekân ve dolayısıyla mimarlık ile planlama disiplinleri arasındaki sınırın muğlaklaştığı bir tasarım yaklaşımını sunar. Bu yönüyle Plan Game, kentten temsiliyetinde açık ve kamusal mekânları öne çıkaran Giambattista Nolli'nin Nuova Pianta di Roma (1748) haritası ile kenti mimari nesnelere tekillik ve bir aradalığı olarak yorumlayan Piranesi'nin Pianta di Roma (1756) haritasının adeta melez bir modelini ortaya koyar.

Bu makale, kentsel form araştırmalarında mimari mekânsal ve tipolojik niteliklerin ön planda olduğu bir yaklaşımın olanaklarını Plan Game üzerinden keşfetmeyi amaçlar. Plan Game'e ait bir çizim 1995 yılında Rowe'un öğrencisi Alexander Caragone'un The Texas Rangers: Notes from an Architectural Underground kitabında basılmış ve ETH Zürih gta arşivinde olan bir kopyası 2016 yılında sergilenmiştir. Bu çalışma, Plan Game'i çok boyutlu olarak araştırmayı ve anlamayı hedeflemektedir.

Bu kapsamda, ilk olarak gta arşivinde yapılan çalışmalar sonucunda bu oyunun benzerinin Bernard Hoesli tarafından 1983-84 yılında bir stüdyo alıştırması olarak verildiği tespit edilmiş, bu ödevin metnine ve öğrenci çalışmalarına ulaşılmıştır. Arşiv belgelerine ek olarak, bu çalışma Plan Game'in orijinal çiziminin detaylı bir analizini yaparak, içinde yer alan yapıların dönemlerini ve mimari özelliklerini tek tek yorumlar. Ayrıca, Plan Game'in aktörlerinin kuramsal ve mimari yaklaşımları incelenerek bu oyunun söylemsel analizi de ortaya konur. Sonuç olarak bu çalışma, Plan Game'in aktörlerini, bağlamını, çizim ve tasarım tekniklerini ve pedagojik boyutunu analiz ederek alternatif bir kentsel tasarım yaklaşımının izini sürerken bu yaklaşımın bugünkü kentsel form araştırmalarına olası katkısını tartışmayı hedefler.

Anahtar Kelimeler

Plan game, kentsel tasarım, tipoloji, morfoloji, post-modernizm

Plan Game. Kaynak: Alexander Caragonne, *The Texas Rangers: Notes from an Architectural Underground*, Cambridge: The MIT Press, 1995, 324.

Tipomorfolojik Analiz: Tarlabaşı' nda Sosyal İlişkilerin Mekansal Boyutu

Gizem Kepenek

İTÜ - Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı öğrencisi

Çalışmanın konu edindiği Tarlabaşı, coğrafi konumu nedeniyle ilk olarak sosyo-ekonomik açıdan Pera' dan ayrılarak orta sınıfın yerleşim bölgesi haline gelmiş; savaşlar, endüstrileşme, göç ve alınan politik kararlar ile çevresinden ayrımı günümüze kadar devam etmiştir. Mevcut sakinleri sürekli değişirken mekansal dönüşümünde en büyük kırılımı 1986' da bulvarın yarattığı yıkımla yaşamıştır. Tarlabaşı bulvarının yarattığı sınır etkisi ötekileşmesinde tetikleyici olmuş, kentsel çöküntü alanı ilan edilmesiyle birlikte kent merkezinde sermayenin hedefinde yer almıştır. 2006' da ilan edilen yenileme alanı projesi ise bu ayrımı daha da derinleştirebilecek bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün bu ayrımı daha da derinleştiren yapı çevredeki doku uyumsuzluğunun ortaya konması ve hatta giderilmesinin, zaman içerisinde geçirdiği dönüşümün analiz edilmesine bağlı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, çalışma kapsamında "Farklı gruptan birçok insana ev sahipliği yapan Tarlabaşı' nda sosyal ilişkilerin zemin bulduğu yapı çevre ne gibi özellikler taşımaktadır?" Sorusu tipomorfolojik analiz yöntemi ile ele alınmıştır. Temelde kentte yapı çevrenin, özde farklılaşan şeylerin sınıflandırılmasına; "tip" lere ayrılmasına dayanan tipomorfoloji, bir nevi ayırt etme yöntemidir. Özellikle İtalyan ve Fransız geleneğinden hareketle tarihsel bütünde fiziki ve sosyal yapının birlikte ele alınması Tarlabaşı gibi zengin karakteristik özellikler içeren hem mekansal hem de sosyal açıdan kompleks bir yapıya sahip yerleşimler için önem taşımaktadır. Yapılan Tipomorfolojik analiz için öncelikle tarihsel sürecin gözlemlenmesi adına -Pera yangınının öncesine dayanması sebebiyle- 1860 tarihli Georges d'Ostoya, 1905 tarihli E. Goad, 1944 tarihli Pervititch ve güncel halihazır haritalar karşılaştırılarak süreç boyunca yerleşimde farklılaşan kamusal /yarı-kamusal ve özel alanların olduğu 4 pilot çalışma alanı belirlenmiştir. Seçilen pilot alanlarda; Parsel büyüklükleri, Yapı-ada, yapı-sokak ve yapı-parsel ilişkileri Pervititch ve güncel haritalarda karşılaştırmalı incelenmiştir. Alt ölçekte ise sıraevler ve yenileme alanında yer alan konutların sosyal ilişkilerle ilintili tipolojik özelliklerine değinilmiştir. Çalışma ile zamanla değişen mekansal özellikler değerlendirilmiş; değişen mekansal çevreyle ya da özelliklerle birlikte sosyal ilişki ve bağların kurulduğu bu mekanların kullanım şeklinin ne şekilde farklılaştığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde, alt konulardan biri olan "mekânın sosyal ilişkilere ya da sosyalleşme biçimlerine etkisi" yorumlanmıştır. 4 pilot alandan biri olan yenileme alanı için önerilen planın diğer pilot alanlar ile uyumu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kent merkezi, Tarlabaşı, Tipomorfoloji, Sıraevler

B5.

Kent eperlerinde Yeni Gelişme Alanlarının Biçimlenmesi Sorunsalı

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ebru Firidin zgr
(MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama B.)

Kent eperinin Dönüşümü ve Kentsel Morfolojik Özellikleri – Menemen-Seyrek Mahallesi Örneği

Yeşim Koçdemir

DEU, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı,
Yüksek Lisans Programı

Emine İpek Özbek

DEU, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Kentleşme hızı ve kentsel alanlara yerleşme talebinin artışı ile birlikte kent çeperleri ve kırsal alanlar yapılaşma baskısı altında kalmakta ve kırsal alanlar zaman içinde kentsel alanlar ile bütünleşme eğilimi içerisine girmektedir. Ancak kırsal alana doğru meydana gelen saçaklanma ve yayılma, kırsal yerleşmelerin tarım ve yerleşme kültürünün yitirilmesine neden olmaktadır. Söz konusu değişim imar mevzuatı ile de yasal bir zemine taşınmıştır. 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ile çeperdeki kırsal nitelikli köy ve beldeler, büyükşehirlerde mahalleye dönüştürülmüştür. Bu koşullarda yasal olarak da kentin bir parçası haline gelen kırsal yerleşmeler kendine özgü kimlikliklerini ve yerel özelliklerini yitirme tehdidi altında kalmaktadır. Bu araştırmanın amacı, kent çeperinin dönüşüm sürecinde kırsal alanın kentleşmesini ve kent karakterinin değişimini İzmir'in kuzey gelişme aksı üzerinde yer alan bir mahalle üzerinden açıklamaktır. İzmir kentinde çeperdeki yerleşim alanlarında meydana gelen değişimi, kırsalın morfolojik yapısına uymayan yapılaşmayı ortaya koymak, kırsalın kaybolan kimliğine dikkat çekmek hedeflenmektedir.

Çalışma alanı olarak İzmir'in saçaklanarak büyüyen kuzey gelişme aksı ve kentsel gelişme baskısı altında kalan, kendine özgü kimliğini kaybetme tehdidi altında olan Menemen ilçesi, Seyrek mahallesi seçilmiştir. Seçilen mahalle kırsal nitelikli bir yerleşme iken 2008 yılında üniversitenin kurulmasıyla da birlikte kentleşme hızla artmış ve kendine özgü kimliğinden uzaklaşmaya başlamıştır. Kırsal nitelikli bir yerleşme olan Seyrek' in dönüşüm sürecinde meydana gelen değişimleri kentsel morfolojik özellikleri ile yapılı çevre özelliklerinin sokak, kamusal mekan, parsel ve bina ölçeğinde ortaya konularak açıklanması hedeflenmiştir. Böylelikle Seyrek yerleşmesi örneğinde yeni yapılaşma özelliklerinin kentsel yayılmanın çeperde var olan kırsal dokuya ve kimliğine etkisi değerlendirilmeye çalışılacaktır. Araştırma kapsamında hem yeni gelişme alanları, hem de mevcut durumda kırsal yerleşme özelliklerini koruyabilmiş olan alanların morfolojik yapısı detaylı olarak incelenecektir.

Bu çalışma kapsamında kırsal kimliğin kaybolması ve kentsel yayılma baskısı altında kalan İzmir çeperinin dönüşümü Seyrek Mahallesi örneği üzerinden tartışılacak, ilk olarak mahalleye ilişkin geçmişten günümüze yapılmış olan üst ve alt ölçekli planlar incelenecek İzmir Kuzey aksı kentleşme süreci ortaya konacaktır. İkinci aşamada Kuzey gelişme aksında saçaklanarak gelişen Seyrek yerleşmesinde iki farklı morfolojik özelliğe sahip yerleşme dokusu yapıları çevre (çevresindeki kullanımlar, ulaşım bağlantıları..), parsel ölçeği (çekme mesafeleri, inşaat alanı, parsel boyutları, bina yükseklikleri, yapı düzeni..) ve bina ölçeğinde (cephe tipolojisi) olarak incelenecektir. Kentsel yayılmanın çeperdeki kırsal yerleşmelerde meydana getirdiği sosyal yapıdaki bozulmalar yapılacak görüşmeler aracılığıyla ve yapılaşmada meydana gelen değişimler yapılacak arazi çalışmalarıyla ortaya konacaktır.

Çeperde kentleşme baskısı altında kalmış Seyrek gibi kırsal temelli yerleşmelerde yaşanan değişimler sonucu ortaya çıkan kimlik kaybının önlenmesi ve bu yerleşmelerin özgün özelliklerinin korunması gerektiği bu çalışmanın ana tartışma konusudur. Sonuç olarak bu çalışma kapsamında Seyrek yerleşimi üzerinden kentsel yayılmanın kırsal nitelikli yerleşmelerde kendine özgü yerleşme dokusu, sosyo-ekonomik yapısı ve kent karakteri üzerinde yarattığı etkileri ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Morfoloji, Kentsel Yayılma, Kırsal Yerleşmeler, Kent Çeperi

Kent Çeperi Örneği Olarak Antalya Döşemealtı'nın Tipo-morfolojik Analizi ve Bütünleşik Bir Ulaşım Ağı Önerisi Araştırması

Nilay Nida Can

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Araştırma Görevlisi

2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanun ile büyükşehirlerde köyler mahalle statüsüne alınmış ve buna göre bu alanlarda planlama sistemleri geliştirilmeye başlanılmıştır. Bu durum halihazırda hızlı kentleşme problemleri yaşayan büyük şehirlerin özellikle çeperlerini doğrudan etkilemiştir. Ortaya çıkan sorunlardan bazıları şunlardır; merkeze yakın ilçe veya köylerin kırsal karakterine uyumsuz bir şekilde şehirleşme olması, kentsel saçaklanmanın artması, birbirinden farklı tipomorfolojik özellikte yerleşmelerin uyumsuz bir şekilde bir araya gelmesi, alışılagelmiş parselasyon stratejisi sonucu kentten kıra kademeli geçişin sağlanamaması, bütünleşik bir ulaşım sisteminin olmaması sonucu kontrolsüz büyümenin görülmesidir. Bu bildiriye, bahsi geçen sorunları somut olarak deneyimleyen Antalya kent çeperinde yer alan Döşemealtı ilçesinin farklı ölçek ve özelliklerdeki üç alt bölgesi, MRG Conzen (1960) ve G. Caniggia'nın (2001) kentsel morfoloji görüşlerini sentezleyen bir metot ile tipomorfolojik olarak incelenmektedir. Bu analizin sonucunda Conzen'in kent planları, kent görünümüleri/morfolojik bölgeleme ve çeper kuşak görüşleriyle bağlantılı olarak ilçe bütününde yol hiyerarşisine uygun öneri bir ulaşım ağı sistemi tartışması hedeflenmektedir. İki aşamalı bu araştırmanın ilk aşamasında üç alt bölge, binalar, kentsel örüntü, çeper kuşak ve morfolojik bölgeleme olarak incelenmektedir. Morfolojik gözlemde yapı, parsel/blok, sokak/yol dokusu, su kanalları, yeşil alanlar ve tarım alanları referans olarak alınmaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasında, Döşemealtı'nın farklı özellikteki alt bölgelerini ilçe ve kent merkezi ile beraber bütünleşik bir ağ üzerinden Conzen'in metodu ile düşünen bir tasarım araştırması yapılmaktadır. Ulaşım ağı önerisinde, ilk kısımda elde edilen veriler, analizler ve literatürde var olan yol kademelenmesi prensipleri göz önünde bulundurularak çalışılmıştır ve böylece ulaşım planlama pratikleri kent-kır ilişkisi bağlamında yeniden düşünülmüştür. Araştırmanın temel noktasını oluşturan üç alt bölgeden ilki olan Yeşilbayır yerleşim birimi, ilçenin güneyinde Antalya kent merkezine en yakın kent çeperinde yer almaktadır. Gerek ilçe merkezine gerek kent merkezine yakın olmasının da etkisiyle hem sosyo-ekonomik ilişkiler hem de yapılaşma tipolojisi açısından kır-kent arası karakterin tipik bir örneğidir.

Morfolojik açıdan ana caddeye bağlı sokak ağı ile çözülmüş izgara plan modeline sahip karma bir blok düzenine sahiptir. Öte yandan, bir dizi çıkmaz sokak nedeniyle sokak dokusunda süreklilik görülmemektedir. İkinci çalışma alanı olarak Palm City, Altınkale, Döşemealtı'nın doğusunda yer alan, süper blok karakterinde düşük yoğunluklu yapılaşmaya sahip kapalı site ve yüksek gelir grubunun bulunduğu tipik bir kentsel saçaklanma örneğidir. Seçilen üç-alt bölgeden biri olarak Bademağacı, yerleşkenin kuzey-batısında bulunan kırsal karakteri sergilemesi açısından diğer iki bölgeden ayrılan farklı bir örnektir. Bir başka deyişle köy olarak sınıflandırılan bu bölgede, ana yol boyunca sıralı düzende yapılaşma gözlemlenirken, iç kısımlarda organik plan düzeni net bir şekilde görülmektedir. Yapı dokusunun etrafının tarımsal alanla tanımlanması ise kırsal karakteri mekânsal olarak okutmaktadır. İlk örnekten son örneğe farklı çeper karakterlerini sergileyen bu alt-bölgelerin analizi, Döşemealtı ilçe merkezi etrafında yeniden düşünülerek kırsal karakteri farklı derecelerde destekleyen ve kent-kır ilişkisi sürekliliğini sağlayan bütünleşik bir ulaşım ağı sistematüğini beslemektedir. Sonuç olarak bu bildiri, kent çeperlerinde tipö-morfolojik bir sorun haline gelen kent-kır ilişkisini, yerin karakteri ve potansiyeli etrafında yeniden düşünülmesinde örnek bir çalışma olmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: kent çeperi, kent-kır ilişkisi, kademeli ulaşım ağı, tipö-morfoloji

Planlama Sürecinin Bir Ürünü Olarak Türkiye’de Banliyö Morfolojisi: Ankara-Çayyolu Örneği

Aybike Ceylan Kızıldaş

Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Dr.

Banliyö yerleşimleri kentlerin çekirdek bölgelerinden farklı olarak, görece büyük kadastral parsellerden oluşan araziler üzerinde gelişir ve genelde daha büyük parçalar halinde ve görece düşük yoğunluklarda inşa edilir. Henüz yapılaşmamış ve geçmişte oluşan yapı adası ve parseller ile sınırlanmamış kentsel gelişme süreçleri birbirinden çok farklı tipte dokuların ve yapıların gelişmesine olanak verir. Böylece kent çekirdeklerinin tarihsel karmaşıklığı ve çok katmanlılığı karşısında daha basit ve tek katmanlı bir karakter sergilemelerine rağmen, banliyöler hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle çok farklı morfolojik özelliklere sahip olabilir. Banliyölerin genel karakterinden gelen bu esneklik ve çeşitliliğin yanı sıra, her ülkenin kentsel büyüme dinamikleri, konut sektörleri, yerel mimarileri ve planlama mekanizmaları gibi etkenler nedeniyle, banliyölerin mekansal örüntülerinde ülkelere ve bölgelere özgü farklılaşmalar ortaya çıkar. Ayrıca başlarda kent dışında gelişen banliyölerin zamanla kentin iç kesimlerinde kalması banliyölerin gelişimine tarihsel bir boyut ekler. Bu çerçevede özellikle büyük kentlerde kendini gösteren, Türkiye’ye özgü bir banliyö gelişiminden söz etmek mümkündür. Bu bildiri Ankara – Çayyolu örneği üzerinden Türkiye’de banliyö morfolojisinin genel karakterini açıklamayı amaçlamaktadır. Ankara’nın batı yönündeki gelişme bölgesi olarak Çayyolu Köyü’nün çevresi 70’li yıllardan itibaren imara açılmış ve orta - üst gelir kesiminden yoğun talep görmüştür. Ayrıca Çayyolu’nun giderek kentin içinde kalan bir bölge haline gelmesi de planlama sürecinin gidişatını etkilemiştir. Parsel ölçeğinde gelişen müstakil konut ve apartman tiplerinden, ada ölçeğinde inşa edilen siteler ve mahalle ölçeğinde kurulan büyük konut projeleri ve kooperatiflere kadar pek çok yapı adası ve bina tipi yan yana şekillenmiştir. Bu süreç bir yandan nazım ve uygulama imar planları yoluyla yönlendirilirken, diğer yandan bu sürecin kendisi değişiklik ve revizyon aşamalarıyla planlama sürecini belirlemiştir. Sonuç itibarıyla, hızlı yapılaşma ve yüksek toprak rantları karşısında, planlama süreci çeşitli aşamalardan geçmiş ve Çayyolu çeşitli yapı üretim tarzlarının ürünü olan pek çok farklı morfolojik karakter alanın bir kolajı olarak bugünkü halini almıştır. Çayyolu’nun mekansal örüntüsü farklı bütünlük düzeylerinin ve farklı parça-bütün ilişkilerinin bir toplamı olarak okunabilir ve bu örüntü Ankara ve diğer büyük kentlerde gelişecek genel bir banliyö karakterinin erken örneği olarak görülebilir. Dolayısıyla bu bildiri de Ankara-Çayyolu’nda 70’li yıllardan bu yana yaşanan banliyö gelişiminin içerdiği mekansal çeşitlilik incelenirken, bu çeşitliliğin ardında yatan planlama sürecinin ana hatları ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Banliyö morfolojisi, Planlama süreci, Yapı adası tipi, Konut tipi

A6.

Yerel Yönetimler, Planlama Politikaları ve Kentsel Biçimlenme Etkileşimi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Zeynep Enlil
(YTÜ Şehir ve Bölge Planlama B.)

Çok-Boyutlu Sistem Çerçevesi: Bütünleşik ve Sürdürülebilir Kentsel Süreçlerin Planlaması ve Yönetiminde Kentsel Morfoloji Yaklaşımlarının Etkileşimi

Ebru Gürler

Bağımsız Araştırmacı / Kentsel Tasarımcı, Dr.

Kentler; zaman-mekan ağında etkileşen alt-süreçler ile planlanan ve yönetilen, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel katmanları içeren kentsel dinamiklerin oluşturduğu karmaşık sistemler bütünüdür. Bu nedenle, kentsel süreçler kendisini oluşturan sistem dinamikleri arasındaki bağlantısallık nedeniyle çok-boyutlu bir etki alanına sahiptir. Kentlerde sistem dinamiklerini çeşitlendiren küresel, bölgesel ve yerel katmanlardaki içsel ve dışsal bileşenlerin sürekli evrilmesi; kentsel gelişim, değişim ve dönüşüm süreçlerinin bütünleşik/sürdürülebilir planlaması ve yönetimi için ölçeklerarası bir sistem çerçevesi oluşturulmasını gerektirir. Kentsel Morfoloji, hem kentlerin oluşumu ve gelişimini çözümlemek için çok-boyutlu mekânsal model ve fiziksel özelliklere odaklanan biçim çalışması hem de kent ve bölgelerin dönüşüm süreçlerinin planlaması ve yönetimine odaklanan coğrafya çalışmasıdır. Kentsel Tasarım, hem mekân hem de süreç odaklı planlama ve yönetim sağlayan, sistem bilimleri-temelli dinamik bir çerçevedir. Sistem dinamiklerinin görünmeyen boyutunda yer alan kentsel süreçlerden, görünen boyutunda yer alan kentsel mekanlara disiplinlerarası etkileşim ve ölçeklerarası süreklilik sağlanabilmesi için kentsel morfoloji ve kentsel tasarım birlikte kullanılabilir. Dolayısıyla bu evrilme sürecinde; kentsel morfoloji yaklaşımlarını kentsel sistemlerde birbirinden ayrı tutarak öz kapasitelerine kısıtlayan 'parçacıl yaklaşım' yerine, kentsel morfoloji yaklaşımlarını süreçlerin ortak noktalarında birleştirerek tüm potansiyelini kentsel sistemlerde serbest bırakan 'bütüncül yaklaşım' kaçınılmazdır. Kentsel sistemlerde; 'biçim-temelli coğrafi çerçevelere odaklanan kentsel morfoloji yaklaşımları' ile 'politika-temelli düzenleyici çerçevelerle şekillenen bütünleşik ve sürdürülebilir kentsel süreçleri'n birbirine içten kenetlenmesi, farklı disiplinlerin ortak platformda buluşturulmasına ve etkileşimli bir sistem yaklaşımı geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

18.yy'da farklı disiplinler arasında ilk bağlantıların kurulması, 20.yy Kentsel Morfoloji yaklaşımlarına bilimsel bir temel sağlamaktadır. Linnaeus tarafından tanımlanan fiziksel karakter ve statik biçim odaklı "bilimsel sınıflama yöntemi" ile başlayan 'genel sistem çerçevesine dayanan parçacıl yaklaşım', Goethe tarafından geliştirilen içsel oluşum ve dinamik dönüşüm karakteri odaklı "morfolojik yöntem" sayesinde 'karmaşık sistem dinamiklerine odaklanan bütüncül bir yaklaşıma' evrilmiştir. 19.yy'da coğrafyanın bilimsel alanda yeni bir disiplin olarak tanımlanması ve kent planlamanın kamusal biçimde kurumsallaşması; mutlak/fiziksel mekan ilkelerinden, coğrafi mekan sistemine geçişi sağlamıştır. 20.yy ortasından itibaren sistem, bölge ve kent bilimlerinin küresel biçimde örgütlenmesi ve kentsel tasarımın disiplinlerarası etkileşimli bir bilim alanı olarak tanımlanması; sistem çerçeveli

coğrafi mekan ile süreç çerçevesi göreceli mekan arasında ölçeklerarası bağlantı sağlamıştır. 21.yy'da ise Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini gerçekleştirmek için Yeni Kentsel Gündemin merkezinde yer alan Kentsel Tasarım; bütünleşik ve sürdürülebilir kentsel süreçlerin planlaması ve yönetiminde mekanizma-araç bağlantısı sağlayan ve bölgesel ölçek üzerinden küresel stratejiler, ulusal politikalar ve yerel dinamikler arasında ölçeklerarası birliktelik içinde işleyen çok-boyutlu bir sistem çerçevesi olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada kentsel morfoloji yaklaşımları ile kentsel koruma-gelişim-dönüşüm süreçleri arasındaki disiplinlerarası bağlantıların ve etkileşimli katmanların çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, kentsel süreç planlama ve yönetim sağlayan ölçeklerarası işleyişin çok-boyutlu bir sistem çerçevesinde tanımlanması hedeflenmektedir. Çalışmada, kentsel morfoloji yaklaşımlarının benzerlik ve farklılık gösteren katmanları ile bütünleşik ve sürdürülebilir kentsel dönüşüm süreçlerinin karakteristik yapısı arasında kenetlenen çerçeveler konularında cevap aranmaktadır. Kentsel Morfoloji literatürü üzerinden kuramsal analiz yapılarak; kentsel mimari temelli tipo-morfoloji (Muratori), tarihsel coğrafya temelli morfogenetik (Conzen), sosyo-mekansal süreç-temelli kentleşme (Versailles) ve coğrafi bilgi sistemleri temelli planlama-tasarım (Yapılandırma) yaklaşımlarının ölçeklerarası sistem çerçevesinde temel ölçütleri tespit edilmektedir. Ardından, kentsel koruma-gelişim-değişim alanlarına odaklanan 'bütünleşik kentsel dönüşüm' ve toplum-ekonomi-çevre alanlarını temel alan 'sürdürülebilir kentsel dönüşüm' süreçlerine dair karakteristik yapının, kentsel morfoloji yaklaşımlarında kenetlenme sağlayan dinamik çerçevesi bütüncül ilkeleri ile etkileşen disiplinlerarası bağlantıları karşılaştırılmaktadır. Sonuç olarak, kentsel süreçlerin planlaması ve yönetimi konusunda ölçeklerarası bir sistem çerçevesinde kentsel morfoloji yaklaşımlarının etkin işleyiş mekanizması tartışmaya açılmakta, kentsel tasarımın bölgesel ölçekteki bağlantı gücü vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sistem Bilimleri, Kentsel Morfoloji, Kentsel Tasarım, Bütünleşik/Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm, Kentsel Süreç Planlama ve Yönetim

Tarihi Dokuların Değişiminde Yerel Yönetimin Rolü: Ulucanlar/Ankara Örneği

Elif Miray Kısaer

ODTÜ, Mimarlık Bölümü,
Kültürel Mirası Koruma Lisansüstü Programı - Araştırma Görevlisi

Neriman Şahin Güçhan

ODTÜ Mimarlık Bölümü, Kültürel Mirası Koruma Lisansüstü Programı - Prof. Dr.

Fiziki çevreye ait tüm elemanlar; sosyo-ekonomik, kültürel ve politik güçler etkisi ile zaman içerisinde değişip dönüşerek kentsel morfolojiyi oluşturmaktadır. Özellikle tarihi kent dokularında açıkça görülen bu değişimler, miras alanlarının korunmasına yönelik karar mekanizmalarının tutumları ile şekillenmektedir. Ankara tarihi kent merkezi sınırları içinde yer alan geleneksel konut alanları da yaklaşık son yirmi yıldır bu süreçten fiilen etkilenmektedir. Yerel yönetimin sokak sağıklaştırma projeleri ile dönüşümünü başlattığı Hamamönü ve Hamamarkası, kent morfolojisinin evriminde koruma disiplini açısından sorunlu olarak görülen miras alanlarıdır.

2004 yılında 5226 sayılı 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun' ile değişen mevzuatla yerel yönetimlerin kültürel miras alanlarının korunması konusunda yetki ve sorumluluklarının artırılması, Türkiye'deki tarihi kent dokularının değişim ve dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. Bu süreç Ankara'da Ulus tarihi kent merkezi sınırlarının güneydoğusunda yer alan Ulucanlar Bölgesi'nin dönüşümünü başlatmıştır. En eskisi 17. yüzyıla ait olan tarihi konutların büyük bir bölümü, Altındağ Belediyesi'nin rekonstrüksiyon uygulamaları doğrultusunda 2016 yılında yıkılmıştır. Sonrasında yapıım tekniği, yapı malzemeleri ve mimari elemanları bağlamında özgün konut özelliklerini yansıtmayan rekonstrüksiyonlar yapılarak, Ulucanlar'da 'yeni' bir tarihi konut dokusu üretilmiştir.

Bu çalışmada, yerel yönetimin uygulamaları ile bölgenin geçirdiği değişim ve dönüşüm tarihi dokulardaki özgünlük tartışması üzerinden incelenmiştir. Çalışma alanındaki 66 parsel için; 1930lar, 1993 ve 2011 yıllarına ait kaynaklardan elde edilen bilgiler ile 2020 yılında yerinde yapılan tespitlere dayanarak, konutların fiziki özellikleri ve mevcut durumları analiz edilmiştir. Çalışmada dört farklı zaman aralığına ait analizler karşılaştırılarak tarihi dokudaki değişimin niteliği; doku, yapı adası, parsel ve yapı özelinde incelenmiş ve kent morfolojisine etkileri değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucu Geç Osmanlı Dönemi'ne ait tarihi konut dokusunu barındıran Ulucanlar'ın, son yıllardaki uygulamalar ile özgünlüğünü büyük oranda yitirdiği ve kentin morfolojik evriminde yeni bir süreç oluşturduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ulucanlar, geleneksel konut dokusu, özgünlük

Yavaş Şehir Hareketinin Kent Biçimine Etkisi Bağlamında İncelenmesi-Taraklı Örneği

Eda Yalçınkaya

Yıldız Teknik Üniversitesi, FBE Kentsel Mekân Organizasyon ve Tasarım Programı -
Yüksek Lisans Öğrencisi, Şehir Plancısı

Esin Özlem Aktuğlu Aktan

Yıldız Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Doç. Dr.

Yavaş şehir yavaş yemek hareketinden yola çıkılarak 1999 yılında İtalya'da doğmuştur. Hareketin özünde kentlerin alternatif bir kalkınma modelinin ortaya konmasının yanında kentlerin kendi kimliklerini koruyarak gelecek kuşaklara aktarılmasını hedefleyen bir yaklaşım söz konusudur. Yavaş şehir hareketi bir sürdürülebilir kent modeli olup kendine özgü kriterleri ve felsefesi bulunmaktadır. Kentin değerlerine, kültürel miras ve doğaya önem veren, yereli ön planda tutan, çevreye duyarlı ekolojik, ekonomik, teknoloji ile uyumlu hizmetleri ilişkilendiren bir yaklaşımdır. Çevre politikaları; altyapı politikaları; kentsel yaşam kalitesi politikaları; tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkarlara dair politikalar; misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar; sosyal uyum; farkındalık şeklinde 7 kriter başlığı altında toplam 72 kriteri bulunmaktadır. Dünyada 30 ülkede, 264 kentte, Türkiye'de ise 18 adet (Temmuz 2020 itibarıyla) yavaş şehir bulunmaktadır.

Kentsel mekândaki değişimlerin yavaş şehir hareketi ile bağlantılı olup olmadığı ve bağlantılı ise kent biçimini nasıl etkilediğinin ortaya konulması çalışmanın amacıdır. Yavaş şehir hareketi kentlerde değişime neden olmakta mıdır? Olması beklenmekte midir? Kent biçimi ile bağlantılı ise yavaş şehir ilan edilmeden önce ve ilan edildikten sonra kent biçimi nasıl etkilenmektedir?" sorularının cevapları aranmıştır. Türkiye'de yavaş şehirler incelenmiş olup kent biçimine etkisi bakımından somut örneklerin yer alması sebebiyle Taraklı kenti örnek alan olarak seçilmiştir. Çalışma yavaş şehir hareketinin kavramsal çerçevesi, Türkiye'deki yavaş şehirlerden örnekler ve örnek alan seçilen Taraklı'nın yavaş şehir hareketine bağlı olarak kent biçimine etkisi bağlamında incelenmesini kapsamaktadır.

Çalışmada yöntem ve araştırma tekniklerinin temelini nitel araştırma metodu oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında hazırlanan araştırma sorularına yönelik "Yavaş şehir hareketi bir kentin fiziksel mekân biçimini doğrudan etkilemektedir" hipotezi ortaya konmuştur. Kavramsal çerçeve sözel veri analiz yöntemi ile değerlendirilip literatür araştırması, örnek alan belirlenmesi-incelenmesi şeklindedir. Taraklı kenti yavaş şehir olmadan önce ve yavaş şehir olduktan sonra kent biçiminde ne tür değişikliklerinin olduğu nüfus istatistikleri, ekonomi istatistikleri ve yıllara göre şehir haritaları üzerinden yapılan morfolojik analizlerle ölçülmektedir. Şehir haritaları üzerinden yıllara göre kentin biçimlenişindeki değişimi gösteren morfolojik analizler yapılmış; nüfus hareketleri ve yerel ekonomideki değişimler incelenmiş ve yapılan analizler karşılaştırma yöntemi ile değerlendirmiştir.

Taraklı'nın Osmanlı'dan kalma özgün mimari dokusu, jeotermal açıdan zengin yapısı ve daha birçok özelliğe sahip olması nedeniyle 2011 yılında Yavaş Şehir statüsüne kabul edilmiştir. İlçede 2011 yılında termal devre mülk tesisleri, 2012 yılında toplu konut projeleri gerçekleştirilmiştir. İlçede yapılan bu projelerle mekânsal değişim önemli derecede değişmiştir. Çalışmada kullanılan nüfus, ekonomik ve morfolojik harita analizlerine göre konut değişimi, arsa ve tarlaların satılarak imara açılması, turizm sektörünün gelişmesi ile bölgedeki tarım ve hayvancılığın yok olması gibi sonuçların ortaya çıkması yavaş şehir hareketi ile doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Taraklı'da yavaş şehir hareketi sonrası değişimler; ticari markaların zincirlerini açması, mahalle bakkallarının yerini büyük marketlerin alması; yavaş şehir hareketinin bir marka değeri olarak algılanması; turist sayısındaki artış ile konaklama, arsa ve tarlalara talebin artması; emlak piyasasında yükseliş; kullanıcı profilinin değişmesi; imar faaliyetlerinde artış; turizm sektörüne yoğunlaşma olduğu için tarım ve hayvancılığın azalarak yok olmasıdır. Yavaş şehir hareketinin kent biçimine etkisi bağlamında; mevcut arazi kullanımının değişmesi, ekonomik dengedeki temel sektörün değişmesi, kullanıcı profilinin değişmesi, imar faaliyetlerinin hızlanması olarak neticelendirilebilir. Temel sorun Yavaş Şehir Hareketinin sürdürülebilir kent modeli yerine bir marka değeri olarak algılanması ve kentin kontrolsüz gelişiminin önünün açılarak mekâna olumsuz yansımaları şeklinde yorumlanmasıdır. Kentlerin yavaş şehir hareketinden sonra olumsuz etkilenmemesi için yavaş şehir ilanı ile beraber uyulması gerekli yönergeler geliştirilmeli ve bunların denetimi için gerekli kontrol mekanizmaları öngörülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Yavaş şehir, kent biçimi, turizm, Taraklı.

Seferihisar'ın Sakin Şehir Unvanını Almasının Morfolojik Yapısına Etkisinin İncelenmesi

Gizem Dural

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi - Doktora Öğrencisi

Emine Köseoğlu

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi - Doç. Dr.

Kentler zaman içinde birtakım değişikliklere uğramaktadır. Kentlerin biçimsel ve yapısal özellikleriyle geçirdiği bu dönüşüm kentsel morfoloji çalışmalarıyla incelenmektedir. Sakin şehir kavramı ise kentlerin geçirdiği bu dönüşümün hızı ile yakından ilişkilidir. Modernleşme ile insan hayatında önemli bir yer tutan hızlı yaşam prensiplerine tepki olarak yavaş yemek, yavaş yaşam, yavaş trafik, yavaş seyahat, yavaş turizm ve yavaş şehir gibi birçok kavramı barındıran “yavaş hareketi” ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın bir getirisi olarak “Sakin Şehir” (Cittaslow) hareketi ilk olarak 1999 yılında İtalya’da gündeme gelmiştir. Kentlerin dokusunu ve kültürünü korumak, yöresel farklılıklarıyla öne çıkmasını sağlamak ve kendi kültürlerinin ayırıcı yönlerini korumak amaçlarını güden bu hareketin amaçları doğrultusunda getirdiği bazı kriterler bulunmaktadır. Belirlenen kriterlere uyan kentlerin bu birlik tarafından tescillenerek sahip olduğu değerlerin korunması amaçlanmıştır. Ancak, bu kentlerin sahip olduğu Sakin Şehir unvanı, kentlere tanınırlık kazandırmış ve başta turizm olmak üzere kente hareketlilik getirmiştir. Bu hareketlilik kentteki iş hacmini, sirkülasyonu, nüfusu ve bunlara bağlı olarak yapılaşmayı getirmektedir. Kentin sahip olduğu değerleri korumak için atılan bu adım, diğer yandan birtakım dezavantajları beraberinde getirmektedir. Sakin Şehirler üzerine yapılan literatürdeki çalışmalar ele alındığında, bu unvan alındıktan sonra kentte gerçekleşen değişimlerin sakin şehir kavramının hedefleri ile ilişkisinin sorgulandığı çalışmaların eksikliği görülmüştür. Bu sebeple, kentlerin kazandığı Sakin Şehir unvanının kentlerin yapısında oluşturduğu dönüşümün incelenmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma ile Türkiye’deki ilk Sakin Şehir olan Seferihisar’ın bu unvanı almadan önce ve aldıktan sonra sahip olduğu morfolojik özelliklerindeki farklılaşmanın incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye’de Seferihisar’ın sakin şehir unvanını almadan önceki ve aldıktan sonraki biçimsel ve yapısal özellikleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu anlamda Seferihisar’ın Sakin Şehir ilan edildiği 2009 yılından hemen öncesinden başlayarak bugüne kadar geçen dönem çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Bu çalışmada morfolojik analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Bu anlamda haritalar üzerinden karşılaştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu karşılaştırma kent çeperi ve yapı blokları üzerinden yapılmıştır. Seferihisar'ın Sakin Şehir unvanını almadan önceki durumu ile bu günkü durumunun morfolojik özelliklerini karşılaştırmak için Google Earth Pro uygulamasındaki hava fotoğraflarından faydalanılmıştır. 2006, 2011 ve 2019 yıllarına ait hava fotoğrafları dönemsel farklılıkları ortaya koymak için karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Bu karşıştırmaları desteklemek için kentteki yapılaşmaya dair haber analizi yapılmıştır. Aynı zamanda kentin demografik özelliklerindeki değişiklik morfolojik özelliklerindeki değişiklik ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında kentsel morfoloji, yavaş hareketi, sakin şehir kavramları ve Seferihisar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Devamında verilerin analizi yapılmış ve elde edilen ham veriler incelenmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda kentin morfolojik değişimi, 'kent çeperindeki büyüme ve yayılma' ve 'yapı kütlelerinin boyutlarındaki farklılaşmalar' olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Yapılan karşıştırmalar ile demografik özelliklerdeki farklılaşmanın kentin morfolojik yapısına etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca Seferihisar'ın morfolojik yapısındaki değişikliklerin sakin şehir üyeliği için gerekli olan özellikler ile ilişkileri sorgulanmıştır. Bu bağlamda kentin sakin şehir unvanını elde ettikten sonra geçirdiği değişimlerin kenti kendisine bu unvanı kazandıran özelliklerden uzaklaştırdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler Kentsel morfoloji, sakin şehir, Seferihisar

B6.

Kentsel Dokunun Morfolojik Dönüşümü

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fazilet Duygu Saban
(Çukurova Üniversitesi Mimarlık B.)

Konut Dokularının Tarihsel Süreçte Morfolojik Değişimi: Akşehir Örneği

Murat Ferit Altun

Konya Teknik Üniversitesi - Şehir Plancısı

Mehmet Topçu

Konya Teknik Üniversitesi - Doç. Dr.

Kentsel Morfoloji, bir yapı ölçeği veya yerleşim dokusundaki oluşum ve dönüşüm süreçlerini tarihsel dönemler açısından inceleyen ve mekansal kimliği çok boyutlu olarak ortaya koyan ve analiz eden bir çalışma alanıdır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı; bulunduğu dönemlerin kültürünün, yaşayış şeklinin ve beklentilerin etkisi ile biçimlenmiş bir şehrin tarihsel süreç içerisindeki fiziksel değişimlerini incelemek ve bugünkü eski ve yeni kentsel dokuları arasındaki morfolojik farkları ve benzerlikleri ortaya koymak ve değerlendirmektir.

Çalışma yaklaşımına uygun örneklem alanı olarak tarihi kimliğe sahip Akşehir Kenti seçilmiştir. Akşehir kenti geçmişi Neolitik çağa kadar dayanmakta olan eski ve tarihi bir yerleşim yeridir. Kent merkezinde tarihi dokunun yer aldığı yaklaşık 48 hektarlık tescillenmiş Kentsel Sit Alanı bulunmaktadır. Kentsel sit içerisinde tarihi ticaret merkezi olan arasta alanı da mevcuttur. Yeni gelişen şehrin ticaret merkezi arasta alanının çevresinde bir MIA alanı oluşturmakta ve yeni şehir yerleşim alanı da bu alanın devamında gelişmiştir. Şehrin doğal ve fiziksel eşikleri etkisinde kent bugünkü morfolojik biçimini almıştır. Örnek olarak seçilen Akşehir Kentinin 1800-1950 yılları arası dönemi, 1950-2000 yılları arası dönemi ve 2000 yılı sonrası dönemi yansıtan, her biri yaklaşık 5 ha büyüklüğünde 3 adet konut dokusu örneklem alanı seçilmiştir. Bu örneklem alanlarının karşılaştırmalı mekânsal analizleri yapılarak benzer ve farklı yönleri değerlendirilmiştir.

Karşılaştırmalı mekânsal analizleri incelemesi sonucunda 1800-1950 yılları arası dönemi yansıtan dokunun, tabanda yayılmasına karşın yapılaşma yoğunluğunun, yol yüzeylerinin ve kat yüksekliklerinin daha düşük olması insan ölçeğinde yaya odaklı kent morfolojisine sahip olduğu; 1950-2000 arası yılları ve 2000 yılı sonrası dönemi yansıtan dokularda ise taban alanının azalmasına karşın yapılaşma yoğunluğunun, yol yüzeylerinin ve kat yüksekliklerinin daha yüksek olması, taşıt odaklı kentsel bir forma evirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde bulunduğu dönemlerin kültürünün, yaşayış şeklinin ve beklentilerin etkisi ile kentin karakterini ve kimliğini yansıtan, diğer yerleşim alanlarından ayıran morfolojik yapısının zaman içinde çok önemli bir evrim geçirdiği bilimsel verilerle ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akşehir, Kentsel Morfoloji, Konut Dokusu, Konut Tipolojisi, Tarihsel Değişim.

Adana'da Konut Alanlarının Döngüsel Gelişimi: Oluşum, Birikim ve Dönüşüm Dönemleri

Can Durmuşoğlu

Mimar

Tolga Ünlü

Çukurova Üniversitesi - Prof .Dr.

Türkiye kentleşme tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen modernleşme hareketlerinin izlenebileceği dönem kentlerinden biri Adana kentidir. Bu çalışmanın temel amacı Adana'da Cumhuriyet sonrası planlı olarak gelişim gösteren ilk konut alanı olan Reşatbey Mahallesi'nin konut dokusunda gerçekleşen ve yaklaşık yüz yıllık bir dönemde görülen değişimleri incelemek ve tartışmaya açmaktır.

Kentin geleneksel kent formundan farklılaşp, mekânsal biçimlenme sürecinin Cumhuriyet'in kurucu idealleri doğrultusunda gerçekleştiği ve kentsel doku itibariyle dönemin morfolojik özelliklerinin geliştiği Reşatbey Mahallesi, ilk oluşum döneminden günümüze kadar geçirdiği dinamik morfolojik süreçler doğrultusunda, Cumhuriyet döneminde yaklaşık yüz yıl boyunca konut alanlarının geçirdiği değişimin izlenebileceği bir alan olmuştur.

Yapılan bu çalışma gerek dünyada gerekse Türkiye'de son dönemde gelişim gösteren kentsel morfoloji alanının olanaklı kıldığı ve kent biçimini açıklayıcı iki öncü yaklaşım olan tarihsel-coğrafi ve tipo-morfolojik yaklaşımlar kapsamında ele alınmıştır. Tarihsel-coğrafi yaklaşım, kentin örüntülerinin tarihsel gelişim süreçlerini dönemler ve döngüler üzerinden açıklamaya olanak verirken, tipo-morfolojik yaklaşım, kentin fiziksel örüntüleri içerisindeki en küçük mekân parçacıkları olarak varsayılan, bina mimari karakterleri ve bulunduğu parselin biçimsel özelliklerinin, dönemler içerisinde farklılık gösteren, düşünsel iklimden, ihtiyaç ve teknolojik gelişimlere bağlı olarak evrimleşen yapı süreçleri aracılığıyla ölçekler arası bir gen haritası çizmekte ve sonuç çıktısı olarak tipo-morfolojik dönemleri ortaya koyabilmektedir. Tipo-morfolojik dönemler ise birbirleriyle, kimi zaman kopuk kimi zaman da süreklilik arz eden ilişki örüntüleri doğrultusunda oluşan kentin biçimi ve süreçleri hakkındaki önemli bulguları gözle görülür bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, tipo-morfolojik çözümleme yöntemleri ile kavramsallaştırılan kent mekânı, bir sonraki evrede neye ve nasıl dönüşeceğine dair örtük bir takım ipuçlarını verebilir hale gelmekte ve bir tasarım teorisi olarak kendi çerçevesini çizebilmektedir. Çalışmasının yöntemini oluşturan kavramsal çerçeve, her iki yaklaşımın ortaya koyduğu çözümleme yöntemleri takip edilerek oluşturulmuştur.

Yukarıda söz edilen yöntemler ile ele alınan çalışma, Reşatbey Mahallesi'nde yaşanan mekânsal değişimleri dönemler aracılığıyla ele almıştır. Bunlar, özellikle Türkiye şehircilik tarihi yazımında da işaret edilen, başta Erken Cumhuriyet dönemi olarak tanımlanan ve 1960'lı yıllara kadar etkisini sürdüren erken dönemi, "oluşum yılları" olarak; 1960'lı yıllardan 1980'li yıllara kadar süren hızlı kentleşme evresini "birikim yılları"; son olarak da serbest piyasa ekonomisinin kentsel mekân üzerindeki etkilerinin görülmeye başlandığı ve günümüze kadar gelinen dönemi de "dönüşüm yılları" olarak üç farklı morfolojik dönemde ele almıştır.

Bu dönemler ise alanın biçimlenme süreçleri içerisinde iki farklı karakter bölgesinin oluşumunu sağlamış ve yine bu bölgelerde üretilen sekiz farklı konut tipinin ürettiği mekânsal değişimler ortaya konmuştur.

Çalışmanın diğer bir bulgusu ise konut alanında yüzyıllık süreçte gerçekleşen morfolojik süreçlerin alanda tarihsel bir süreklilik oluşturmadığı, parsel ölçeğinde eski yapıların yeni yapılar ile yer değiştirmesi sonucunda mekânın her dönemde yeniden üretildiği, bu yönüyle tipo-morfolojik yönden bir mimari tipin evrimleşerek gelişmesinin yerine yık-yap süreçleri ile sürekli olarak yeni tiplerin üretilmiş olduğudur. Bu durum aynı zamanda, Türkiye kentlerinin birçoğunda gerçekleşen bu dönüşüm süreçlerinde imar planı kararlarının ve mimarlık pratiklerinin tartışmaya açılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada, Reşatbey Mahallesi özelinde konut alanlarında morfolojik değişim incelenmekle birlikte bu değişimde planlama ve mimarlık uygulamalarının rolü de sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adana, Kentsel Morfoloji, Morfolojik Dönemler, Konut Alanları, Konut Tipleri

Kentsel Dönüşüm Alanlarının Morfolojik Boyutta İncelenmesi "Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm Örneği"

Serpil Kutlu

Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı - Mimar

Ayşegül Tanrıverdi Kaya

Düzce Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
Dr. Öğretim Üyesi

Sanayi devrimi ile başlayan kentleşme olgusu teknolojik gelişmelere paralel olarak hız kazanarak, artmıştır. 2050 yıllarında dünya nüfusunun %70'inin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Kentler sunduğu eğitim, iş, sağlık, sosyal ve kültürel yaşam olanakları ile nüfus çeken cazip yaşam merkezleridir. Bu avantajlar nüfusun kent merkezlerinde yoğunlaşmasına neden olmakta ve nüfus artışı ile konut sorununu beraberinde getirmektedir. Özellikle ülkemizde 1950'li yıllarda kırdan kente artan göçler, kentlerde hazine arazileri üzerinde kaçak yapılaşma ve gecekonduların oluşumuna neden olmuştur. Bütün bu sosyal ve ekonomik gerekçelere ek olarak Türkiye afet riski yüksek bir ülkedir. Sağlıksız yapılaşma, hatalı yer seçimleri bu riski artırmaktadır. İnsanlar yoğun olarak belli alanlarda yaşamaya başladığından beri afetlerin hasarları ve etkileri de artmıştır. Hızlı kentleşme nedeniyle artan nüfus ve yapılaşma sismik riski de belli bölgelerde artırmaktadır. Bütün bu gerekçelerle son yıllarda ülkemizde kentsel dönüşüm projeleri gündeme çözüm olarak gelmiştir.

Kentsel dönüşüm kavramı; sorunlu kentsel çevrelerin problemlerine kalıcı olarak çözüm üretmeyi ve dışarıdan müdahale ile günümüz yaşam şartlarına uyum sağlayacak hale getirmeyi amaçlayan planlı yenileme çalışmasıdır. Zamanla kent merkezlerinde meydana gelen değişimler, yaşanan nüfus hareketleri, ortaya çıkan sağlıksız yaşam koşulları ve afetler kentlerin üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Bu etkinin Kentsel dönüşüm ile yönetilebilir olması için, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlamak, gereksinimleri tespit etmek ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilecek sonuçların üzerinde bir uzlaşma oluşturmak, kentsel dönüşümün hedefi olmalıdır. Bir başka deyişle, yitirilen bir ekonomik etkinliğin yeniden geliştirilmesi ve canlandırılması, işlemeyen bir toplumsal işlevin işler hale getirilmesi toplumsal dışlanma olan alanlarda, toplumsal bütünleşmenin sağlanması çevresel kalitenin veya çevre dengesinin kaybolduğu alanlarda, bu dengenin tekrar sağlanmasıdır. Fakat Kentsel dönüşüm müdahaleleri, yeri yok sayan, sosyal yapıyı dikkate almayan, fiziksel ve sosyal anlamda tartışmalı sonuçlar yaratabilmektedir. Bu çalışma kentsel dönüşüm projelerinde genelde göz ardı edilen yeri-bağlamı morfolojik olarak ele alarak, kentsel morfoloji yaklaşımı ile dönüşüm sürecinin yönetilmesini hedefleyen bir araştırmadır.

Bu doğrultuda Sakarya ili Hendek ilçesi Kemaliye Mahallesi kentsel dönüşüm projesi ele alınarak, kentsel yenileme projelerinin kentin fiziksel ve sosyal yapısına etkileri morfolojik açıdan incelenerek, tartışılmıştır.

Araştırma alanı geleneksel mahalle düzeninin devam ettiği, düşük yoğunluklu 1-2 katlı bahçeli konut dokusunun hâkim olduğu bir mahalledir. İlçenin en eski yerleşim alanlarından biri olan mahalle tarih boyunca meydana gelen depremlerden etkilenerek hasarlar almış, mevcut yapıları ömrünü tamamlamıştır. Bakanlar Kurulu Kararınca 2013 yılında riskli alan olarak ilan edilmiş, kamulaştırılması kararı alınarak kentsel dönüşüm çalışmalarına başlanmış ve bir bölümü dönüştürülmüştür. Dönüşüm müdahalesi sonucu mahallenin mevcut fiziksel ve kültürel yapısından farklı ekonomik rantın ön planda tutulduğu, yüksek katlı yoğun bloklardan oluşan bir doku ortaya çıkmıştır. Yapılan alan çalışmasında müdahale öncesi durum ve müdahale sonrası durum, sokak dokusu, yapı-yoğunluk ilişkisi, açık yeşil alan kullanımı ve yapı adası desenleri gibi morfolojik parametreler üzerinden karşılaştırılarak mekânsal analizleri yapılmıştır. Yapılan karşılaştırılmalı morfolojik analizlerle, kentsel dönüşüm projeleri sonucunda yaşanan değişimlerin, kentin fiziksel ve sosyal yapısına etkileri ele alınarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında dönüşüm süreçlerine morfoloji kavramının dâhil edilerek, eski ve yeni doku arasındaki ilişkinin kurulması, kentin özgün fiziksel ve kültürel yapısının sürekliliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler; Kentsel dönüşüm, Kent morfolojisi, Hendek

Kentsel Mekânın Değişimi: Ayazağa Mahallesi Örneği

Emine Ecem Kırtaş

Yıldız Teknik Üniversitesi - Y. Mimar

Banu Tomruk

İstanbul Bilgi Üniversitesi - Dr. Öğretim Üyesi

Dünya genelinde kentler, yıllar boyu kendiliğinden veya çeşitli müdahaleler ile birlikte sürekli bir dönüşüm süreci içerisinde. Özellikle son 20 yılda dünya genelinde ve Türkiye'de izlenen neoliberal politikalar çerçevesinde çeşitlenen yeniden üretim süreçleri, ekonomi ve toplumsal kurguların yanı sıra mekan odaklı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik büyümenin en kolay ve karlı yolu olarak benimsenen mekansal yeniden üretim politikaları, günümüzde İstanbul kentinin mekansal dönüşümünde en önemli faktörlerden birisi konumundadır. Bu süreçte İstanbul'un kentsel dokusu, özellikle ekonomi odaklı kaygılarla bir taraftan mevcut yapı stoğu üzerinden kentsel dönüşüm projeleri ile mekansal olarak yeniden üretilmekte, diğer taraftan yeni yatırımlarla üretilen büyük ölçekli mekansal kurgularla doğal alanların dönüşümüne sahne olmaktadır. Söz konusu dönüşüm, kentsel mekanı çeşitlendiren dinamik bir yapı oluşturmakta beraber, kent içerisinde fiziki ve toplumsal sınırların ve farklılaşmaların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışma, İstanbul kentinin çeperlere doğru saçaklanmasıyla birlikte potansiyel kazanan, kent ile kırsal arasında bir tampon bölge oluşturan Ayazağa Mahallesi ve çevresinde yaşanan mekansal dönüşümleri kentsel morfoloji çerçevesinde ele almaktadır. 1960'lı yıllara kadar yazlık saray, mesire, tarım alanı ve askeri bölge olarak çeşitli mekansal işlevler gösteren alan, bölge özelinde özellikle 1960'lı yıllardan sonra yaygınlaşan sanayileşmeyle birlikte fabrika alanlarına ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Sanayi fabrikaları ve beraberinde inşa edilen gecekonduların ardından bölge, toplumsal ve mekansal olarak plansız bir dönüşüme tanıklık etmiştir. Günümüzde ise kentin ikincil otoyol aksı olan TEM Otoyolu ve özellikle son 20 yıllık dönemde kentin en önemli ticaret aksını oluşturan Büyükdere Caddesi'nin keşiştiği noktada konumlanan alan, sahip olduğu konumu itibarıyla büyük bir dönüşüm potansiyeline sahip durumdadır. Bölge özelinde yaşanan mekansal yeniden yapılanmalar etkilerini özellikle son 10 yıllık dönem içerisinde büyük bir hızla göstermiş, Ayazağa Mahallesi de büyük sermaye sahiplerinin yoğun yatırım yaptığı alanlardan biri konumuna gelmiştir.

Günümüzde TEM Otoyolu, Büyükdere Caddesi, İstanbul Havalimanı'na hizmet veren Kemerburgaz Otoyolu ve Kuzey Ormanları ile dört tarafı çevrilmiş olan bölgede yaşanan dönüşümün, İstanbul'un yaşadığı siyasi ve ekonomik politikaların mekansal izdüşümüne bir örnek teşkil edecek nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle son 10 yıllık dönemde, bölge özelinde alınan sanayinin desantralizasyonu kararı başta olmak üzere farklı mekansal müdahaleler ile yeni mekansal kurgular meydana gelmiştir. Bölgedeki dönüşüm süreci kentsel alanı heterojenleştirirken, aynı zamanda mekanlar arası fiziksel ve toplumsal sınırların oluşmasına yol açmaktadır.

Yeni mekansal müdahalelerin büyük çoğunluğunu oluşturan karma kullanımlı yapı, ofis, rezidans ve alışveriş merkezi olarak hizmet veren mekansal adacıklar çevrelerinden fiziki olarak ayrılırken, aynı zamanda bölgede uzun süredir enformel yapı alanlarında yaşamını sürdüren mahalleli ile bölgenin yeni üst sınıf sakinleri arasında toplumsal ayrılmaya da sebebiyet vermektedir.

Söz konusu mekansal müdahalelerin kent dokusunda nasıl bir dönüşüme yol açtığı, kentin kuzey çeperini ve bölgenin gelişim sürecini nasıl etkilediği, değişen morfoloji ve üretilen kentsel yaşam niteliği konunun incelenmeye değer yönleri olarak görülmektedir. Çalışma kapsamında, yazılı ve görsel kaynak taramasından elde edilen veriler ile alan araştırmalarında ulaşılan verilerin birleştirilmesi ile yapılan haritalamaların yorumlanması temel metodolojik yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda çalışma alanı, uydu görüntüleri, halihazır ve arazi kullanım haritaları üzerinden farklı ölçeklerde incelenerek belgelenmektedir. 1970 yılından günümüze mahalle ölçeğinde yaşanan kentsel arazi kullanımının değişimi ve bölgedeki çeper ve sınır alanlarındaki dönüşümün tespit edilmesi çalışma kapsamında önemli bir yer tutmaktadır.

Makro ölçekte kentsel dokuda yaşanan dönüşümün tespiti ile beraber, Ayazağa Mahallesi içinde mevcut ve yeni konut dokusunu bir arada içeren seçili alan kadrajı özelinde gerçekleştirilen haritalamalar ile, yakın ölçekli dolu-boş, arazi kullanım, sınır karakteri dönüşümleri incelenmektedir. Morfolojik inceleme, bölgede gerçekleştirilen sözlü mülakatlar sonucu elde edilmiş bilgiler ile birleştirilerek, yapılaşma düzeni-kentsel açık alan ilişkisi, bireylerin kentsel mekan deneyimleri, sosyal ilişkiler ve kamusal mekan kullanım potansiyelleri ekseninde yorumlanmaktadır. Bu çerçevede, bölge özelindeki morfolojik farklılaşma, kentsel yenileme, dönüşüm ve gelişim süreçleri üzerinden bağlamsal ve sorunsal boyutlarıyla ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel yeniden yapılanma, kentsel dokunun dönüşümü, Ayazağa Mahallesi, mekansal ayrışma.

*Bu çalışma, Emine Ecem Kırtaş tarafından, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde, Dr. Öğr. Üyesi Banu Tomruk danışmanlığında tamamlanan yüksek lisans tez çalışması esas alınarak hazırlanmıştır.

A7.

Kamusal Alanların Biçimlenmesi ve Tasarım Sorunsalları

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu
(Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi)

Kamusal Alanın Dönüşümü Üzerine Morfolojik Bir Bakış: Bursa Cumhuriyet Alanı- Atatürk Heykeli Örneği

Gürkan Okumuş

Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Yüksek Lisans Öğrencisi

Özgür Ediz

Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü - Prof. Dr.

Kentler tarihsel süreçte her dönem yeniden üretilmiş ve biçimlenmişlerdir. Özellikle kent merkezinde yer alarak kent için odak noktası haline gelen kamusal alanlar sürekli değişim-dönüşüm halindedir. Mekansal kullanımlarla ve ilişkilerle kamusal alandaki değişim- dönüşüm, farklı dinamiklerin fiziksel çevreye etkisiyle oluşmaktadır. Çünkü bu alanlar, toplumun her bileşeninin erişimine açık, kolektif kullanıma sahip gündelik hayat pratiklerinin her bağlamda yaşandığı mekanlardır. Bu mekanları tanımlayan ve kimliğini belirleyen işaret ve referans öğeleri olarak heykeller, kamusal alanları biçimlendiren bir niteliğe sahiptir. Bu bağlamda, kamusal alanların karakterini oluşturan bileşenlerin çevresini ve mekanı, mekanın da bu bileşenleri, biçimsel olarak zamanla nasıl değiştirdiğinin analiz edilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de modernleşme projesi düşüncesiyle kentsel mekan yaklaşımı, mekanın daha iyi algılanmasını sağlayan ve etrafında düzenli mekanlar dizgesi yaratan ‘AtatürkHeykeli’ odaklanılarak uygulanmıştır. Bu bağlamda Atatürk Heykeli, kamusal alanın oluşum ve biçimleniş sürecinde mekanı yaratan/üreten/biçimlendiren/ kurgulayan bir öge haline gelmektedir. Bu çalışmada, Atatürk Heykeli- kamusal alan ilişkisi tarihsel süreç boyunca irdelenmekte ve bu bağlamdaki mekânsal belirleyici-biçimlendirici etkisi araştırılmaktadır. Bu kapsamda çalışma, Bursa Cumhuriyet Alanı’na odaklanmaktadır. Bugün ‘Atatürk Heykeli’ ya da ‘Heykel’ olarak da bilinen ve tarif edilen alan kentin en merkezi bölgesi ve önemli bir kamusal mekandır. 1931 yılında inşa edilen heykel, Atatürk Bulvarı’nda ve kentsel bir obje olarak Cumhuriyet Alanı’nda bulunmanın ötesinde, sosyal, kültürel, politik anlamlar içererek yerin-kentin kimlik temsiliyetinde simgesel bir güce sahiptir. Bu sebeplerle, kentin kamusal yapılarının birçoğu Atatürk Heykeli’nin isimlendirdiği bulvar aksında ve heykelin çevresinde ve yakınında konumlandırılmıştır. Ayrıca Atatürk Heykeli tarihsel süreç içinde bölgedeki değişen işlevler, kullanımlar ve mekan organizasyonlarına göre alanın biçimsel örgütlenmesinde de belirleyici bir unsurdur.

Bu çerçevede, çalışma, öncelikle Bursa Cumhuriyet Alanı'nın, Atatürk Heykeli ve diğer mekansal bileşenleriyle birlikte biçimlenişini ve farklı dinamikler ve etkileşimler çerçevesinde bugüne kadarki değişim dönüşüm sürecini anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmada, tarihsel süreç içinde gerçekleşen biçimsel değişim alana ait hava fotoğrafları, geçmiş ve güncel fotoğrafların karşılaştırılması ve karşılaştırılması yoluyla izlenmektedir.

Bu izleme, heykel- çevresel kütle ilişkileri ve ölçek, heykel-zemin, heykel- mekânsal alan etkisi gibi ilişkilere ait analizlere dayanarak değerlendirilmektedir. Bu amaç ve çalışma doğrultusunda şu araştırma sorularına yanıt aranmaktadır: Kamusal alan- Atatürk Heykeli arasındaki etkileşim ve heykelin kamusal alanı biçimlendirme ve kurgulayışı nasıl gerçekleşmektedir? Atatürk Heykeli'nin etrafında biçimlenen kamusal alan heykel ile nasıl bir diyalog içerisindedir? Heykelin kamusal alandaki varlığı ve üstlendiği rol mekanda biçimsel olarak nasıl bir değişim ve dönüşüme yol açmıştır?

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Bursa Cumhuriyet Alanı, Atatürk Heykeli, Mekansal Tipoloji, Değişim- Dönüşüm.

Meydan ile Bahçe, Merkez ile eper Arasında Beyazıt

B. Deniz alış Kural

Istanbul Bilgi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi - Doç. Dr.

Ali Kural

UrbAr Kentleşme ve Mimarlık Ofisi - Y. Mimar ve Kentsel Tasarımcı

Bu sunum, Beyazıt Meydanı çerçevesinde İstanbul tarihi kent dokusu içinde yer alan bir kentsel alanın, kentsel morfolojisi ile farklı bağlamsal boyutları arasındaki ilişkileri tartışmayı hedeflemektedir.

Çok katmanlı İstanbul kent dokusunun en önemli noktalarından birinde yer alan Beyazıt Meydanı - hem Bizans, hem Osmanlı, hem de 20. Yüzyıl Cumhuriyet dönemlerinin farklı evrelerinde - kentsel kimliği kent hafızasında çok kuvvetli bir yer edinmiş olmasına rağmen, farklı dönemlerde çok çeşitli müdahalelerle kentsel formu ve formal algısı sürekli olarak değiştirilmiş bir alandır. Kentsel hafıza ve kent kimliğindeki sağlam yerine karşın, kentsel dokudaki şekilsel varoluşu bugün anlaşılması ve algılanması zor ve tarifsiz bir durumdadır. Tarihi yarımadanın kamusal odak noktalarından biri olmasına rağmen, kendi içinde ve çevresiyle kurduğu mekansal, algısal ve işlevsel ilişkileri yıpranmıştır. Bizans kentsel dokusundan koparılarak tariflenen Osmanlı Eski Sarayı, ve akabinde Eski Saray'dan tekrar kente katılarak tariflenen bir külliye kompleksi, sonrasında farklı aks ve değişik kentsel işlevleri birbirine bağlayan bir meydan, kimi zaman da bir bahçe, bir kapı, bir düğüm noktası, tarih boyunca sürekli dönüşüme uğramış bir kentsel alan olarak karşımıza çıkmaktadır Beyazıt Meydanı.

Sunumda tartışılacak olan araştırma projesi kapsamında Beyazıt Meydanı'nın kendi içinde barındırdığı ve yakın çevresi ile kurduğu mekansal ilişkiler bütüncül olarak ele alınmış olup; Beyazıt Meydanı'nın morfolojik özellikleri farklı bağlamlarda tartışılacaktır.

Dialektik olarak gelişen bir çerçevede, kent kimliği ile kentsel hafızanın kentsel formla birarada düşünülmesine ek olarak farklı bağlamsal arayışlar da sorgulanmaktadır: Meydan ve bahçe kavramları arasındaki ilişki; kent merkezi ile kent çeperi tanımlamaları arasında gidip gelen şekilsel ve anlamsal kent pratikleri; kamusal ile kutsal alan; kamusal ile özel alan; somut boşluk ile matematiksel soyut oranların bu kentsel alanın yaşamsal döngüsündeki yeri sorgulanacaktır.

Farklı tarihi dönemlerde kurgulanan dialektik ilişkilerin her biri meydanın kimliğinde rol almış olmasına rağmen, bu kompleks ilişkiler farklı dönemlerde sürekli olarak değişen ve değiştirilen meydanın formunda ifade bulamamıştır. Bu noktada, kentsel morfolojide meydan olarak tanımlanan Beyazıt Meydanı da alışıl gelmiş ve konvansiyonel meydan tanımlamasının dışında, farklı bağlamlar arasında, dialektik olarak kurduğu ilişkilerle varolan bir kentsel alana dönüşmektedir. Sunum, bu dönüşümün kentsel hikayesini anlatmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Beyazıt Meydanı, kentsel tasarım, bağlam

Kent Meydanlarına İlişkin Kentsel Tasarım Kriterlerinin Nedensellik Karşılaştırma Yöntemi ile Belirlenmesi: İzmir- Konak Meydanı Örneği

Gizem Erdoğan Aydın

İzmir Demokrasi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Doç. Dr.

Simge Güngör

Şehir Plancısı

Gizem İşci

Şehir Plancısı

Kentsel tasarım proje alanları sosyal, ekonomik ve kültürel hedeflerin belirlendiği üst ölçek planlar ile uyumlu, erişilebilir, çevresel elemanlar ile bütüncül bir ilişki kuran sistem taşırlar. Kentsel tasarımlar, özel ve kamusal mekanları kentin kimliğine uygun olarak ve öncelikle kente hizmet edebilecek nitelikte tasarlamayı hedefler. Özel mekanlar özel mülkiyete konu olan alanlar iken, kamusal mekanlar, kentlilerin sosyalleştiği, farklı sosyal statü ve düşünce yapısına sahip insanların bir arada bulunduğu, buluşma ve paylaşma alanlarıdır. Kent meydanları kamusal mekanların önemli bir parçası olarak, çoğunlukla tarihi kent dokusuna sahip olan, çevresindeki alanların kimlik vurgusunu ön plana çıkarabilen ve kamusal, yarı kamusal ve özel mekanların birbirleriyle ilişki kuran biçim, planlama ilke ve esasları taşıyan merkezi çekim noktaları olarak tanımlanabilir.

Kent meydanları kentlerin imgesel mekânları olarak sıklıkla kentsel tasarım projelerinin konusu olmaktadır. Çoğunlukla yalnızca bir önceki tasarım ile güncel tasarım projesi arasında bağlantı kurularak ilerlenen kentsel tasarım süreci, tasarım alanına ve kimliğine ilişkin birçok bilginin kaybolması ile sonuçlanmaktadır. Devingen kent hayatı içerisinde, farklı dönemlerde kentsel tasarım projeleri ile ele alınan kent kimliğinin önemli bir parçası olan kent meydanlarına dair sürecin kesiksiz izlenmemesi, bu değişimin nedensel ilişkilerinin anlaşılmasını zorlaştırmakta, mekânsal kimliğe ilişkin verilerin kaybolmasına ya da silikleşmesine neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, İzmir Konak Meydanı ve çevresine ait değişim sürecinin yeniden ele alınarak bu nedensel ilişkiyi ortaya koymak ve mekâna dair güncelin kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda uygunluğunun incelenmesidir. Konak Meydanı ve çevresi, çok katmanlı kent dokusu ile kamusal alanların varlığının bütünleşmesi açısından İzmir'in hem kentsel kimliği ve imgesi, hem de işlevsel önem taşıması bakımından sembolik bir yerdir. Çevresinde yer alan ticaret alanları, İskele, Kemeraltı çarşısı ve kamusal yapılar ile bütünleşik bir sistem olarak, tasarımı geçmişten günümüze yöneticiler, kentliler ve plancılar tarafından farklı bağlamlarla yeniden şekillendirilmiş ve tasarlanmıştır. Bu önem ve amaçla, kentsel tasarımların tarihsel süreç içerisindeki değişiminin izlenmesi için nedensellik karşılaştırma yöntemi kullanılacaktır. Nedensel karşılaştırma, ortaya çıkmış ya da daha önceden gerçekleşmiş bir durumun ya da olayın nedenlerini, bu nedenleri etkileyen değişkenleri ya da bir etkinin sonuçlarını belirlemeye yönelik genellikle nicel araştırmalarda kullanılan bir araştırma türüdür. Bu anlamda da kentsel tasarım çalışmalarında kullanılması bakımından yenilikçi bir yöntemdir.

Çalışma sürecinde, kentsel meydan tasarım ilkelerine ilişkin kavramsal arka planın ortaya konulması, kamusal mekân tasarımlarında kullanılan yeni yöntemlerin ve değişen parametrelerin değerlendirilmesi ve bu kavramsal bilgiler temelinde çalışma konusu olan Konak Meydanı ve çevresi için yerinde incelemeler ve envanter çalışmaları yapılarak mekana ilişkin tarihsel süreçteki kentsel tasarım projelerinin ortaya konulan ilkeleri, çevresel, sosyal, doğal, tarihsel, tasarım bağlamları başlıklarında, detayda yapılaşma koşulları, kitle düzenlemeleri, açık-kapalı alanların oranı, ulaşım-erişilebilirlik, kent mobilyaları, yapılı çevreye ilişkin mekânsal ilişkiler, işlevsellik olgularını içeren bulgular tartışılacaktır. Sonuç olarak, kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda mekânın güncel ve geleceğe yönelik ihtiyaçlara ilişkin ipuçları değerlendirilecektir. Çalışmanın kentsel tasarım olgusuna güncel tartışmalar ışığında yeni bir yöntemle ele alması, İzmir'in kimliğinde tarihsel ve mekânsal öneme sahip, karakteristik bir yeri olan Konak Meydanı ve çevresine ilişkin kentsel tasarım ilkelerine dair tarihsel bir belge oluşturması, gelecekte konu olan mekâna dair yapılabilecek yeni mekânsal tasarım ve uygulamalar için envanter oluşturması bakımından kentsel tasarım disiplinine ve kent envanterine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent Meydanları, Nedensel Karşılaştırma, Kentsel Tasarım, İzmir, Konak Meydanı

Kentsel Morfolojinin Oluşmasında İstasyon Yapıları; Almanya – Türkiye Örneklerinin Karşılaştırılması

Mehmet Nazım Özer

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı - Y. Şehir Plancısı

19. yüzyılın başlarında yapımı başlayan ve daha sonraları hızlı bir gelişim ve ilerleme sürecine giren demiryolları sayesinde kentler arasında iletişim ve ulaşım daha kolaylaşmış ve hız kazanmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında yerleşim yerleri ile çeşitli merkezlerin birbirine bağlanması ve sanayi için gerekli hammaddenin en ekonomik ve etkin bölgesinde taşınması amacıyla demiryolu yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Demiryolu, Avrupa'da 1835 yılında Brüksel ile Malines arasında, Amerika'da ise 1830'da Baltimore ile Ohio şehirleri arasında, Osmanlı'da ise 1866 yılında İzmir-Aydın arasında ilk kez kullanılmıştır. Bölgeler arası olası en kısa yollardan ve dönemin en hızlı teknolojisiyle önemli odakları birbirine bağlayan demiryolları, kısa zamanda toplu yolcu taşımacılığının da önemli aracı olmuştur. Ülkemizde son yıllarda ise YHT yatırımları ile yeni istasyon yapıları kentin mekânsal yapısını da etkilemektedir.

Demiryolu, ülkeler için bir gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Gar ve istasyon yapıları ise kent ile bağlantı kurulan giriş kapısı ve kent için en önemli kentsel kamusal mekânlar olarak görülmektedir. Kente ulaşan yolcuların ilk karşılaştıkları yapılar olan gar-yolcu binaları, insanlara şehir hakkındaki ilk izlenimleri veren yerlerdir. İstasyon binaları kentte birçok insanın bulunduğu bir odak noktası olmakta, bu yüzden tasarımlarına büyük önem verilmektedir. Özellikle Avrupa ile doğrudan bağlantısı olan Anadolu'nun liman kentlerinde bulunan istasyon yapıları anıtsal ölçekte inşa edilmiş ve geçiş kapısı olarak simgesel bir anlam yüklenmiştir.

İstasyon yapıları, demiryolu ulaşımının tarihine tanıklık etmekle birlikte geçirdiği evrimi de açık bir biçimde yansıtmaktadır. Demiryolu teknolojisindeki gelişmeler, hat güzergâhlarının değişmesi ve mevcut yapıların günümüz standartlarının altında kalması gibi nedenlerle birçok gar-yolcu binası kullanım dışı kalarak kaderlerine terk edilmiştir. Son yıllarda YHT yatırımları ile yeni istasyon binaları inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yapılar, endüstri devrimi binaları olarak demir, çelik ve cam ile inşa edilmiş olup, teknik gelişim süreci aşamalarının kanıtı olma özellikleri ile de önem taşımaktadır.

İstasyon yapıları kent merkezindeki hareketin yoğunlaştığı noktalarda yer almakta veya buldukları noktalarda yeni çekim alanları üretmektedir. Bu nedenle kamusal alan ve kentin ulaşım ağı ilişkileri, kimliği ve yeni mekân oluşumları açısından oldukça önemlidir.

Dünyanın birçok kentinde istasyon yapıları ve çevresi kentin gelişmesinde ve morfolojisinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Kent içinde merkezi konumda olan istasyon yapıları ve çevresinin konumu ve özellikle bu bölgelerin kentteki rolünün değişimi ve gelişiminin, kültürel ve mekânsal kimlik üzerinden planlama ve kentsel tasarım ile yeniden ele alınması önemlidir.

Bu çalışmada istasyon yapıları ve çevresi; mimarisi, işlevselliği ve sosyal mekân yapısı açısından geçmiş ile gelecek arasında kurduğu bağ, kimliği ve kolektif belleğin oluşumu, simgesel bir odak noktası olması ile istasyon yapılarının zaman içerisinde geçirdiği yapısal ve işlevsel değişimler, yüksek hızlı tren hatları ile oluşan yeni istasyon yapılarının konumları, sunduğu mimari ve kültürel değerleri yanında kamusal mekân niteliğini destekleyen yaşam kaliteleri açısından Almanya (Hamburg-Berlin) ve Türkiye (Ankara- Mersin) örnekleri özelinde kentsel morfolojiye katkısı açısından incelenecektir.

Bu örnek alanlar, gar ve çevresindeki kentsel mekânın zamansal gelişim ve dönüşüm yaşamış doku örüntüsünün tarihi bağlamda incelenmesine yardımcı olacak bir okuma yapılması için seçilmiştir. Ayrıca Almanya da ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde demiryolu ve gar binaları kentsel morfolojinin oluşmasında çok etkili olmuştur. Çalışmada seçilen örneklem alanlar olan Hamburg, Berlin (Almanya ve Ankara, Mersin (Türkiye) kentlerinin bir ortak noktası Alman Plancı Hermann Jansen tarafından bu kentlerde çeşitli planlama çalışmaları yapılmış olmasıdır.

Bu çalışmada örnek kentlerin gar ve yakın çevresi; sokak dokusu, doluluk-boşluk ilişkisi, yapı adası-parcel ilişkisi, bina-parcel ilişkisi ve arazi kullanımı özellikleri planlama süreçleri ile birlikte ele alınacaktır. Morfolojik analiz yapmak üzere gerekli olan veriler, o dönemki planlama çalışmaları, hâlihazır haritalar ve Google Earth üzerinden elde edilecek ve gözlemlerden yararlanılarak değerlendirilecektir. Konuya ilişkin daha önce yapılmış çalışmalardan da literatür araştırması yapılarak faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler; Kentsel Morfoloji, İstasyon Yapıları, Kentsel Tasarım

B7.

Kentsel Morfolojide Yöntemler: Kentsel Morfolojide Fraktal Çözümleme

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Fikret Zorlu
(Mersin Üniv. Şehir ve Bölge Planlama B.)

İzmir Bölgesinin Morfolojik Gelişiminin Fraktal Analiz Yöntemiyle İrdelenmesi

Emine Yetişkul Şenbil

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Sıla Özdemir

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Ekonomik, teknolojik ve kültürel değişiklikler doğrultusunda geleneksel kent-kır sınırlarının ortadan kalktığı, kentselliğin ağ ve düğümler vasıtasıyla daha geniş ölçeklerde gerçekleştiği kabulleri ortaya çıkmıştır. Yerleşme sistemleri ve kent-bölgeler, doğa bilimlerine bağlı sosyal bilimler epistemolojisi doğrultusunda kendini organize eden açık sistemler olarak tanımlanmaktadır. Kaotik bir yapıya sahip, doğrusal olmayan ve Öklid geometrisine indirgenemeyen yerleşme örüntüsünün nasıl temsil edileceği literatürde önemli bir çalışma alanı olarak görülmektedir. Kenti karmaşık bir sistem olarak elen alan yaklaşımlar arasında yer alan fraktal analiz; düzensiz, parçalı, kırıklı formları düşünmek, betimlemek ve hesaplamak için kullanılan bir matematiksel araçtır. Yapı ölçeğindeki detaylardan başlayarak karmaşıklık, kentsel eleman ve dokular fraktal analiz yöntemiyle irdelenebilmektedir. Kentsel analizlerde genel olarak 1 ve 2 arasında hesaplanan fraktal boyutun yüksekliği sistemin karmaşıklığı ve kompaktlığı ile açıklanırken, düşüklüğü ise geometrik düzenin hakim olduğu veya çeper olarak nitelendirilen saçaklanmış alanlarda görüldüğü çıkarımı hakimdir. Bu kapsamda Dünya ve Türkiye kentlerine dair örneklerde merkezi kentsel alanlarda çoğunlukla yüksek fraktal boyut hesaplanmaktadır. Bununla birlikte yerleşimleri bir kent-bölge sistemi olarak merkez ve çeper dokularıyla birlikte ele alan yaklaşımlar literatürde kısıtlıdır. Türkiye çalışmaları ise yerleşmelerin eski tarihli görsellerinin teminin güçlüğü nedeniyle güncel ve kısa geçmişe dayanan kent ve kent parçalarını ele almaktadır. Bu çalışmada İzmir'in bir kent bölge olarak karmaşıklık kuramı bakış açısıyla zamana bağlı yerleşme sistemi ve mekânsal örüntüdeki değişikliklerinin 20. Yüzyıl ortasından itibaren ele alınmak üzere tespiti amaçlanmıştır.

Kentsel dokular ve kent sistemleri yapıları gereği ölçeğe duyarlı olduklarından çalışmada çekirdek bölge (core-region) ve geniş bölge (extended region) olmak üzere iki ölçek tespit edilmiştir. Türkiye'de kent ölçeğindeki çalışmalarda kent merkezi uydu fotoğrafları veya diğer uzaktan algılama araçlarıyla belirlenerek kent makroformunun değişen fraktal boyutları irdelenmektedir. Kent parçalarında ise ulaşım dokusu ve kütle doluluk üzerinden analizler yapılarak farklı kentsel değişkenlerle fraktal boyut arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Kent-kır ve bölgenin sınır tespitlerindeki bulanıklık göz önüne alındığında ve uzaktan algılama araçlarının bulunmadığı yıllar analiz edildiğinden yine fraktal bir yapı olan ulaşım sistemi analiz edilmiştir. İzmir kent bölgesi için yapılan bu çalışma ölçeği bakımından kent-bölge ilişkilerini tanımlamak, yalnızca kentsel değil kırsal alanlar, alt merkezler ve yerleşime konu olmayan alanları da kapsadığından bir ilktir.

Çalışmanın amacı fraktal boyutun zaman içerisinde kent bölge bütününde ve parçalarında nasıl farklılaştığı, merkezilik ile karmaşıklık arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı, gelişim eğilimleri ve nüfus ile anlamlı bir yapının ortaya çıkıp çıkmadığının tartışılmasıdır.

Çalışmanın ilk kısmında 1950'li yıllardan itibaren günümüze kadar Karayolları haritaları üzerinden İzmir ve çevre illerini kapsayan geniş bir bölgede fraktal boyutlar hesaplanmıştır. İkinci kısımda ise çekirdek bölge için harita Genel Komutanlığından temin edilen haritalar üzerinden 1950li yıllardan günümüze kadar tüm İzmir kent-bölgesinin en alt kademe yoldan en üst kademe yola kadar ulaşım örüntüsünün fraktal boyutları hesaplanmıştır. Çalışmada fraktal analiz yöntemlerinden kutu sayma (box counting-free box method) yöntemi kullanılmıştır. 1959-1964 yılları arasında İzmir bütünü için üretilen 1/25000 ölçekli haritalar ilk dönem, 1976-1980 yılları arası ikinci dönem, 1996-2000 yılları arası üçüncü dönem ve 2012-2018 yılları arası dördüncü dönem olarak ele alınmıştır. Çalışmanın nihai sonucu olarak İzmir geniş kent bölgesi, çekirdek kent bölgesi ve ilçeleri; yerleşme nüfusları, yayılma ve morfolojik gelişme odakları/eğilimleri bakımından irdelenmiş, zaman ve mekana bağlı anlamlı farklılıklar ve değişimler ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Karmaşıklık, fraktal boyut, kent-bölge, İzmir

Kent Morfolojisinde Kentsel Doku Değişiminin Fraktal Analiz Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi: Konya Örneği

Beyza Köprülü

Konya Teknik Üniversitesi

Mehmet Topçu

Konya Teknik Üniversitesi - Doç.Dr.

Kent morfolojisi, kentin yaşamsal alan biçimlenişinden kent makroformu araştırmalarına kadar geniş bir ilgi ve çalışma alanını kapsar. Bu nedenle kentsel planlama çalışmalarında büyük önem taşıyan bilimsel bir araştırma alanıdır. Kentleşme ile kentsel alanın büyümesi ve nüfus yoğunluğunun artmasından dolayı kentin morfolojisi değişime uğramaktadır. Kentler temel olarak kompakt büyüme veya kentsel yayılma formunda değişim gösterir ve bu iki kentsel büyüme şeklinin de kendine özgü olumlu ve olumsuz tarafları bulunmaktadır. Bu kapsamda kazandırdığı yeni bakış açılarıyla fraktal analiz dikkat çeken yöntemlerden birisi olmuştur. Kentlerde zamanla yaşanan örüntü değişiklikleri fraktal analiz yöntemi ile elde edilen sayısal verilerde farklılık oluşturmaktadır. Fraktal değerlerdeki düşüş ve yükselişler kentte gözlemlenen yayılma, derişiklik vb. süreçlerle ilişkilendirilmesi durumunda bir anlam ve anlaşılabilirlik kazanmaktadır. Kentsel yayılmanın etkisiyle doku, basit geometrik formlardan karmaşık olanlara kadar farklı özellikler göstermesi ile kompleks bir yapı özelliği taşır. Fraktal boyut ise bu kompleksliğin anlaşılması ve somut sonuçlar alınması açısından yararlı bir parametredir.

Bu çalışmada; şehrsel biçim ve dokuda yaşanan zamansal değişimler, Konya kentinin fraktal analiz yöntemi ile elde edilen sayısal verilerdeki farklılık üzerinden morfolojik karakteri sorgulanarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Kullanılan sayısal analizde, nesnelere doku çeşitliliğini ve düzensizlik derecesini anlamada en çok kullanılan kutu sayımı yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöntemle yapılan analizler iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Konya dokusunun kentsel ölçekte analizi, daha sonra kentin bölgesel ölçekte analizi yapılmış ve elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Kentsel ölçekte yapılan makroform değişimi incelemesinde 1941, 1964, 1982, 1999, 2004, 2020 yılları olarak altı farklı dönem ele alınmıştır. Bu dönemlere ait fraktal değerler incelendiğinde dönem dönem sayısal verilerde artış ve düşüş görülmüştür. Son üç dönemde gözlemlenen fraktal değerdeki hızlı artış, kentleşme süreci ve kentsel büyümenin arttığını kanıtlar nitelikte olup kentsel dokudaki kompleksliğin arttığını göstermektedir. Yapılan analiz sonucunda, kentsel ölçekte elde edilen fraktal boyutlardaki değişime göre kentin 1941 yılından günümüze hızlı bir gelişme süreci yaşayıp genel olarak Kuzey-Güney doğrultusunda yayılma gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Kentleşme ve kentsel büyüme biçimine bağlı olarak şekillenen kent dokusu, artan nüfus ve modernleşmeyle değişim gösteren konut talebine yönelik olarak oluşturulduğu dönemin etkisi altında çeşitlenmektedir. İkinci bölümde kentin farklı konumlarında, farklı dönemlerde oluşmuş, 1941 yılından günümüze en çok değişim gösteren bölgelerinden seçilen dokuz alanın geçmiş ve günümüz dokularının fraktalitesi ölçülmüştür.

Araştırma sonucunda;

Konya kentinde, 1941-1964 yılları arası dönem yapı anlayışında, artan nüfusa yönelik planlanan bütüncül yapılaşma hakimken, 1964-1982 döneminde apartmanlaşma sürecinin etkileri görülmektedir. Bu iki dönemde yaşanan konutsal gelişim, 1941 yılı öncesine ait tarihi bölgedeki gelişmeye göre fraktal değerlerde düşüşe neden olmuştur. 1982-1999 döneminde yaşanan konutsal gelişim, kentin gelişme alanı olarak planlanan Kuzey bölgesinde blok şeklinde, diğer bölgelerde yarı kırsal yarı kentsel bir doku oluşturması ile fraktal değerlerin tarihi bölge fraktal değerine yaklaşmasına neden olmuştur. 1999-2004 yılları arası konut politikalarında güvenli site tarzında yapılaşma hakimken, 2004 yılından günümüze kadar olan dönemde benzer geometrilerin tekrarı şeklinde tasarlanmış konut dokusu ön plana çıkmaktadır. Bu dönemlerde yaşanan konutsal gelişim, tarihi bölgedeki gelişmeye göre fraktal değerlerde düşüşe neden olmuştur. Yapılan analiz sonucunda yeni gelişen kent dokusunun geleneksel dokudan uzaklaştığı sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda, kentsel morfolojiyi anlamak adına fraktal analiz yönteminin, mekânsal desenlerin ve bu desenlerin değişimlerinin yorumlanabilmesinde açıklayıcı veriler sunarak yararlı bir analiz yöntemi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Kent morfolojisi, Kentsel yayılma, Kentsel doku, Fraktal boyut, Konya Sempozyum teması

Kentsel Yayılma ve Gayrimenkul Piyasası İlişkilerinin Analizi: Ankara İli Bağlıca, Alacaatlı ve Dodurga Mahallesi Örnekleri

Parla Güneş

Ankara Üniversitesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı - Araş Gör.

Harun Tanrıvermiş

Ankara Üniversitesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı - Prof. Dr.

Yeşim Tanrıvermiş

Ankara Üniversitesi, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı - Doç. Dr.

Kentleşme; dinamik, sosyo-mekânsal ve ekonomik değişkenlere bağlı olarak gerçekleşmekte ve kentlerde hızla artan nüfusun mekânsal dağılımı sorunu, her ülkenin önemseydiği konuların başında gelmektedir. Ülkelerin toplam nüfusları içinde kentsel nüfusun payındaki artışa bağlı olarak mekânsal gelişme talep ve eğilimleri ortaya çıkmakta ve bu da kit doğal kaynaklar ve değerleri etkilemektedir. Kentleşme, ülkelerin gelişmişlik seviyelerine yönelik bir göstergesi olmakta ve süreçte planlama döngüsü ile kentler üst ölçekten alt ölçeğe doğru sistemli bir yaklaşımla planlanmakta ve kent morfolojisi şekillenmektedir. Kentler yapılar, adalar ve parseller gibi somut ve soyut parçalardan oluşmaktadır. Kentteki doğal yapı örüntüsüne bağlı olarak mevcut olan bu parçalardaki değişim, çevresindeki alanları da olumlu/olumsuz etki etmektedir. Eğer bir hücrenin komşu hücresinde değişiklik olmuşsa o zaman bir sonraki zamanda o hücrede de değişiklik beklentisi artmakta, bu etkiler benzer nitelik göstermekte ve bu bakımdan dinamik kentsel süreçlerin simülasyonunda bazı modellerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Benzer nitelikteki her adım sistemde model hücrelerin durumlarını güncellemekte ve bu yapısı özünü tekrarlayan fraktal yapılara benzer ve basit ilkelerle kentler gibi karmaşık sistemleri oluşturmaktadır.

Kentsel yayılmanın analizi ve kentsel morfolojideki değişimin gözlenmesi için kentteki nüfus artışı ve kentsel gelişmenin değerlendirilmesine gereksinim bulunmaktadır. Bu amaçla kentin planlama belleğinin ülke içerisindeki önemi dikkate alınarak Ankara ili çalışma alanı olarak tercih edilmiş ve Bağlıca, Alacaatlı ve Dodurga Mahalleleri yeni gelişme alanları örneği çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışma kapsamında kentsel alanların kullanımı ve değişimleri 2000-2020 dönemi verileri kullanılarak irdelenecek olup, seçilen mahallelerde alanın morfolojisini tanımlamak ve kentsel büyüme, yayılma alanları ve kent saçaklarının irdelenmesi için fraktal boyut analizi ve planlama çalışmaları aynı zaman aralığı içinde ele alınarak; gayrimenkul piyasası dengesi tespit edilecektir. Fraktal geometri temelinde ortaya çıkan fraktal analiz, nesnelerin morfolojisi ile kantitatif incelenmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Bu doğrultuda fraktal boyut ve lakünerite indeksi tanımlanmıştır. Fraktal boyut ve lakünerite indeksi, mekân-zaman değişimini değerlendirmek için etkin bir araç olup, arazi kullanımı/örtüsünün mekânsal organizasyonu ve kentsel örüntüdeki açık alanların etkinliği hakkında önemli bilgiler sağlayarak kent yapısının anlaşılmasında etkin olarak kullanılmaktadır. Kentsel fraktal boyut teorisi doğrultusunda kentin fraktal boyutu 1'e yaklaştıkça kent saçaklı, 2'ye yaklaştıkça ise kent kompakt bir yapı sergilediği şeklinde sonuç alınmaktadır.

Bu çalışmada ise Ankara'nın yıllar içerisinde fraktal üzerinden kent mekânının kullanılma verimliliği bir göstergesi olarak kompakt (derişik) veya saçaklı (yayılmış) olma durumlarının ölçülmesinde kullanılan fraktal analiz, arazi kullanımı/örtüsünün mekânsal organizasyonunun analizinde etkin olarak kullanılabilir. Yapılan analizler kapsamında mekân organizasyonu için seçilen yöntem sonuçları yorumlanacak ve Ankara'nın zamana göre mekân değişiminin fraktal analiz sonuçlarına göre kentin gelecek yönelimi ele alınacaktır. Buna bağlı olarak seçilen mahallelerdeki aynı yıllarda olmak üzere değişkenler üzerinden gayrimenkul piyasası hareketliliği tespit edilecektir. Ek olarak araştırmanın gelişimi için aynı nitelikte ve yeni gelişme alanlarının karşılaştırılmasına çalışmada yer verilecektir.

Kentsel büyümenin zamanla yönelimi belirlemek önem taşımakla birlikte gayrimenkul yatırımlarının analizi, kent yakın çevresi için imar hareketliliğine bağlı olarak arazilerin el değiştirmesi ve arazi piyasalarında spekülasyon eğilimlerinin de değerlendirilmesi ve kentsel arazi politikası araçlarının tespiti ve başarı olanakları tartışılacaktır. Arazi piyasalarında işlem hacmi ve mobilite ilişkilerinin analizinde hem Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünden edinilecek alım-satım verileri, hem çalışma alanı sınırları içindeki emlak ofislerine uygulanan anket sonuçları, hem de ilgili belediyelerden aynı dönem için alınan planlama çalışmalarının sonuçlarının karşılaştırmalı analizi yapılacaktır. Kentteki arazi edinimi ve satış süreci arasındaki sürelerin tespiti ve kentte oluşacak değer artış kazancının aktarımı önemli olduğundan arazi değerinin tespitinin birden fazla değişkenle saptanmasının zorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Disiplinlerarası yaklaşım ile kentsel yayılma, arazi kullanımı ve örtüsündeki değişim ile arazi mülkiyeti ve spekülasyonunun tarafları olan planlama, mülkiyet ilişkisi ile ilgili bütün kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak katılımcı bir yaklaşım ile analiz edildiği çalışmanın sonuçlarının karar organları için yararlı olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel yayılma, kent makroformu, kentsel arazi spekülasyon ve gayrimenkul piyasası

A8.

Tarihi Kırsal Peyzaj ve Kentsel Yerleşimlerde Morfoloji Araştırmaları

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İclal Dinçer
(YTÜ Şehir ve Bölge Planlama B.)

Kaya Oyma Geleneğinin İzinden Kırsal Morfolojiyi Anlamak, Kayseri Koramaz Vadisi Örneği

Bahar Elagöz Timur

AGÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü - Araştırma Görevlisi

Özlem Kevseroğlu

AGÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü - Araştırma Görevlisi

Tarihi yerleşimler, palimpsest tableti gibi tarihsel süreklilik içinde birbiri üzerine eklenen katmanlardan oluşmaktadır. Tarihsel süreklilik içinde kültürlerin izlerini taşıyan bu katmanlar, günlük yaşam biçimini oluşturan yaşamın geçtiği temsil alanı olarak değerlendirilebilir. İnsanoğlunun sosyal gelişiminin, yaratıcılığının ve ruhsal zenginliğinin yansıması olan bu kültürel miras alanlarının morfolojik yapısını anlamak bize, yerleşimlerin geçmişten günümüze kadar devam eden tarihsel sürekliliğin yansımalarını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Bu çalışma için örneklem alan olarak seçilen Kayseri ilinde bulunan Koramaz Vadisi sahip olduğu değerlerin eşsizliği ile, 2020 yılında UNESCO Geçici Dünya Miras Listesi'ne girmiştir. Vadi üzerindeki yedi adet kırsal yerleşim; Ispıdın, Vekse, Dimitre, Ağırnas, Küçük Bürüngüz, Üskübi ve Büyük Bürüngüz bulunmaktadır. Kayseri Erciyes Dağı'nın kuzey doğusunda bulunan Koramaz Vadisi ve vadiye bağlı bulunan bu köylerin sahip olduğu jeolojik yapı; insanoğlunun yerleşimlerinden üretimlerine, zanaatlardan gündelik yaşamına kadar yansımıştır. Bu çalışma ile tarihi kırsal alanların tarihi morfolojik özelliklerinin ve buna bağlı gelişimlerinin ortaya konabilmesi için yapılacak çalışma ile Koramaz Vadisi üzerinde kaya oyma geleneği ile oluşturulmuş yeraltı ve yerüstü yerleşimlerin haritalamalarının yapılması ve geçmişten günümüze kadar gelen yerleşim morfolojisinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Koramaz Vadisi'nin sahip olduğu jeolojik ve coğrafik değerlerin sonucu oluşan yeraltı şehirleri, kaya oyma kiliseleri ve güvercinliklerin yedi yerleşim üzerinden haritalanması, vadinin genel morfolojisine dair ipuçları verirken, yerleşimlerin birbirleriyle ve vadiyle kurduğu ilişkiyi de ortaya çıkartacaktır. 18. yüzyıl sonrasında yeraltından yer yüzeyine çıktığı tahmin edilen barınma kültürüyle meydana gelmiş günümüz eklektik köylerinin yeraltı yerleşimi ile kurduğu morfolojik ilişki sürekliliğinin, Koramaz Vadisi'nin yer altı ve yerüstü katmanları karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Bu çalışma kapsamında Koramaz Vadisi söz konusu kaya oyma geleneği haritalamaları üzerinden değerlendirilirken, oyma geleneğinden günümüz geleneksel kâgir yerleşimlerine geçiş sırasında dönüşen mekânsal ve yapısal organizasyon da daha detaylı olarak aktarılacaktır. Yapılan haritalamalar ve araştırmalarla yüzyıllar öncesine ait kaya oyma geleneği ile oluşturmuş yapı ve yerleşimlerinin, aynı bölgede oluşturulmuş günümüz yerleşimlerinin morfolojini nasıl etkilediği ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır.

Genel olarak tüm vadi yerleşimleri üzerinden anlaşılmaya çalışılan sürekliliğin, Vekse köyü üzerinden daha detaylı morfolojik analizler, yerleşim kesitleri, günümüz kırsal hayatının kaya oyma geleneği ile kurduğu ilişki veya tamamen terk ettiği geleneklerin belgelenmesi yöntemleriyle anlatılması hedeflenmektedir.

Bu çalışma ile vadinin sahip olduğu yer altı şehri, kaya ve yer altı meskenleri, hizmet ve dini mekanları ve çok sayıda güvercinlikleriyle, geçmişten günümüze kadar gelen, değişen ve dönüşen vadi morfolojisine ışık tutması hedeflenmektedir. Bu sayede, Koramaz Vadisi'ndeki yerleşimlerin coğrafya bütünüyle kurmuş olduğu ilişki, bütüncül bir bakış açısıyla morfolojik olarak haritalamalarla incelenecek ve vadide bulunan bir köy özelinde detaylı araştırmalar yapıp yerleşimin coğrafya ile kurduğu ilişki incelenecektir. İnsan ve çevrenin birbiri arasındaki etkileşimini, yaşayan kültürler ile bunların kaybolmakta olan izlerini korumak ve gelecek kuşaklara aktarılması için bu tür kültürel miras alanların kayıt altına alınmaları gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kırsal Morfoloji, Kaya Oyma Geleneği, Koramaz Vadisi, Kültürel Peyzaj

Hafıza Peyzajlarının Kültürel Haritalamalarının Morfolojik Olarak Karşılaştırılması: Kayseri Derevenk-Gesi ve Koramaz Vadi Köyleri Örneği

Özlem Kevseroğlu

Abdullah Gül Üniversitesi - Araştırma Görevlisi

Hatice Ayataç

İstanbul Teknik Üniversitesi - Prof. Dr.

Nilüfer Baturayoğlu Yöney

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi - Prof. Dr.

Tarihsel süreç içerisinde peyzajlar, bireylerin ve toplumların davranışını ve yaşam biçimlerini etkileyen kolektif belleğin geçtiği kültürel coğrafyalardır. Tarihi kültürel peyzajlara yaşam veren, insan ve doğanın karşılıklı etkileşimi sonucunda üretilen çevrelerde insanın doğa karşısında sunduğu katkı, o coğrafyada yere özgü somut ve somut olmayan değerler oluşturur. Zaman içerisinde oluşan bu peyzajların sürekliliği; belleğimizde yer alan her izin, yaşam boyu deneyimlerin üst üste gelmiş katmanların sürekliliği ile mümkündür. Tarihsel süreçte peyzajda yaşamış olan kültürlerin izlerini taşıyan bu katmanlar, günlük yaşam biçiminin olduğu bir sahne ve yaşamın temsil alanı olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada geçen "peyzaj" kelimesi kültürel / kolektif hafızanın üretim sahnesi olarak tanımlanmaktadır. Sahne olarak köy mahali, gündelik sosyo-mekansal etkileşimler aracılığı ile üretilen yere özgü morfolojik bir uzam olarak tanımlanmıştır.

Çalışma alanı olarak seçilen Koramaz, Gesi ve Derevenk Vadileri mübadele yıllarına kadar Ermeni, Rum ve Türklerin bir arada yaşadığı, ortak yaşam kültürünün benimsediği yerler olarak bilinmekle birlikte; sadece 14 kırsal yerleşim alanı günümüzde varlıklarını sürdürmektedir. Bu kırsal karakterdeki yerleşimler; çeşitli doğal, sosyo – kültürel / ekonomik, siyasi vb. nedenlerden dolayı nüfus kaybına uğramıştır. Bu kayıplara rağmen her yerleşim, kendine özgü gündelik hayatı, üretim peyzajı ile geçmişe ve buna bağlı olarak yerleşime dair izler barındırmaktadır.

Kırsal tarihi karakterdeki bu tip yerleşimler, kentsel alanlara göre daha az sözlü ve yazılı kaynaklar içermektedir. Bu nedenle, zihinsel katmanları gün yüzüne çıkarabilmek ve geçmişe dönük yaşantılarla ilgili ipuçlarını toplayabilmek adına bu çalışmada kolektif belleğe başvurulmuştur. Kayıpların yoğun olarak yaşandığı 1900-1950 yıllarından günümüze dair var olan ve olmayan değerleri ortaya koyabilmek için sözlü tarih çalışması yapılmış ve kullanıcıların hafızalarındaki yerleşimler, yapılan kültürel haritalamalarla ortaya çıkarılmıştır. Veri grubu olarak kişilerin 1950 yılı ve öncesinde hayatının bir kısmını köyde geçirmiş her bir köyden veriyi doğrulamak adına 2 kişi olması planlanmış ve bu yaşamış grupların hafızasındaki mekan kurgusu görselleştirilmiştir.

Hatırlamanın topografilerini oluşturabilmek için yöneltilecek soru setleri, hafızanın 3 bileşenini (insan-zaman-yer) içeren açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Yerleşimlerin geçmişini deneyimlemiş olan kullanıcılarıyla yapılan sözlü tarih görüşmeleri ile hafıza peyzajının kültürel haritalamalarının yapılması ve köylerin kendi arasında morfolojik kıyaslama yapılabilmesi için temsil araçları geliştirilmiştir. Yerleşimlerdeki gündelik yaşantı izlerini ortaya çıkaran bu çalışma, bize yerleşime ait hafızalarda olan 14 yerleşimin morfolojik olarak yorumlanmasını, bellek katmanlarının haritalandırılmasını ve bu tip yerleşimler özelinde görsel araçlar kullanılarak temsil etmekte yeni bir yöntem önerisi ortaya koyduğu düşünülmektedir.

Kültürel peyzajın üç temel bileşeni olan insan-doğa-sosyal çevre arasındaki bağlantıyı koparmak, insanın bağlı bulunduğu coğrafyayı hafızalardan silmek yerine, geçmişle bağlantıyı güçlü tutarak kolektif hafızayı korumak, bugünün kentlerinin kültürel mirasının korumadaki sürekliliğini sağlamak için vazgeçilmezdir. Bu çalışmanın, bu tip sözlü ve yazılı tarihin kent merkezlerine oranla daha az veriler içeren kırsal yerleşimlerin morfoloji araştırmaları için disiplinler arası bir bakış getirdiği ve kolektif hafızalara başvurularak hafıza peyzajlarını oluşturmak adına emsal teşkil edecek alternatif yöntem ve temsil araçları ürettiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kültürel peyzaj, Hafıza Peyzajı, Morfoloji, Kayseri, Derevenk – Gesi - Koramaz Vadileri

Tarihi Dokuda Uyum-Uyumsuzluk: Amasya Yalıboyu Evleri Üzerine Morfolojik Bir Değerlendirme

Gökhan Okumuş

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Araştırma Görevlisi

Neriman Şahin Güçhan

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Prof. Dr.

Tarihi dokular her dönemin bir öncekine eklenmesiyle sürekli değişen ve yeniden biçimlenen bir bütünü oluştururlar. Bu bütün farklı dönem ve kültürlerin yaşam biçimleri, estetik anlayışları ve teknolojik gelişmelerinin somut bir yansımasıdır. Yeni mekansal kullanımlar ve müdahaleler gibi farklı dinamiklerin yapılı çevreye etkisiyle oluşan değişim süreci, tarihi dokuda eski-yeni ilişkisinin bir koruma problemi olarak ortaya çıkmasına neden olur. Hem var olan özgünlüğün yeni müdahalelerle değişimi hem de yeni yapı inşası bu kapsamda değerlendirilebilir. Tarihsel sürekliliğin son katmanı olarak 'yeni' müdahalelerin/yapıların tarihi dokuyla morfolojik olarak uyum ya da uyumsuzluğu ile ilgili kesin tanımlar ve kurallar olmasa da çeşitli yaklaşımlarla farklı ölçütler geliştirilmiştir.

Bu kapsamda, bu yazıda, örnek çalışma alanı olarak seçilen, Geleneksel Osmanlı Konut Mimarisi'nin Amasya kentine özgü coğrafi ve topografik verilere göre şekillenmiş özgün örneklerinin bulunduğu, Yalıboyu Bölgesi'ne odaklanılmıştır. Yeşilirmak'ın güney kıyısı boyunca tarihi sur duvarları üzerinde nehre doğu uzanan ince uzun parseller düzenine sahip olan Yalıboyu Evleri nehir kenarında bitişik düzende konumlanır. Bu tarihi doku doğal peyzaj ile birlikte özel bir kentsel form ve cephe oluşturur. Amasya kentinin sembolü haline gelen Yalıboyu Evleri ve Cephesi, özellikle 1960 ve 70'li yıllardan itibaren ortaya çıkan etkenler, yapılaşma talepleri ve artan restorasyon çalışmalarıyla hızlı bir değişime maruz kalmıştır.

Bu çerçevede, çalışma, Yalıboyu Evleri'nin doku ve cephe özelliklerindeki değişim-dönüşüm sürecini morfolojik perspektiften bakarak anlamayı, 'yeni'nin kentsel formdaki özgün niteliklerle uyum-uyumsuzluğunu ölçmeyi amaçlar. Bu ölçme sistemiyle sokak düzeni, yapı adası, parsel, yapı birimleri ve bunlar arasındaki ilişkilerle (parsel/sokak, parsel/yapı ilişkisi), yapının kütle (ölçek, kütle ritmi) ve cephe özelliklerinin (dolu-boş oranı, cephe düzeni ve elemanları) incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yalıboyu'nun tarihi, kütle ve cephe özellikleri kısaca tanımlandıktan sonra değişim süreci, 4 dönemde (1930-1950, 1950-1970, 1970-2000, 2000 sonrası ve bugün) aktarılarak; sürecin tarihi doku düzeni ve yapıların kütle/cephe özelliklerini nasıl etkilediğini değerlendirilecektir. Çalışmada 1953-1969-1990 ve 2000 yılı sonrasına ait hava fotoğrafları ile Yalıboyu'nu içeren eski fotoğraflar ve alanda daha önce yapılmış araştırmalara ait tespitlerden yararlanılarak, bu belgelerle güncel durum karşılaştırılacaktır. Yazı, tüm bu çalışmalar ışığında Tarihi Yalıboyu Evleri'nin değişim sürecinin belirlenen ölçütler aracılığı ile zamansal ve mekânsal olarak yorumlanması ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler Tarihi Dokuda Uyum-Uyumsuzluk, Kentsel Doku Morfolojik/tipolojik Analizi, Tarihi Dokuda Yeni Yapı, Amasya, Yalıboyu Evleri.

Kent Monografisi Çalışmalarında Yöntem ve Materyal Kullanımı Üzerine Bir İnceleme: Adana İli, Yüreğir İlçesi Örneği

Burcu Yıldız

Mimar

Fazilet Duygu Saban

Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Prof.Dr.

Tarih boyunca kentler barındırdıkları dinamikler açısından önemli potansiyeller taşıyan mekânlar olmuş, dinamikleri oluşturan faktörler sebebiyle geçmişte var olan yapıları çevreler üzerine plansız kentler inşa edilmiştir. Bu noktada kent monografisi çalışmalarının kentsel yaşamın iyileştirilmesi, kültürel kimliğin korunması ve insanla fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi anlatması açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Yeni işlevler yüklenen ve değişen kentlerin tarihini gerek bir bütün olarak gerekse kentin üst, orta ve alt ölçeğinde parça-bütün ilişkisi içinde birden çok yöntemle ele alarak veya yöntemler arasında karşılaştırma yaparak ortaya koymanın gerekli olduğu düşünülmektedir. Tarih araştırmalarına kaynaklık eden yazılı ve görsel dokümanlar ise karşılaştırma ya da çakıştırma ile mekâna ait durum tespiti yapmak ve geleceğe yönelik izlenecek stratejiler için öngöründe bulunmak açısından önemlidir.

Bu bağlamda çalışma kapsamında kent monografisi ve kentsel morfoloji araştırmalarında kullanılabilecek materyaller ve yöntemler üzerine yoğunlaşmıştır. Yapılan incelemede Adana İli, Yüreğir ilçesinin tarihi kent merkezine yakın noktasında başlayan gelişiminin ardından sosyal-ekonomik ve nüfus hareketlerinin etkisiyle 1950-1985 yılları arasındaki süreçte fiziksel değişimin en yoğun görüldüğü Cumhuriyet, Karşıyaka, Sinanpaşa ve Yavuzlar mahalleleri ele alınmıştır. İmar planları doğrultusunda kentin kuzeye doğru büyümesine bağlı olarak bahsi geçen mahallelerin, kazandığı karakteristik unsurları kaybetme potansiyeline sahip olduğu anlaşılmıştır. Mahallelerin sınırları içinde tespit edilen büyük ölçekteki endüstriyel mirasların ve kültürel mirasların günümüzde yıkılmış olması bu durumu doğrulamaktadır. Bu sebeple mahalle ölçeğinde yapılacak irdelemelerle birlikte bu alanlardaki üretim tesisleri, sosyal-kültürel tesisler, resmi kurumlar, ticari alanlar vb.nin sayısal olarak değişimleri üzerinden çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışmanın amacı; bu mahallelerin geçirdiği değişimi, karakteristik özelliklerini, benzerliklerini ve farklarını ortaya koyarken, yükledikleri işlevleri ortaya çıkarmaktır. Aynı zamanda çeşitli yöntem ve materyaller kullanarak günümüzde işlevini yitirmiş ya da yok olmuş fiziksel unsurların tespitini yapmak ve kültürel kimliğin sürekliliğini sağlamak hedeflenmiştir.

Geçmişte var olan ancak günümüzde izi olmayan fiziksel unsurların gazete arşivleri, hava fotoğrafları, hâlihazır haritalar, ortofoto görüntü ve yüz yüze görüşmeler ile elde edilen bilgilerin bütüncül olarak kullanımı ile ortaya çıkarılması açısından önemli olan bu çalışmada görsel materyallerin çakıştırılması ve altlık olarak kullanılması ile elde edilen haritalar tarihsel öğelerin ve mahallelerin gelişim sürecinin tespitini yapmak amacıyla kullanılmıştır.

Gazete arşivleri, kurumsal arşivler, devlet arşivlerinin “içerik analizi yöntemi” ile ortaya konması, genel tarih araştırmalarının yapıldığı kent monografisi yöntemi olarak kullanılan “mahalle düzeyinde yapılan çözümlenmeler” ve elde edilen bilgilerin sorgulanması veya bilgi edinme yöntemi olan “yüz yüze görüşme yöntemi”nin kullanılması açısından çalışma yöntemsel çeşitlilik göstermektedir.

Yapı ölçeğinde yapılan değerlendirmeye göre yüz yüze görüşmeler ile konumları tespit edilen; 1950, 1961,1973 ve 1985 yıllarına ait görsel kaynaklar ile konumu doğrulanmış ve Yeni Adana Gazetesi ile hakkında bilgiye ulaşılan fiziksel unsurlardan sanayi yapılarının her üç mahallede önemli arterler üzerinde; sinema, cami ve eğitim yapısı gibi unsurların ise yapılaşma alanı içinde yer aldığı ve önemli arterlerin mahalleleri işlevsel olarak bölgelere ayırdığı anlaşılmıştır. Mahalle ölçeğinde karşılaştırmalı bir değerlendirme yapıldığında ise fiziksel unsur çeşitliği ve sınırları içinde birden çok ulaşım güzergâhının kesişmesi sebebiyle Sinanpaşa Mahallesi'nin Yavuzlar ve Cumhuriyet mahallelerine göre daha merkezi bir rol üstlendiği sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak yapılan incelemeyle kent monografisi çalışmalarında çeşitli materyal ve yöntemlerin kullanılmasıyla günümüzde var olmayan, ancak kent kültüründe bir dönem önemli olan unsurların ortaya çıkarılmasının mümkün olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmanın kentsel mirasın korunması ve planlama açısından da farklı bir bakış açısı sunduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adana, Yüreğir İlçesi, kent tarihi, 1950-1985 yılları, mahalle ve yapı ölçeğindeki fiziksel değişim

B8.

Kent Formu ve Peyzajı

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Funda Baş Bütüner
(ODTÜ Mimarlık B.)

Ankara'nın Kent Formunun Archipelago Kavramı Üzerinden Analizi

Ezgi Nur Güngör

Bilkent Üniversitesi - Yüksek Lisans Öğrencisi

Ankara kent yapısında çoğul kentsel formları içerisinde bulunduran bir şehirdir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana planlama disiplini için önemli bir deneme alanı olarak Ankara yıllar içinde değişen sosyal ve ekonomik faktörler sebebiyle, şehir içinde ve çevresinde kentsel biçim açısından farklı yaklaşımları barındırır. Kent formunun iki merkezli yapısının temelini atan Herman Jansen planından günümüze farklı ölçeklerde büyümeler gösteren şehir yapısı farklı etkenler sebebiyle heterojenliğini sürdürmüştür. Bu durum sonucunda yeni biçimlerin oluşumu ile şehir çevrelerinde büyüme gözlemlenmekte, yeni merkezler ve akslar farklı çevrelerin Ankara'da oluşumuna sebep olmaktadır. Böylelikle oluşan yeni merkezler ve aksların tanımlarının birbiri ile ilişkilendirildiği bütüncül bir çalışmanın kentin büyümesi çalışmalarında olumlu bir etki yaratabileceği varsayılmaktadır. Bugüne kadar bu süreci kapsayan çalışmalara göre gözlemlenen beş farklı planlama dönemi, kent formu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla kent formunun yeniden üretimi sırasında bu farklı dönemlerin kentin içerisindeki parçaları günümüzdeki şekillendirme biçimi bir çalışma altında toplanmalıdır.

Gelişmekte olan bu kent çevreleri ve farklı merkezler ile devam eden kentsel dönüşüm stratejileri, O.M. Ungers ve Rem Koolhaas'ın ortaya atmış olduğu "adalar denizi / archipelago", kavramı ile bağdaşıklığı konusunda bir merak uyandırmaktadır. Kendi içerisinde bir şehir yapısı gibi işleyen ve çevresi ile kurduğu bütüncü morfolojik farklılıklarla kendisini okutan belirgin bölgelerin, şehir içerisinde sürdürdüğü beraberlik adalar denizi / archipelago olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda kentin jeopolitik ada parçaları olarak tanımlanabilecek bu kavram Ungers ve Koolhaas tarafından çok katmanlı morfolojik analiz sistemi ile ortaya atılmıştır. Bu analiz sistemi yapı blokları, cadde sistemleri, akslar ve binaların izdüşümü olmak üzere dört farklı morfolojik katmandan oluşmaktadır. Bu katmanların açığa vurulması, her katmanın ayrı ayrı görselleştirilmesi ana metot olarak yapılmaktadır. Ayrı katmanların incelenmesi ve üst üste getirilerek karşılaştırıldıkları zaman göstermiş oldukları farklılıklar üzerinden Ankara'nın adalar denizi tanımamasının daha belirgin olacağı düşünülmektedir. Adalar denizi olarak belirtilen tanımda, öne çıkan kentsel formlar bu adaların tanımı olarak karşımıza çıkacaktır. Ankara'nın parçalanmış, heterojen ve çoklu kent yapısında belirgin olan kent formlarının, bu morfolojik analizin bir sonucu olarak tanımlanabileceği öngörülmektedir.

Hermann Jansen planında uygulanmış olan yeşil koridorların kent içerisine entegrasyonu ile birlikte temeli atılan parçalı yapı, daha sonraki dönemlerde kentin çok merkezli bir yapıya evrilmesi ile şehir içerisinde ölçeği değişken kent formlarının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu parçalı yapının belirgin göstergeleri arasında çalışmaya başlangıç noktası olarak şu özellikler gözlemlenmiştir: Ankara Kalesi, Tren Garı, ve hükümet yapıları gibi kimliğini sürdüren mega formlar, Çankaya’da gözlemlenen konut yapılarının birlikteliğinin oluşturduğu farklı yapı adası tipolojileri, batı koridoru olarak geçen Eskişehir Yolu’nda gelişmekte olan lineer yapılaşma, farklı ölçeklerde kendisini okutan bu tipolojilerin arasına şehir arazisinin topoğrafik özelliklerinin katkısı ile dağılmış yeşil koridorlar. Daha önce bahsedilen beş farklı planlama döneminin morfolojik katmanlarının, günümüzdeki katmanlarla karşılaştırılması ile birlikte, Ankara’nın öne sürülen parçalı yapısında tanımlanabilecek ‘adaların’ (kentsel formların) bu özelliklerin detaylandırılmasına katkıda bulunacağı öngörülmektedir. Bu detaylandırmanın da kent formunun gelişimi sırasında izlenebilecek tasarım stratejilerine bir ön hazırlık olması beklenmektedir. Gözlemlenen farklı örüntüler ve şehrin coğrafi özellikleri kent-kenar ve kent-doğa örüntüleri olarak Ungers ve Koolhaas’ın öne sürdüğü “Yeşil Adalar Denizi / Green Archipelago” kavramı ile benzerlik gösterir. Bu sebeple bu çalışma Ankara’nın çoğul ve her biri kendi içerisinde işleyen morfolojik yapı parçalarının “The City in the City” tezi doğrultusunda çok katmanlı analizini yaparak farklılık gösteren parçaların sınırlarını detaylandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Ankara, archipelago, kent formu, morfolojik analiz

Kaybolan Ankara Derelerinin Peyzaj Altyapısı olarak Gün Yüzüne Çıkarılması

Özge İdali Özden

Peyzaj Y. Mimarı

Politikacılar görünür uygulamalara yatırım yapmayı tercih ederken, sıhhi ve ekolojik altyapı uygulamaları uzun vadeli sonuçları nedeniyle çoğunlukla tercih edilmeyen ya da ertelenen yatırımlardır. Örneğin su, musluğu açtığımızda gelir ya da tuvalet sifonunu çektiğimizde gider ve biz nereden gelip nereye gittiğini bir sorun çıkmadıkça pek de düşünmeyiz. Hâlbuki kentin morfolojik değişimlerine yön veren olgu altyapı uygulamalardır. Diğer taraftan kentin jeomorfolojik süreçlerinin en önemli belirleyicisi olan doğal su yolları ile kentlerin ilişkisi de mesafelidir. Örneğin, Ankara'daki yerleşimlerin oluşumunda önemli rol oynayan dereler artık görünmezdir.

20. yüzyıl boyunca küçük akarsuların kapatılması veya menfeze alınması dünya genelinde çok yaygındı. Ancak 21. yüzyılda hissedilmeye başlayan küresel ısınma, iklim değişikliği ve kaynakların tükenmesi gibi ekolojik olayların endişe verici seviyelere çıkması, insanları kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanmaya itmiştir. Ekonomi ve ekoloji arasındaki gerginlik genelde ekonomik çıkarlar gözetilerek politik kararların verilmesine yol açmıştır. Ancak ekonomik çıkara hizmet eden mühendislik ve altyapı çözümlerinin uzun vadede karlı olamadıkları ortaya çıkmış, ekoloji odaklı mühendislik ve tasarım çözümleri kentlere uygulanmaya başlamıştır. Bu bağlamda kent içerisinde, kanallara alınarak bir kanalizasyon hattına dönüşmüş ve üzerleri kapatılmış derelerin tekrar gün yüzüne çıkarılma projeleri (stream daylighting) dünyanın çeşitli metropollerinde taşkın önleme, ayırık kanalizasyon sistemine geçme, rekreasyon, biyoçeşitliliği artırma gibi amaçlarla uygulanmaya başlamıştır.

Ankara'nın hidrolojik özellikleri 1960'lı yıllardan beri kentsel oluşum sürecinde ihmal edilmektedir. Hızlı kentleşme sonucu birçok taşkın ve altyapı sorunlarıyla boğuşan başkent bu bağlamda incelenmiştir. Bir zamanlar kentsel oluşumun belirleyici unsuru olan su yollarının kaybolması, bir kentsel planlama, tasarım ve altyapı problemi olarak düşünülmüştür. 21. yüzyılda, kentsel akarsular için politikalar ve altyapı tasarım çözümleri, sadece mühendisler tarafından değil, çeşitli disiplinler tarafından kolektif olarak geliştirilmektedir. Bu çalışma, Ankara örneği üzerinden altyapı ve kentsel akarsuların tarihsel ilişkisini Ankara Şehir Haritaları ve çeşitli raporları üzerinden incelerken, kent merkezinde belirlenen 100 km²'lik bir alanda "Ankara'nın Kaybolan Dere Haritası"nı ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, derelerin gün yüzüne çıkarılma kriterleri saptanarak Ankara'da bu olgunun mümkün olabileceği alanların değerlendirilmesi yapılacak potansiyel alanlar belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: derelerin açılması, kentsel altyapı, peyzaj altyapısı

'Kent Morfolojisinde Değişimin Aktörü ve Mekânı Olarak Su: Antakya Örneği'

Ebru Bingöl

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Mimarlık Bölümü - Dr. Öğretim Üyesi

Kentsel morfoloji çalışmaları, mekânsal değişimleri, geleneksel olarak, kentin bileşenleri üzerinden, özellikle yapıların, dokuların, arazi kullanımının, mülkiyetin, oluşum, dizilim ve dönüşüm süreçleri üzerinden incelemektedir. Kent morfolojisinin gelişmesinde en bilindik isimlerden M.R.G.Conzen ve onu takip eden morfogenetik yaklaşımın öncüleri "kentsel plan analizi" adı altında kentin morfolojik bileşenleri olan binalar, parseller, caddeler ve blokların bir araya gelmesiyle oluşan kentsel desenleri analiz ederler. Kentsel morfoloji alanında bir başka çalışma alanı olan, tipoloji temelli araştırmalar işlevsel ve biçimsel benzerliklere sahip bir dizi yapıya odaklanarak "tip" in oluşumunu tanımlarken, mimari elemanların bileşenlerini ve bunların fonksiyonel sınıflandırmalarını yapmaktadırlar. Hem morfogenetik yaklaşım, hem de tipomorfoloji çalışmaları sıklıkla kentsel öğelere odaklanmakta, peyzaj öğelerini, kentsel değişimin sonuçlarını yansıtan mekânsal modelin açık alan bileşeni olarak değerlendirmektedirler. Bunun yanında aktör temelli morfoloji çalışmaları arazi sahipleri, mimarlar, yatırımcılar, yerel planlama otoriteleri, şehir plancıları ve mimarlar ve üçüncü şahısları kent formuna yön veren aktörler olarak tanımlamakta, insan-olmayan peyzaj öğelerini değiştirici aktör olarak dışlama eğilimi göstermektedirler.

Kentsel morfolojinin jenerik analiz biçimleri, kentlerin kendine has öğelerinin, kentin oluşumu ve dönüşümü üzerine etkilerini azımsama eğilimindedir. Bu çalışma, ortasından Asi nehri geçen Antakya kentine odaklanmaktadır. Etrafında ilk yerleşimlerin görüldüğü erken tunç çağından günümüze kadar, Asi Nehri, Antakya kenti için farklı rolleri üstlenmekte, nehrin kullanım özellikleri değişirken, kentin morfolojisini, yaşamını ve fiziksel dokusunu direkt olarak etkilemektedir. Bu çalışma, özellikle "su kullanımının (water use)", Antakya kentinin fiziksel, sosyal, ekonomik ilişkilerinin değişimi üzerine etkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Asi Nehri'nin doğal ve kültürel etkenler sonucu değişimi, Antakya kentinin fiziksel değişiminin de anahtarı niteliğindedir. Nehir yatağının, Akdeniz'e döküldüğü yerden kente kadar gemilerle ulaşım amacıyla kullanımı ve kullanılamaması, nehrin kendisinin bir üretim mekânı olması ya da üretim amaçlı kullanımı, nehrin militer ve güvenlik amacıyla kullanımı, nehrin politik bir sınır olması gibi çeşitli işlevsel kullanım biçimleri, kentin morfolojisini büyük oranda etkilemektedir.

Bu çalışma, Asi nehri, Antakya kentinin değişimin hem aktörü hem de mekanı olarak değerlendirecektir. Çalışmanın temel mekânsal okuması, Antakya kent merkezinde nehir ve nehir yatağı çevresi üzerinden yapılacaktır. Çalışmanın ölçeği, Antakya kent merkezinde nehrin kendisinin ve çevresinin, temel mekânsal okumasının yapılacağı alanı, arazi sınırı olarak alacaktır. Ancak, aynı zamanda, nehrin kurduğu üst ölçekteki ilişkilerin yansıması olarak çalışmanın ölçeği, nehrin Akdeniz ile buluştuğu nokta olan Samandağ'a, üretim ilişkilerini etkileyen Amik Ovasına ve Suriye sınırının ötesine, başka bir ticaret ağı olan Halep'e kadar yer yer ölçeğini genişletecektir. Akışların değişiminin (ticaret yollarının ve altyapının değişimi) üst ölçek okumaları, kentsel nüfus değişimleri ve kentsel makroformun değişimi üzerinden analiz edilecektir.

Çalışma dönemselsel olarak, Antakya kent merkezinde yerleşimin görülmeye başladığı helenistik dönemlerden bugüne kadar geçirdiği mekânsal değişimleri, haritalar, şehir planları ve fotoğrafların yanında literatür taraması ve kenti ziyaret eden seyyahların metinleri üzerinden inceleyecektir. Antakya gibi tarihsel geçmişı zengin kent merkezi üzerine yapılan morfolojik çalışmaların büyük çoğunluğu, yerleşim dokusundaki veya yapı ölçeğindeki oluşum ve dönüşüm süreçlerini, kentin yönetildiği devlet/medeniyet üzerinden dönemlemektedir. Bu çalışma aynı zamanda, nehrin kullanımının kentsel değişimle ilişkisinin çözümlemesi üzerinden alternatif bir tarih okuması ve alternatif bir dönemleme önermektedir.

Anahtar Kelimeler: su kullanımı, kentsel değişim, Antakya, Asi Nehri

A9.

Kentlerde eper Kuşak Çözümlemesi

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tolga Ünlü
(Çukurova Üniv. Şehir ve Bölge Planlama B.)

Kentsel Kuşak Alanı Olarak Sümerbank İşçi ve Memur Evlerinin İncelenmesi

Şevket Türктаş

Şehir Plancısı

Bahadır Kocadağ

Şehir Plancısı

Mehmet Topçu

Konya Teknik Üniversitesi - Doç. Dr.

Planlandığı dönemde kent çeperinde kalan alanlar; rant politikaları ile gelişen kentlerde ucuz arazilere yönelim sonucunda zamanla kent merkezinde kalmaktadır. Kent merkezinde kalan bu alanların; geniş parsellerden oluşması, büyük yeşil alanların varlığı, yaya kullanımının fazla olması, yapı yoğunluğunun az olması ve düşük araç yoğunluğu gibi özellikleri bakımından günümüz kentlerine göre farklılık göstermesinden dolayı iç kentsel kuşak olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel kuşaklar kentlerin planlanması, anlaşılması açısından önemlidir; çünkü günümüz kentlerine göre kendine has fiziksel ve ruhsal karakterlere sahiptirler. Bu kapsamda Çalışma alanı olarak Konya ili, Ereğli ilçesi, Gülbahçe mahallesinde bulunan Sümerbank Dokuma Fabrikası İşçi ve Memur Evleri seçilmiştir.

Sümerbank Dokuma Fabrikasının temelleri 1934 yılında atılıp 1937 yılında faaliyete başlamıştır. Fabrikada çalışacak olan işçi ve memurların konaklama ihtiyacını karşılamak amacı ile işçi ve memur evleri yapılmıştır. Böylece kentsel mekânın gelişimini etkileyecek ve kentsel mekânın kalite ve anlayışını geleneksel biçimden, Cumhuriyetin inşa etmeye çalıştığı "modern" çizgiye getirecek olan çevreler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Ereğli ilçesinin zamansal süreç içerisinde mekânsal değişiminin kentsel kuşak alanları çerçevesinde değerlendirilerek, Ereğli Sümerbank İşçi ve Memur Evleri'nin kent bütünü ve morfolojisi içindeki öneminin kuşak alanı özelinde planlama-tasarım süreçlerindeki problemleri ve olası potansiyellerinin tartışılması olarak belirlenmiştir.

Söz konusu alanın; kent merkezinde kalması, geniş parsellerden oluşması, araç trafiğinin az olması, yaya kullanım alanlarının fazla olması, büyük yeşil alanlarının olması, turizm potansiyeli taşıması, birden fazla arazi kullanıma açıklığı, kent mirası değeri taşıması, yapı yoğunluğunun az olması gibi özellikleri barındırmasından dolayı İç Kentsel Kuşak olarak belirlenmiş ve bu kapsamda değerlendirmeye alınmıştır.

Çalışmamızda öncelikle kavramsal analizler yapılarak kentsel morfoloji konseptinde kentsel kuşak alanları ortaya konmuştur. Sonraki aşamada detayda işçi ve memur evlerinin yapılış amacı, arazi kullanımındaki değişiklikler, politika ve ekonomiden ne derece etkilendiği, tahsis ve kullanım haklarındaki değişikliklerin ne gibi sorunlar doğurduğu, zaman içerisinde yapılan çalışmalar/planların, Sümerbank işçi ve memur evlerinin yapılış amacına ne derece uyumlu olduğu tartışılmıştır. Ayrıca çalışma kamu arşiv kayıtlarında bulunan fotoğraflarla desteklenerek alanın günümüze kadarki değişimi kronolojik olarak belirlenmiştir.

Sümerbank işçi ve memur evleri günümüze kadar gelen süreç içerisinde çeşitli mülkiyet değişimleri yaşamıştır. Farklı kurumlara tahsis edilmiş, şahıslara kiralanmış, kullanım fonksiyonları değiştirilmiş ve koruma amaçlı imar planı kapsamında değerlendirilerek koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Memur evleri, sosyal tesis olarak işlevsel bir arazi kullanım fonksiyonu kazanmış olmasına rağmen işçi evleri köhne bir fiziki durum yansıtmaktadır. İşçi evleri koruma amaçlı imar planında sosyal tesis olarak planlanmıştır. Bölgede yeterince sosyal tesis alanı ve hâlihazırda kullanılan sosyal tesis alanlarının varlığı burada bir cazibe merkezi etkisi yaratmayacağı kısa süreli bir kullanımdan sonra tekrar aynı durumuna geleceği düşünülmektedir. Mevcut koruma amaçlı imar planında işçi evlerine biçilen kimlik alanın yapılış amacına ve ruhuna ters olduğu düşünülmektedir. Ayrıca İşçi Evleri'nin restorasyon maliyetinin de fazla olması alanın köhne durumda kalmasındaki en büyük etkenlerdendir.

Kentsel morfoloji konusunun planlama sürecinde çok fazla yer almaması tarihi alanların kimlik sorunu yaşamasına neden olmaktadır. Bunun en güzel örneklerinden olan Taş Evlerinin kimliğinin plan ve tasarım projesi içerisinde göz ardı edilmesidir. Kentsel kuşak alanlarının zamansal süreç içinde planlanması aşamasında, planların kentli tarafından sahiplenilmesi ve nitelikli planlama için kentsel morfoloji kavramının bütün aktörler tarafından anlaşılması ve planlama sürecine dâhil edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sümerbank İşçi ve memur evleri, kentsel morfoloji, kentsel kuşak alanları, Ereğli

Üsküdar'ın Çeper Kuşak Gelişim Süreci

Ebru Çakmak

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Burak Belli

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Ayşe Sema Kubat

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Tarihsel süreç içerisinde kentin mekânsal büyüme aşamalarının ve kentteki farklı planlama yaklaşımlarının izlerini taşıyan çeper kuşaklar, kentin değişim ve dönüşüm döngüsüne yönelik ipuçları sunan, yoğunlukla kent mirası ve ekolojik koridor özelliği gösteren, kentin kontrolsüz bir şekilde yayılmasını önleyen alanlardır. Ancak zaman içerisinde hızlı nüfus artışının gerekliliklerine paralel olarak yeni gelişim yerlerine duyulan ihtiyaç sonucu bu alanlar arazi kullanımındaki değişiklikler ile hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmişlerdir.

Köklü tarihi geçmişi ve kendine özgü karakteriyle İstanbul'un en önemli yerleşim yerlerinden biri olan Üsküdar, birçok tarihi-kültürel miras alanına ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte Üsküdar geniş kapsamlı pek çok değişikliğe sahne olmuştur. Günümüzde, İstanbul metropolünü etkileyen gelişmelere paralel olarak hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci içerisinde bulunan ve kentin ulaşım odağı haline gelen Üsküdar'da; 1970'li yıllarda Boğaziçi köprüsünün inşası, hızlı nüfus artışı, göç ve yeni gelişim yerlerine duyulan ihtiyacın artması sonucu özellikle iç çeper kuşak alanlarının yabancılaşıma maruz kaldığı tespit edilmiştir. Kentsel mekana yapılan müdahaleler sonucunda, kentin belleğinde önemli yer edinmiş tarihi ve kültürel değere sahip bostanlık alanlar ile açık ve yeşil alanların yavaş yavaş yok olduğunu ya da konut alanlarının baskısı altında kaldığını, imar çalışmalarının yoğunlaştığı yerleşmede yeni yapılaşmaların, eski yapılaşmaların izlerini sildiğini söylemek mümkündür. Öte yandan, hızla artan kentsel nüfusa yönelik yeni eğitim ve sağlık gibi kurumların açılması, mevcut kurumların genişletilmesi ve yeni spor alanlarının açılması gibi iç çeper kuşak genişlemesi ve oluşumu olarak adlandırılan süreçlerin de gerçekleştiği yapılan inceleme ve çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir.

En temel amacı geçmişten günümüze kadar olan süreçte Üsküdar'ın geçirmiş olduğu morfolojik değişim sürecinin ortaya konulması olan bu çalışma, Üsküdar'ın iç çeper kuşak alanının oluşum, değişim ve yabancılaşıma süreçlerini dönemsel olarak ele almıştır. Söz konusu değişimin boyutunu anlamak amacıyla bu süreçler, yapı adası bazında yapılan detaylı çalışmalar üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın yöntemini oluştururken, MRC Conzen (1969), MP Conzen (2009), J. W.R. Whitehand (2003) M Barke (1982) gibi coğrafya kökenli morfoloğların çokça kullandığı bir yaklaşım olan ve İngiliz Morfoloji ekolünce geliştirilen “çeper kuşak çalışmaları” esas alınmıştır. Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin araç olarak kullanıldığı, farklı tarihsel dönemlerde değişim gösteren arazi kullanımlarının ve plan kararlarının işlendiği bu haritalar; sosyal ve ekonomik göstergeler, fotoğraflar ve hava fotoğrafları ile değerlendirilerek bu çalışmaya özgün bir yöntem getirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, Üsküdar'ın iç çeper kuşak alanlarının mevcut durumunun saptanması ve anlaşılmasının yanı sıra, İstanbul'un morfolojik gelişim sürecinin de anlaşılmasına katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler çeper kuşak (fringe belt), kent morfolojisi, kentsel tasarım, Üsküdar

Kaynaklar

Barke M., (1982) Beyond the Urban Growth Map: suggestions for more analytical work in Urban Morphology, Teaching Geography 7(3) London.

Conzen M.R.C., (1969) Alnwick, Northumberland: a study in town plan analyses, Institute of British Geographers Publication, 27, London

Conzen M.P (2009) “How cities internalize their former urban fringes: a cross cultural comparison”, Urban Morphology 13, 29-54.

Whitehand JWR and Morton N.J. (2003) “Fringe Belts and the recycling of the urban land: an academic concept and planning practice”, Environment and Planning B: Planning and Design 30, 819-39.

İstanbul Sanayi Alanları Dönüşümlerinin Çeper Kuşak Analizi ile İzlenmesi

Ezgi Küçük Çalışkan

İstanbul Teknik Üniversitesi

Ayşe Sema Kubat

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Bu çalışmada İstanbul'un çeper kuşaklarını oluşturan sanayi alanlarının oluşum evreleri ve dönüşüm süreçleri, kentsel morfoloji literatürü ve analizleri kapsamında incelenmiştir. İngiliz kentsel morfoloji ekolünün (British school of urban morphology) bakış açısıyla gelişen ve dünya geneline yayılan kentsel morfoloji araştırmalarında irdelenmeye devam eden "çeper kuşak" (fringe belt) teorisi, çalışma ölçeği bakımından kent ölçeğinden parsel ölçeğine inen analiz yapısıyla kentsel morfoloji literatürünün başat alanlarından biridir. Çeper kuşaklar, genellikle kentlerin konut bölgeleri çeperlerinde, ucuz ve görece büyük araziler üzerinde oluşur; zamanla gelişmeye devam eden kent dokusu içinde gömülü kalır ve çeşitli açılardan dönüşüme uğrarlar. Açık alanlar, endüstri alanları, kurumsal alanlar, düşük yoğunluklu konut alanları ve rekreasyon alanlarından oluşan çeper kuşak alanları, genellikle kent içindeki konumları itibarıyla iç, orta ve dış çeper kuşaklar şeklinde kategorize edilir. Özellikle endüstri devrimi ve kalkınma politikalarının etkisiyle, çeper kuşak alanları arasında sanayi kullanımlarına çok sık rastlanmaktadır. Öte yandan 1980'lerden sonra görülen hızlı kentleşme olgusu ve küresel boyuta taşınan kentler arası ilişkiler, sanayinin desantralizasyonunu ve bu alanların farklı kentsel politikalara göre, çeşitli amaçlarla dönüşümlerini beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, çeper kuşak teorisi ve analizleri doğrultusunda hazırlanan araştırmada, İstanbul'un Haliç, Bomonti ve Kartal sanayi alanları üzerinde durulmuştur. İstanbul'un farklı dönemlerde gelişen çeper kuşak alanları olan bu üç bölgede, sanayi arazi kullanımının dönüşümünde etkili politikalar ve yaptırımlar karşılaştırılarak kesişen noktalar ve farklılıklar üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Çeper kuşak literatüründe "yabancılaşma" "değişme" ve "öteleme" kavramları ile açıklanan dönüşümler, bu çalışma kapsamında irdelenerek kentsel planlama ve politika üretimine katkıları bağlamında yeniden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çeper kuşak, sanayi, İstanbul, yabancılaşma, dönüşüm

B9.

Kentsel Biçimlenme ve Sürdürülebilirlik

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Şebnem Önal Hoşkara
(DAÜ Mimarlık B.)

Kentsel Morfoloji Yaklaşımlarında Alternatif Ufuk: Kentsel ve Mimari Tasarım Stratejisi olarak İklim-Dirençli Su Yerleşmeleri

Ahu Gürler Akdeniz

EÜT, Bağımsız Araştırmacı / İç mimar ve Çevre Tasarımcı - Uzman

Yaşamakta olduğumuz antroposen dönemin sorunsalı olan sürdürülebilir insan yerleşmelerini geliştirme hedefi doğrultusunda birbirine taban tabana zıt olmasına rağmen varoluş ortak paydasında birleşen alternatif kentsel tasarım ve mimarlık çerçeveleri geliştirilmektedir. İki-uçlu açılım gösteren bu çerçeveler ile bir yandan 'kaçış modeli' olarak diğer gezegenlerde koloni kurma, diğer yandan da 'direniş modeli' olarak gezegenimizin mevcut koşullarına uyum ve/veya direnç gösterebilen alternatif tasarım stratejileri çeşitlendirilmiştir. Kentleşme ve Mimarlık katmanlarını kapsayan kentsel morfoloji ve tipoloji araştırmalarında disiplinlerarası etkileşim ile geliştirilerek çeşitlendirilen alternatif yerleşim modelleri hakkındaki farklı planlama/tasarım uygulamaları ve bütüncül/parçacıl yaklaşımlar arasında kutuplaşan tartışmalar hız kazanmaktadır.

19.yy sanayi devrimi sonrası hızlı kentsel ve ekonomik gelişmenin bir sonucu olan küresel ısınmanın etkisiyle iklim koşullarının değişmesi, dünyanın farklı coğrafyalarındaki kentlerde deniz seviyesinin yükselmesine neden olmakta ve dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunun yaşamakta olduğu alanları gelecekte su altında kalma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu değişimden en çok etkilenecek olan kentler, ortalama deniz seviyesinden yüksekliklerine göre değişken risk faktörüne sahip kıyı bölgesi ve nehir havzası gibi su-kara bağlantısı içeren yerleşmelerdir. 1990lardan günümüze Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi; hem sera gazı salınımlarının azaltılarak iklim değişikliğiyle mücadele edilmesi, hem de çevresel, kentsel ve ekonomik ekosistemlerin iklim değişikliğine uyum sağlanması yoluyla iklim-dirençli stratejilerin hükümetlerarası bir ortamda geliştirilmesine temel oluşturmuştur. 'Sera gazı kaynaklı iklim değişikliği etkinlerinin azaltılmasını hedefleyen Kyoto Protokolü (2005)' yerine yürürlüğe konan 'uzun vadede küresel ortalama sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerin 2°C altında tutmayı hedefleyen Paris Antlaşması (2016)', iklim krizine karşı ulusal politikalar ve yerel planlama uygulamalarında bütüncül yaklaşımların geliştirilmesini sağlamaktadır. Bir taraftan günümüzdeki kent planlama uygulamalarında; uzun vadeli hedefler doğrultusunda iklim değişikliğine uyum stratejileri, iklim eylem planları ve iklime hazır projeler bütüncül bir yaklaşım ile planlama sistemi içinde yürütülmektedir. Diğer taraftan ise Birleşmiş Milletler-Habitat'ın "Yeni Kentsel Gündem (2016)" kapsamında geleceğin kent planlama uygulamalarına yönelik esnek ve sürdürülebilir yüzer yerleşmeler ve yerel ölçekte vizyoner modeller, parçacıl bir yaklaşım ile geliştirilmektedir. Kent sistemine dahil edilmeyen yüzer/amfibi mimarlık yaklaşımları, 'direniş modeli'nin bir parçası olmak yerine ekosistemden bağımsız ve etrafı su çevrili kapalı topluluklar yaratma riski içeren 'kaçış modeli' tanımlamaktadır.

Bu çalışmada 'direniş modeli'ne odaklanılarak, iklim-dirençli stratejiler ile kentsel morfoloji ve tipoloji yaklaşımları arasında bağlantı sağlayan kuram ve uygulama temellerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, iklim değişikliğine uyum ve etkilerini azaltma çabalarına katkı sağlayan iklim-dirençli su-kara bağlantılı yerleşim modellerinin, bütüncül bir sistem çerçevesinde çözümlenmesi hedeflenmektedir. Çalışmada, iklim-dirençli stratejiler içeren mevcut planlama ve tasarım uygulamalarında kentsel morfoloji ve tipoloji ilkelerinin kullanımına dair kurallar ve disiplinlerarası etkileşimler konusunda cevap aranmaktadır. Dolayısıyla, düşük rakımlı kentlerin mevcut planlama uygulamaları arasından; Kyoto Protokolü sonrası tanımlanan "İklim Geçirmezlik" çerçevesinden Rotterdam (Hollanda) ve Copenhagen (Danimarka), "İklim Dirençlilik" çerçevesinden Seattle (Washington, ABD) ve Melbourne (Avustralya) ile Paris Antlaşması sonrası geliştirilen "İklime Hazırlıklı" çerçevesinden Clyde (Glasgow, İskoçya/Birleşik Krallık), Boston (Massachusetts, ABD) ve Hong Kong (Çin) örnekleri seçilmiştir. Düşük rakımlı farklı kentsel coğrafyalardaki iklim değişikliği-odaklı planlama uygulamaları analiz edilerek, etkileşimde bulunduğu kentsel morfoloji yaklaşımları, değişkenlik gösteren tipolojiler ve bütünleşik planlama çerçevesi oluşturan iklim-dirençli stratejiler ortaya konmaktadır. Sonuç kısmında; iklim değişikliğine neden olan etmenler ile kentleşmenin içinde barındırdığı çok-boyutlu katmanların bağlantısına dayalı olarak su-kara sınırının değişmesi tartışmaya açılmaktadır. Mevcut kentin bağlamında geliştirilen geleceğin yerleşme modellerinde, iklim-dirençli kentsel politikalar ve tasarım çerçevelerinin birleştirilmesini sağlayan kentsel morfoloji ve tipoloji yaklaşımlarının stratejik önemi ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Morfoloji, Su-Kara Bağlantılı Kent Planlama Uygulamaları, İklim-dirençli Planlama/Tasarım Stratejileri, Alternatif Kentsel Tasarım ve Mimarlık Çerçeveleri, Yüzer/Amfibi Mimari Yaklaşımlar

Doğrultulu Güneşli Bağlamında Yapı Adasında Morfolojik Değerlendirme: Şirinevler Mahallesi

Murat Berk Evren

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bina Bilgisi Yüksek Lisans Programı

Güneş, mimari ve kentsel tasarımda ihmal edilemez bir fiziksel çevre bileşenidir. Antik Yunan ve Roma dönemlerinden beri yapıları çevrede doğrultulu güneşli bağlamına, önem atfedilmekte ve kamu sağlığı için kaçınılmaz olarak gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Günümüzde de, sürdürülebilirlik kavramı altında güneş etkileşimi öne çıkarken yapıları çevreye kendi ısıtma ve aydınlatma enerjisini üretme, dönüştürme görevi yüklenmektedir. Buna karşın ülkemizde, yapıları çevrenin morfolojik durumu, güneş etkileşiminde sürdürülebilir bir yaklaşımın sınırlı olduğunu göstermektedir. Yapı adası, morfolojik özellikleri itibariye yapıları çevrenin güneş etkileşimiyle ilgili potansiyelini tanımlayan, temel bileşen olan görünmektedir. 1950 sonrası dönemde, metropoliten kentlerde gecekondu yerleşimleriyle gelişen ve imar planlarındaki yoğunluk artışlarıyla mevcut kompozisyona dönüşen yapı adaları çalışma alanını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, bahsedilen sorunsalın İstanbul üzerindeki bir örnekleme olarak görünen Şirinevler mahallesinde, lineer gelişen tipik yapı adalarının morfolojik kurgusu ve doğrultulu güneşli bağlamı ile olan ilişkisi irdelenmektedir. Böylece benzer morfolojik karakterde gelişim gösteren yapı adalarında güneş erişiminin yetersizliğini ortaya koyarak, yapıları çevrenin doğrultulu güneşli bağlamında sağlıklı ve sürdürülebilir bir nitelik kazanması için gereken referans verilerin saptanması amaçlanmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulguların özellikle kentsel dönüşüm uygulamalarına referans olması beklenmektedir.

Değerlendirmenin birinci aşamasında sorunsalın tanımlanması adına, Şirinevler mahallesindeki tüm lineer yapı adalarını kapsayacak şekilde (a) yapı aralıkları ve (b) yapı yükseklikleri ile tanımlanan bir matris oluşturulmaktadır. Bu matriste, komşu yapı adasının yüksekliğinin, komşu yapı adasına uzaklığına oranı ile elde edilen (c) yapı adası proporsiyonu, (d) güneşin yükseliş açısıyla ilişkilendirilerek, yapı yüzeylerine doğrultulu güneşli bağlamının değmediği günlerin sayısı hesaplanmaktadır. Birinci aşamada elde edilen bulgulara göre doğrultulu güneşli bağlamından en potansiyelli olması beklenen güney yönlü yapı bloklarında bile, yapı adası proporsiyonu nedeniyle, ısıtma dönemi boyunca güneşlenme sorunu saptanmaktadır. Yapı bloklarında üst kotlardan alt kotlara doğru güneş erişimi potansiyelinin azaldığı gözlenmektedir. Güney yönlü olmasına rağmen ısıtma dönemi boyunca doğrultulu güneşli bağlamına maruz kalmayan mekanların varlığı ise en dramatik sonuç olarak görünmektedir.

Değerlendirmenin ikinci aşamasında çalışma kapsamı, (1) doğrultu, (2) yönelme, (3) proporsiyon bakımından karakteristik özellik gösteren birbirine komşu dört yapı adasına indirgenmektedir. Bu kapsamda, kamu sağlığı ve enerji verimliliği açısından doğrultulu gün ışığına en çok ihtiyaç duyulan ısıtma döneminde günde en az 2 saat güneş erişimini sağlayan yapı adası projeksiyonları geliştirilmiştir. Güneşin yükseliş açısı bakımından en dezavantajlı gün olan kış gündönümü (21 Aralık) her iki projeksiyon içinde sabitken, doğu-batı doğrultulu gelişen yapı adası projeksiyonu için yapı yoğunluğu (K.A.K.S) azaltılmakta, kuzey-güney doğrultulu gelişen yapı adası projeksiyonu için yapı yoğunluğu sabit tutulmaktadır. İkinci aşamada elde edilen bulgulara göre doğrultulu günışığı yoksunluğunun ortadan kaldırılması için münferit ve noktasal müdahalelerin sonuç vermeyeceği saptanmaktadır. Bu bağlamda, doğrultu, yönelme ve proporsiyon bakımından bütüncül bir yapı adası kompozisyonu önerilmelidir. Buna göre yapı ve kullanıcı yoğunluğu sabitken, lineer gelişen yapı adalarında, blokların doğuya ve batıya yönelmesi sağlanmalı, komşu yapı adasının yüksekliğinin, komşu yapı adasına uzaklığına oranı en az 0.5 olarak tanımlanmalıdır. Bu proporsiyona bağlı olarak da kamu sağlığı ve enerji verimliliği bakımından nitelikli ve sürdürülebilir bir yapı çevrenin üretileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler (Doğrultulu Günışığı, Güneş Erişimi, İstanbul, Yapı Adası, Kentsel Morfoloji)

Covid-19 Salgınının Yayılma Eğilimleri ve Kent Morfolojisi Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Bursa Örneği

Cansu Güller

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Çiğdem Varol

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Prof. Dr.

Problem tanımı: Salgınlar ve kentler arasında ilişki bir bağ bulunmaktadır. Kentsel mekânda salgına yol açan koşullar ve kent yönetimlerinin salgına karşı verdiği mücadeleler salgının yayılma seyrini etkilemektedir. Günümüzde Covid-19'un bir salgın haline gelmesi, kent planlama ile birlikte değerlendirilmesi gereken bir süreçtir.

Amaç: Bu çalışmada, kentsel alanlardaki Covid-19 vaka dağılımlarının mekânsal yoğunlukları ve kent dokusunun morfolojik yapısı arasındaki ilişki sorgulanacaktır. Bu kapsamda, kentsel dokunun sosyo-mekânsal özellikleri ile Covid-19 vaka dağılımı arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Yöntem: Bu amaçla çalışmada, Bursa metropoliten alanında farklı kentleşme dinamikleriyle oluşan ve gelişen kentsel dokular analiz edilerek, Sağlık Bakanlığı'nın aylık mekânsal vaka yoğunluk verileri kentsel coğrafi bilgilerle yorumlanacaktır. Farklı kentleşme dinamiklerine göre seçilen tipolojik örneklem dokular; geleneksel konut dokusu, çok katlı konut dokusu, müstakil konut dokusu, plansız konut alanları dokusu şeklinde sınıflandırılacaktır. Bu kapsamda öncelikle kentsel doku göstergelerinden sokak genişlikleri, ada boyutları, parsel büyüklükleri ve yapı yoğunlukları parametrelerine göre benzer nitelikli yapılaşma dokuları altlığı oluşturulacaktır. Ardından, yazarlar tarafından 2017 yılında Bursa metropoliten alanında gerçekleştirilmiş olan demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin mekânsal farklılaşmasını içeren çalışma kapsamında elde edilen, metropoliten alanın mahalle detayındaki sosyal ve ekonomik yapı haritaları kullanılarak, sosyo-ekonomik farklılaşmalar ve kentsel doku arasındaki ilişki tespit edilecektir. Son olarak, ortaya konulan sosyo-mekânsal yerleşim örüntüleri ile her ay alınan mekânsal vaka yoğunluk verileri arasındaki ilişki sorgulanacaktır. Bu aşamada sosyo-mekânsal yapı analizi ile aylık mekânsal vaka yoğunluk haritaları karşılaştırılarak, vaka yoğunluğunun yüksek/düşük olduğu alanlarda benzer nitelikteki kentsel doku ve sosyo-ekonomik yapı özellikleri arasındaki ilişki bir değerlendirme matrisi oluşturularak ortaya konulacaktır.

Sonuç ve beklentiler: Salgın yayılımının sosyo-ekonomik kırılğan dokuların yer aldığı kentsel alanlarda yoğunlaştığı, yapısal nitelik bakımından ise ada ve parsel büyüklüklerinin daha küçük, sokak genişliklerinin dar ve yapı yoğunluklarının fazla olduğu konut dokularında artışın yaşandığı tespit edilmiştir. Genel olarak farklı kentleşme dinamiklerine göre seçilen tipolojik örneklem dokularına ve sosyo-ekonomik özelliklere göre salgın yayılımı değerlendirildiğinde: kent merkezinde geleneksel konut dokusunun yer aldığı çöküntü halindeki sosyo-ekonomik seviyesi düşük mahallelerde salgın yayılımının yüksek olduğu; yine merkeze yakın konumda yer alan üst gelir grubu hanehalklarının terk etmeye başladığı ancak hala prestijini yitirmeyen alanlarda yayılımın düşük olduğu görülmüştür. Kentin batısında yer alan üst gelir gruplarının yaşadığı müstakil konutların bulunduğu kapalı sitelerde salgın yayılımının yok denecek kadar az olduğu; kentin kuzeyinde çok katlı yeni konut dokusunun bulunduğu mahallelerde salgın yayılımının orta seviyede olduğu; kentin doğusunda göç ile gelen nüfusun yer seçtiği konut kalitesi düşük plansız konut alanlarından oluşan mahallelerde ise salgın yayılımının en yüksek seviyede olduğu görülmüştür.

Çalışmanın sonunda bir kent planlama problemi olan salgın yayılımının morfolojik yapıyla ve kentsel yapının sosyo-ekonomik özellikleriyle bağlantısı yorumlanarak, yerleşik araç ve tekniklerle üretilen kentsel dokunun yenilenmesinde ve gelişme alanlarında rehberlik edebilecek yeni yaklaşımlar ve öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler Covid-19 salgını, kentsel morfoloji, sosyo-ekonomik yapı, kentsel politika, Bursa

Tipo-Morfolojik Dönüşüm Ve Kullanıcı Tercihleri Üzerinden Covid-19 Sonrası Avm Tasarımına İlişkin Bir Değerlendirme: Bulvar Avm Örneği, Samsun

İlayda Nur Güngör

Düzce Üniversitesi Mimarlık Bölümü - Yüksek Lisans Öğrencisi

Duygu Gökçe

Düzce Üniversitesi Mimarlık Bölümü - Dr. Öğretim Üyesi

Kentsel tasarım sürecinde tipolojik süreklilik sağlandığında, literatürde sıklıkla tartışıldığı üzere, o zamana kadar var olan mekân algısı sürdürülebilir, daha da derinleştirilebilir veya kaybolduğu düşünülen algı yeniden canlandırılabilir. Bu amaçla gelecekte tasarımı yönlendirecek, sosyo-kültürel açıdan sürdürülebilirliği sağlayabilecek, tipo-morfolojik dönüşümden referans alan tasarım önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmada da Covid-19 salgını sonrası, sahte kamusal mekânlar olarak nitelendirilen AVM tipolojileri özelinde, tipo-morfolojik bir yaklaşım önerisi getirilecektir. Bu amaçla Samsun'da 19.yy. sonlarında yapılmış eski bir Tütün Fabrikasından dönüştürülen Bulvar Alışveriş Merkezi (BAVM) ve çevresi alan çalışması olarak seçilmiş, tipo-morfolojik dönüşümünün, Covid-19 sonrası mekânsal adaptasyon sürecine potansiyel katkıları üzerinden incelenmiştir. İlk olarak, bölgenin 1890-2020 yılları arası geçirdiği tipolojik ve morfolojik süreçler incelenmiş, özellikle 2010 yılında başlayan yayalaştırma çalışmaları öncesi ve sonrası tipo-morfolojik dönüşümün bölge kullanımına ilişkin belirgin etkileri olduğu tespit edilmiştir. Analizlerde, şekil-zemin haritaları kullanılmış, mekân dizimi yöntemi (VGA, Axial haritalar ve Agent Tool analizleri) ile BAVM'yi içine alan ve çevreleyen parseller üzerinden, yaya ve araç yol ağları ve parsel-bina-sokak ilişkileri incelenmiştir. Elde edilen mekân dizim analiz parametrelerinden, bağlantısallık (connectivity), bütünsellik (integration), ulaşılabilirlik (accessibility) ve okunabilirlik (intelligibility) değerleri de kronolojik olarak karşılaştırılmıştır. Covid-19 salgını öncesi ve sonrası BAVM'nin kullanımına ilişkin değerlendirmeler için ise bölgede yaşayan ve/veya bölgeyi aktif olarak kullanan 310 kişi ile anket yapılmıştır. Yapılan bu iki analiz, karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, Covid-19 salgını ile yeni normalleşme döneminde hayatımıza giren sosyal mesafe ve hijyen koşulları ile ilgili düzenlemeleri de göz önünde bulundurarak, alışveriş merkezi ve yakın çevresi için tasarım önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Tütün Fabrikasının BAVM'ye dönüştürülmesi ile birlikte bölgenin tekrar canlandığı ve paralelinde morfolojik dönüşümüne de belirgin bir şekilde etki ettiği görülmüştür. AVM alanı ve yakın çevresinin özellikle geçirmiş olduğu yayalaştırma günümüz salgın sürecinde sosyal mesafe kurallarına uyumu kolaylaştırmıştır. Fakat yine de kamusal

alan kullanımında sosyal mesafe kuralını ihlal etmeden, insanların bölgedeki yoğunluk haritalarının dengeli bir şekilde dağıtılması üzerine çalışılması gerektiği görülmektedir. Özellikle, yığılmaları ve kalabalıkları engelleme için, köşe dönüş sayıları ve genelden özele geçiş hiyerarşisindeki mekân büyüklüklerinin ve birbiri üzerinden ardışık olarak görülebilirlikleri önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde, bina tipolojilerinin seçimi ile yaratılan dolu ve boşluklar üzerinden yaya hareketlerinin akış yönleri düzenlenmelidir.

Tütün fabrikasının 2 katlı Gazi Caddesindeki bloklar arası yaklaşık olarak 8m aralıkla konumlandırılmış yapı birimlerinden oluşması ve günümüzde AVM olarak kullanımında yarattığı iç avlu ve meydanlarla, geniş ve açık kamusal alanlar yaratmış, yine birtakım işaretlemelerle yaya akışı üzerine de yönlendirmeler yapılması gerekse de sosyal mesafe şartları kısmen de olsa sağlanabilmiştir. Anket sonuçları da bu gözlemi teyit eder nitelikte olup, Covid-19 salgını sonrasında bölgede yaya kullanımının azalacağını, fakat açık ve yarı açık alanlarının ilde bulunan diğer alışveriş merkezlerine oranla fazlalığı nedeniyle, yine tercih sebebi olacağını göstermiştir. Alınan Covid-19 tedbirleri kapsamında yapılan değişikliklerle alışveriş merkezleri tekrar açıldığında ise, BAVM'de bölge kullanımının diğer AVM'lere oranla daha fazla olduğu da gözlenmiştir. Çalışmanın AVM tasarımında Covid-19 etkisiyle üretilecek yeni tasarım kriterlerinin belirlenmesinde öncü olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tipo-morfolojik dönüşüm, Covid-19, AVM, Mekân Dizimi, Samsun

A10.

Kentsel Morfolojide Pedagojik eşitlilik

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İpek Akpınar
(İYTE Mimarlık Bölümü)

Kentsel Morfolojinin Şehir Planlama Eğitimi İçin Sunduğu Olanaklar Üzerine

Yener Baş

Mersin Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Dr. Öğretim Üyesi

Kentsel mekana ilişkin araştırma ve uygulama çalışmalarının bir arada yürütüldüğü planlama ve tasarım süreçlerinde kentsel morfolojinin kullanımı ve bunun karşılığında şehir planlama disiplininin morfoloji alanına katkısı giderek daha etkin bir rol kazanmaktadır. Nitekim morfolojik çalışmalar yalnızca planlama pratiğinde başvurulan bir araç olmakla kalmaz, aynı zamanda şehir planlama eğitiminde de önemli olanaklar sağlar. Bu çalışma kentsel morfolojinin planlama eğitimi için sunduğu olanaklara ilişkin genel bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçeveyi çizerken, yazarın üyesi olduğu Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde son dört yıldır üçüncü sınıf lisans öğrencileri için açtığı “Urban Morphology” seçmeli dersindeki deneyimlerden yola çıkılmakta ve dersin şehir planlama öğrencilerinin kentsel mekan kavrayışlarını geliştirmeye yönelik öğrenim çıktılarının değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Şehir planlama farklı disiplinlerden yararlanan çok boyutlu bir kuramsal ve pratik çerçeveye sahip olsa da nihai olarak vardığı yer kent mekanına yeniden biçim vermektir. Dolayısıyla kentsel morfoloji kentin biçimine ve biçimsel öğelerine odaklanırken, hem planlamanın nesnesine hem de planlamanın kendi etkinliğine ışık tutar. Mekanın biçimi ve içeriği, planlamanın nesnesi ve öznesi arasındaki ilişkiler morfolojik çalışmalara çeşitli işlevler yükler. İlk göze çarpan işlevde morfoloji, planlamanın çalışma nesnesini anlamaya yönelik analizlerinde kullandığı bir araçtır. İkincisi, planlama sürecinin çıktılarının incelenerek, planlama hedeflerinin ve kararlarının gözden geçirilmesinde kullanılabilir. Üçüncüsü, planlamanın mekana biçim verirken kullanacağı ilkeleri türetmesi için mevcut mekan formlarının çeşitliliğinden oluşan bir kaynak; mekansal tiplere göre sınıflanabilen bir formlar kütüphanesi sağlar. Dördüncü olarak, mevcut veya tarihi kent dokularının mekansal karakterlerinin tasarım denetimi yoluyla korunması, sürdürülmesi veya dönüştürülmesinde kullanılan kentsel kodların belirlenmesinde kullanılabilir. Son olarak, en temel düzeye inilirse morfoloji, planlamanın kendi nesnesinin doğasının, yani kentin biçimi ile onu üreten ve dönüştüren ilişkiler arasındaki bağların kavranmasına ve böylece kentsel mekanı üreten ilişkilerin temel bir bileşeni olarak planlama kurumunun ve etkinliğinin kendi doğasının anlaşılmasına katkı sağlayan kuramsal ve görgül bir kaynak oluşturur.

Kentsel morfolojinin planlama disiplinindeki bu işlevleri aynı zamanda planlama eğitiminin de konusudur. Eğitimin farklı aşamalarında; giriş aşamasından üst sınıflara ve lisans üstüne kadar farklı düzeylerde, morfoloji üzerine veya morfolojiden yararlanan derslerin tasarlanması mümkündür. Nitekim yazar üçüncü sınıf dersi olarak verdiği “Urban Morphology” adlı seçmeli dersinde, öğrencilerin kentsel mekanın fiziksel çeşitliğine ve zenginliğine yönelik kavrayışlarını geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu bakımdan yukarıda sıralanan işlevlerden üçüncüsüne odaklanan bir ders kurgulamış, aynı zamanda kent formunun bileşenlerini ve mekansal tiplerini üreten ve dönüştüren ilişkilere de değinerek, beşinci ve temel işlevden de yararlanmaya çalışmıştır. Ayrıca dördüncü sınıf öğrencilerine açtığı “Design Control as a Tool of Urban Design” adlı seçmeli dersinde morfolojinin dördüncü işlevine yönelik çalışmalara yer vermiştir. Sonuç olarak, bildiride söz konusu derslerden edinilen görüş ve izlenimler ile kentsel morfolojinin planlama disiplinindeki işlevlerine yönelik tartışmalar ilişkilendirilmekte ve böylece kentsel morfolojinin planlama eğitimindeki rolüne ilişkin bütünsel bir çerçeveye varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kentsel morfoloji, şehir planlama eğitimi, kentsel tasarım, mekansal tipler

Mimarlık ve Kent Planlama Eğitiminde Kentsel Morfoloji

Şebnem Önal Hoşkara

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Prof. Dr.

Nevter Zafer Cömert

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Doç. Dr.

Özge Selen Koç

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Bölümü - Araştırma Görevlisi

Kent, kentlerin biçimsel çeşitliliğini oluşturan fiziksel, sosyal ve doğal yapının bir arada bulunduğu yerleşim birimleridir. Kentin temel fiziksel bileşenleri olan kentsel alan (sokak, meydan), parsel ve binaların bir araya gelerek ortaya çıkardıkları kentsel örüntüler, kentlerin biçimini oluşturmaktadır. Kentsel morfoloji, en genel anlamıyla, kentsel biçim üzerine yapılan çalışmalar, olarak tanımlanabilir. Whitehand (2001)'in tanımına göre kentsel morfoloji, "kentsel büyümenin döngüsel doğasını, kentsel biçimlerin üretilmesinde uyum ve yeniden geliştirme süreçleri ve farklı aktörlerin etkilerini incelerken, gelecekte kentsel biçimin üretilmesine yönelik düşünceler üretilmesi için dayanak oluşturur". Fiziksel çevrenin tüm değişim süreçlerinin bir parçası ve nesnesi olarak kentsel morfoloji, kentlerin nasıl inşa edildiğini ve nasıl dönüştüğünü ortaya koyarak genel ilkelerin farklı ve belirli alanlarda nasıl çalıştığını incelemeyi amaçlar (Moudon,1997). Tüm bu bakış açılarından yola çıkıldığında, kentsel mekanın biçimlendirilmesinde rol alan aktörlerin başında yer alan mimarlar ve kent plancıları için, kentsel morfolojik çalışmaların, tasarım ve planlama süreçlerine önemli girdiler sağlayacağı, bu çalışmanın temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'taki mimarlık ve kent planlama lisans ve yüksek lisans programlarında kentsel morfolojinin hangi kapsamda, nasıl ve hangi yöntemlerle öğretiltiğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında, Türkiye ve Kıbrıs'taki mimarlık ve kent planlama lisans programlarının ders programları, ayrı ayrı incelenerek, kentsel morfoloji derslerinin programların bütünü içindeki yeri ortaya konacaktır. Bunun yanında, ilgili programlarda, kentsel morfoloji dersleri vermekte olan uzmanlara yönelik bir anket çalışması gerçekleştirilecektir. Anket çalışmasının uygulanacağı uzmanlar, ilgili programlarda kentsel morfoloji dersi vermekte olan öğretim üyeleri yanında, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı'nın düzenlemekte olduğu Kentsel Morfoloji Sempozyumlarının bilim kurullarında yer alan öğretim üyeleri arasından, farklı üniversitelerin mimarlık ve/veya kent planlama programlarını temsil yetleri göz önünde bulundurularak belirlenecektir. Çalışma sonunda elde edilecek bulgular ile, mimarlık ve kent planlama eğitimi içinde kentsel morfolojik çalışmaların hangi bağlamda ele alındığı ve bunun mimarlık ve planlama pratiklerine yansımalarının nasıl olacağı konularında öngörülerde bulunulması beklenmektedir.

Kentsel Morfoloji Çalışmalarının Koruma Eğitimindeki Yeri: Tarihi Çevre Değerlendirme 1 ve 2 Dersleri Deneyimi

Ebru Omay Polat

Yıldız Teknik Üniversitesi

Elifnaz Durusoy Özmen

Yıldız Teknik Üniversitesi

Melis Bilgiç

Yıldız Teknik Üniversitesi

Kentsel morfoloji, en genel anlamıyla, kentlerin fiziksel dokusunu tanımlayan biçimsel ve yapısal öğelerin bir araya geliş koşulları ile dokudaki oluşum, dönüşüm ve başkalaşıma neden olan süreçlerin ve aktörlerin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bütüncül bakış içerisinde kentsel dokunun okunması için niceliksel ve niteliksel sonuçlar veren mekânsal analitik yaklaşım, konfigürasyonel yaklaşım, tipolojik-mekânsal yaklaşım ve tarihsel coğrafyaya dayalı yaklaşımlar gibi farklı araçlar ve yöntemler kullanılmaktadır. Tarihi çevre kavramının Türkiye'nin koruma alanında etkin olmaya başladığı 1970'lerden itibaren yürütülen söz konusu derslerin temel amacı, sadece tek yapı ölçeğinde değil kentsel ölçekte de koruma eylemini yönetebilecek donanım ve yetide meslek insanları yetiştirmektir. Çalışma kapsamında Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyeleri tarafından kurulan Rölöve-Restorasyon Lisansüstü Programında yürütülen "Tarihi Çevre Değerlendirme 1 ve 2" derslerinde verilen tarihi çevre koruma eğitiminde "kentsel morfoloji kavramının yeri"ni analiz etmek amaçlanmıştır.

Yıldız Teknik Üniversitesi bünyesinde Rölöve-Restorasyon Lisansüstü Programı'nın kuruluş aşamasında tanımlanan eğitim stratejisi paralelinde verilen tarihi çevre koruma algısını güçlendiren fikir ve bilgi aktarımı, derslerin temel bileşenlerinden biri olarak gerçekleştirilen saha çalışmaları ile sürdürülmektedir. Saha çalışmalarını gerçekleştirmek amacıyla, İstanbul'un Galata, Levent, Tophane, Taksim, Şişli, Kuzguncuk ve Beşiktaş gibi semtlerinde yürütülen çalışmalara ek olarak Antalya-Akseki/Ormana, Karaman, Bitlis, Aksaray-Güzelyurt, Sivas-Divriği ve Aydın-Kuşadası gibi küçük veya orta ölçekli kentsel alanlar ile Antalya-Elmalı, Aksaray-Güzelyurt, Çanakkale-Gökçeada, Aydın-Didim ve Söke-Bayırdamı gibi kırsal alanlarda bütüncül dokuyu anlamaya/kavramaya yönelik incelemeler yapılmıştır.

Tarihi çevre koruma çalışmalarında; temel araştırma başlıkları mekân ve yapı türleri, tipoloji çalışmaları ve kent formu ilişkisi olarak sıralanabilecek kentsel morfolojden yararlanan bir diğer ilgi alanı ise kentsel formun oluşumu, değişimi ve tarihsel süreçteki evrimidir. Diğer bir ifadeyle yerleşimlerin gelişim süreçlerini tarih, kültür, coğrafya gibi etmenler üzerinden değerlendiren kentsel morfoloji kavramı, tarihi çevre koruma eğitiminde temel ve bütüncül veriler oluşturmaktadır.

Çevre, kullanıcı, somut ve somut olmayan miras ilişkisinin başarılı bir şekilde çözümlenmesini mümkün kılan bu çalışma yöntemi yoluyla dersler kapsamında öğrencilerin tarihi çevreyi konu alan analitik bir çalışmayı örnek bir sahada, bilgi yanında deneyim de kazanarak bir bütün halinde gerçekleştirmeleri hedeflenmektedir. Busayede kentsel mekânın oluşum, değişim ve biçimlendirilmesi süreçlerinin incelenmesi kentsel morfolojiye dayalı bir araştırmaya dönüşmektedir.

Temel kurguyu şekillendiren bir diğer bileşen ise çözümlene ve değerlendirmeyi hedefleyen stüdyo çalışmaları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Mekânı oluşturan biçimsel ve yapısal elemanların sosyal verilerle bir arada değerlendirilmesine olanak sağlayan Tarihi Çevre Değerlendirme 1 ve 2 derslerinin ilerleyen aşamalarında, tarihi çevrede bütünlüğü oluşturan tekil parçalardan, boşlukların doldurulmasına kadar çeşitli boyutlarda koruma ve tasarım problemleri üzerinde çalışılmaktadır. Yüksek lisans düzeyinde verilen koruma eğitiminde tarihi çevrelerde alan yönetimi konusunda yetkinlik kazandırılması hedeflenmektedir. Bu hedef “koruma” ve “tasarım”a ilişkin gerekliliklerin bir arada değerlendirilmesine olanak verecek yöntem üretimini de kapsamaktadır. Mekân algısı, tanıtım, yönlendirme de bu kurgunun parçası olarak yorumlanmaktadır. Çalışmada, kent formuna yönelik çözümlenmelerin tasarım girdisi olarak kullanılması amacıyla korumaya yaklaşımlarının çağdaş mimari ile nasıl ilişkilendirildiği konusuna yapılan bu vurgunun üzerinde durulacaktır.

Bu bildiri aracılığıyla Tarihi Çevre Değerlendirme 1 ve 2 dersleri kapsamında gerçekleştirilen saha deneyimleri ve analiz çalışmalarından bir seçki sunularak; koruma kararlarının ve bu kararların bileşeni ve sonucu olan çağdaş tasarım geliştirme sürecinin kentsel morfoloji ile kurduğu ilişki tartışılacak; bu ilişki değerlendirme ve karar verme aşamalarının yön vericisi olma bağlamında yorumlanacaktır. Koruma eğitiminin kentsel morfolojiyle yakın ilişkisini ortaya konurken, mimarlık eğitiminin bütünündeki açılım olanakları vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler (en fazla 5 adet): Koruma, Tarihi Çevre Koruma, Koruma Eğitimi, Kentsel Morfoloji

Antroposen Dönemde Ölçeğin Yeniden Tanımlanması: Kuzey-Güney Aksında İstanbul Kent Çalışmaları

B. Deniz Çalış Kural

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi - Doç. Dr.

Sinan Logie

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

Bu sunum, 2017-2020 seneleri arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde, B. Deniz Çalış Kural ve Sinan Logie tarafından yürütülmekte olan stüdyo çalışmaları kapsamında, lisans öğrencilerinin mezuniyet projelerini ve bu projelerin İstanbul kent morfolojisi konusunda geliştirmiş oldukları farklı okuma, yöntem ve yaklaşımları paylaşmayı ve İstanbul kent morfolojisine dair olası alternatif yöntemlerle var olabilecek yeni yaklaşımları tartışmaya açmayı önermektedir.

Sunumda, üç farklı mezuniyet projesi grubunun ele alınması amaçlanmaktadır. Atatürk Havalimanı'nın boşaltılması ve dönüşümü ile başlayan ve Yeni Havalimanı inşaatının tamamlanması dahilinde geçen sürede, kentin batı ekseninde gelişen kentsel müdahaleleri, - özellikle Çatalca ilçesi ile sınırlanan kuzey-güney aksında varolan jeolojik oluşumları, su havzaları, ekolojik koridorları, çok çeşitli doğal peyzaj alanlarını; sürekli değişen kentsel dokuyu, kırsal yapıyı, tarihsel ve kültürel peyzajları, tarım alanlarını, ulaşım altyapısı ile değişen demografik yapıyı incelemeyi öngörmektedir. Sosyo-ekonomik olgular, kültürel okumalar ve eleştirel yaklaşımlarla da beslenen projeler, İstanbul kent morfolojisini yeniden okumayı, anlamayı ve anlatmayı amaçlamıştır.

Bu çok farklı disiplinlerarası çeşitlilik ve etkileşim ağı çerçevesinde, her farklı disipline ait olan kavramlar ve tanımlar da anlam kaymasına uğramakta ve kendi disiplininde kesinlik kazanan olgular, bu etkileşim sonucunda sürekli değişime uğrayarak dönüşmektedirler. Bu etkileşim, dönüşüm ve değişim en net bir şekilde de ölçeklerin birbirine dönüşmesi ile belirginleşmekte; bilinen ölçeklerlerarası hiyerarşi yok olmakta ve alışlagelmiş kentsel morfoloji okumaları yerini disiplinlerarası geçirgenliğin egemen olduğu sürekli bir dönüşüme bırakmaktadır. Bu okumalarda, ortaya çıkan en çarpıcı durum ise, bağlamın yok oluşudur. Bağlam, yerini ölçeklerlerarası etkileşime bırakmaktadır. Ölçeklerarası oluşu anlamaya araç olarak kullandığımız antroposen kavramı ve bu kavram çerçevesinde çalışmış olduğumuz farklı okumalar da disiplinlerarası sınırların ve tanımların ortadan kalktığı dönüşümleri anlamamıza ve kentin gelişim ve dönüşümünü tartışmamıza yardımcı olmuştur.

Bu çoklu ve değişken etkileşimler ağına İstanbul kent morfolojisinin farklı katmanları; kentin, var ettiği tüm farklı dokular, disiplinler ve ölçeklerle nasıl birarada döngüsel bir şekilde var olduğunu anlamaya çalışarak, kentle birlikte toplumun da nasıl varolacağı sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, antroposen, peyzaj, ölçek, etkileşim, değişim

isufturkey2021@gmail.com

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakóltesi
Üniversiteler Mahallesi, Dumlupınar Blv. No:1
Çankaya, Ankara 06800
Türkiye

<https://kentselmorfolojisempozyumu2021.wordpress.com/>

